

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 12 від 28.12.2023).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Ihaneaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 12 from 28.12.2023).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadenuik, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРИНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Ера домінування Розуму.....3

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

МАЛЮК Є. Ремедіація книги в аудіовізуальному мистецтві на прикладі відеоігор..... 11

Періодичні та продовжувані видання, випуск яких розпочато у 2023 році

(за матеріалами надходжень обов'язкових примірників у Книжкову палату України) 16

РЕЦЕНЗІЇ

СМИРНА Л. Фахова вища освіта в Україні в нових суспільно-політичних реаліях 17

КЕПІН Д. Нове видання з музейництва та пам'яткоохоронної справи 20

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

ШУМІЛОВА А. Українське питання в історико-культурній спадщині письменника-патріота

І. Нечуя-Левицького: джерелознавчі спостереження (до 185-річчя від дня народження)..... 22

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

ЯКУБОВА Т., МАТВІЙШИН Я. Знаний львівський фізик Войцех Урбанський та його книги 29

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ДЕНИСЕВИЧ О. Функціонування запозичених слів у ментальному лексиконі українців

(на прикладі слова-стимулу "донат") 40

КОНФЕРЕНЦІЇ. ВИСТАВКИ

КІРІШЕВА О. Медичні бібліотеки України: взаємопідтримка під час війни 45

Покаж чик статей і матеріалів, опублікованих у журналі за 2023 рік 50

CONTENT

CHIEF-EDITOR'S PAGE

SENCHENKO M. The era of the domination of Mind.....3

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

MALIUK Ye. Book remediation in audiovisual arts through the lens of video games 11

Periodicals and continuing publications, the release of which began in 2023

(according to the materials of receipt of mandatory copies to the Book Chamber of Ukraine)..... 16

REVIEWS

SMYRNA L. Professional higher education in Ukraine in new social and political realities..... 17

KEPIND. New edition on museology and monument protection 20

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

SHUMILOVA A. The Ukrainian question in the historical and cultural heritage

of the patriot writer I. Nechuy-Levytskyi: observations of sources

(to the 185 th anniversary of birthday)..... 22

HISTORICAL INTELLIGENCE

YAKUBOVA T., MATVIYISHYN Ya. Prominent Lviv physicist Wojciech Urbański

and his books..... 29

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

DENYSEVYCH O. Functioning of borrowed words in the mental lexicon of Ukrainians

(on the example of the stimulus word "donation") 40

CONFERENCES. EXHIBITIONS

KIRISHEVA O. Medical libraries of Ukraine: mutual support during the war 45

Index of articles and materials published in the magazine for 2023 50

УДК 316.324.8:[140.8:[13+165.173]](045)

До 160-річчя від дня народження В. Вернадського

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

Ера домінування Розуму*

Думка — енергія. Квантове перехрестя

Квантовий світ влаштований набагато складніше, ніж можна це уявити. Світ частинок існує за власними правилами, постійно, в усіх вимірах.

Квантовий світ — це внутрішнє віддзеркалення законів природи: невидиме поле інформації та енергії, що об'єднує все матеріальне. Нематеріальне поле організовує й сполучає всі закони природи та керує ними. Це вимір, в якому часу більше, аніж простору, інакше кажучи, у цьому вимірі час вічний.

Квантові закони взаємодіють із непередбачуваним і невидимим — зі світом енергії, хвиль, частот, інформації, свідомості. Цим світом керує невидима константа — поле інформації.

Якщо у тривимірній реальності простір нескінченний, то у квантовому світі нескінченний час. Якщо час нескінченний і вічний, він уже нелінійний, тобто немає кордонів між минулим і майбутнім. Без часових меж всі події відбуваються безпосередньо зараз, у поточний момент.

Наше тіло — це поле енергії, інформації та розуму, що перебуває у стані постійного динамічного обміну з довкіллям. Науковці, які досліджують квантовий простір, стверджують, що увесь світ — енергія. Усі частинки існують одночасно й скрізь. Поки немає спостерігача — людини — світу не існує, це науковий факт.

Частинки, з яких складається людина, наш світ і мільярди зірок взаємопов'язані, тому, випромінюючи емоційні думки у Всесвіт, ми впливаємо на незліченну кількість частинок, що формують звичну нам реальність. Це закон тяжіння, або принцип дзеркала. Існування людини ґрунтується на принципі дзеркала: що випромінюєш, те й отримуєш.

З погляду квантової фізики, наша дійсність — джерело сировини, з якої складається тіло й розум людини, а також Всесвіт. Універсальне енергетичне й інформаційне поле постійно змінюється й перетворюється, щосекунди трансформуючись у щось нове.

Під час фізичних експериментів із субатомними частинками й фотонами було з'ясовано, що

спостереження за перебігом експерименту впливає на його результати. Те, на чому людина фокусує увагу, здатне реагувати у відповідь. На квантовому рівні матерія реагує на людську увагу. Цей фізичний феномен дістав назву "ефект спостерігача".

Дослідники стверджують: якщо розглядати наш світ у деталях, а не на рівні Всесвіту, то, за їхніми розрахунками, нині квантова система впливає на саму себе в минулому. Закон причинності працює й у прямому (минуле впливає на майбутнє), й у протилежному напрямі (майбутнє впливає на минуле). Неймовірно!!!

Наша реальність — це абстракція, доведена експериментами учених: частинки в минулому змінювалися залежно від спостереження за ними та виміру в майбутньому. Поки їх не виміряли, "реальність" залишалася гнучкою. Наприклад, людина вірить у те, що їй не вистачає грошей. Урешті-решт, це стане правдою й вона бідуватиме постійно. Або вірить у те, що в певному місті чи за певних обставин не може знайти хорошу роботу. І знову це стане правдою. Водночас поряд живуть люди, які мають хорошу роботу й достатньо грошей. Чому? Їм пощастило?

Щомиті кожен із нас здійснює вибір, щосекунди створює власну реальність. Щоразу, коли з людиною відбувається щось небажане, вона має вибір і потрапляє на квантове перехрестя. І якщо поринути у вир негативних емоцій, то можна повернути у світ зла. Реальність завжди добра та нейтральна, лише наші думки й оцінки забарвлюють її. Якщо щиро радіти будь-якому досвіду й приймати його, — проблеми вирішуватимуться швидко й легко.

Багато книг написано про те, що людські думки здатні матеріалізуватися. Це правда. Думка — жива енергія, з якою слід бути надзвичайно обачним. Коли вона зароджується у свідомості, а згодом зникає, її шлях не закінчується. Думки не розчиняються у просторі, а формують створений людиною образ. І навіть якщо забути про мільйони думок, як про безліч випадкових перехожих на вулицях, вони існуватимуть далі. І одного дня людина натрапить на створену її думками подію.

* Продовження. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 9. С. 3—10; № 10. С. 3—9; № 11. С. 3—10.

Думки матеріальні, але як насправді відбувається процес їх втілення? Коли людина про щось думає, то відчуває різні емоції й почуття, створюючи потужний потік енергії. Це своєрідний сигнал у Всесвіт про те, чого людина прагне.

Відкриття квантової фізики не містять нічого нового, ці знання відомі здавна. У багатьох таємних містичних ученнях, що були доступними лише обраним, наголошувалося, що немає жодної відмінності між думками та предметами. Нижче розглянемо світоглядне бачення та особливості пізнання Світобудови, окреслені в давньоарійській філософії (ДАФ).

Наукова спадщина колишніх цивілізацій

Особливості пізнання навколишнього світу.

Кожен рух визначають напрям, енергія та зовнішні умови. Розумне життя як процес і рух характеризують розумний напрям і розумна енергія. Енергію виробляють народи, а скеровує влада. Розум народів втілюється в науково-технічному, технологічному й інформаційному прогресі, що триває впродовж двох останніх століть. Водночас розум влади залишається на рівні стародавнього світу. Як тоді, так і нині основними інструментами влади є сила та гроші. Питання обрання розумного напрямку й розумного прогресу світова верхівка — як сукупність формальної та неформальної фінансової, політичної, релігійної, ідеологічної влади — не лише не вирішує, а й навіть не ставить. Рух із дедалі більшою енергією в невизначеному напрямку стає загрозливо небезпечним.

Призначення людства на Землі — збереження та розвиток розумного життя. Інтереси й логіка безмежного збагачення вузького кола еліт спрямували суспільство до двох світових воєн і реальності третьої, ядерної, — до краю провалля. Перехід від влади сили й грошей до влади Розуму — питання життя та смерті людства. Майбутнє цивілізації — або ера Розуму, або апокаліпсис.

Першорядна проблема сучасності полягає в тому, що світовий інститут влади сили й грошей, який скеровує енергію підвладних їм народів, не відповідає своєму призначенню. Настає ера Знань, Ноосфера. Розвиток науки веде людство до панування ери Розуму, підґрунтям якої є давньоарійська філософія, що надає знання про Світобудову і роль у цих процесах світового Розуму.

Надсвітова реальність. У пропонованій статті використано матеріали книги мого давнього знайомого І. Беляєва "Древнеарийская философия" [1]. Розглянемо окремі елементи цієї доктрини, потрібні для опанування знань, викладених ученим.

Давньоарійська філософія відома зі священних книг давніх аріїв, зокрема Вед, Авести, Книги

Велеса. Це вчення визнає наявність у навколишнього світу цілком певної структури — Універсуму (Абсолюту), який слід розглядати як вічну "надсвітову реальність". Вона стоїть за усім, що відбувається в навколишньому світі, і є "джерелом усього". Поширені такі її назви:

— у давньоіндійській філософії — "Брахман";

— у давньокитайській філософії даосизму — "Дао", або "Шлях Всесвіту";

— у християнстві та його відгалуженнях — "Бог", чи "Всевишній";

— у мусульманстві — "Аллах".

Надсвітову реальність також розуміють як "Порожнечу, що творить", оскільки з її надр виходять об'єкти проявленого світу.

Структурно Універсум є неподільним, але вкрай багатограним. Його гранями є "першоїдеї", або "ноумени", а власне Універсум розглядають як "світ першоїдей", або "світ ноуменів", єдиною нерухомою точкою якого є поняття Бога. Усі першоїдеї, попри відмінність, рівноправні, а їх кількість настільки велика, що її неможливо обчислити. Першоїдеї, розпізнані Універсумом, формують мислєформи, котрі певною мірою впливають на матеріальний світ.

Непізнані першоїдеї не відрізняються одна від одної, і ця обставина є передумовою зв'язності. Остаточо розпізнані першоїдеї специфічно індивідуальні. Водночас, повністю відрізняючись між собою зовні, всередині вони зберігають єдність. Посилюючи зв'язність, що початково була між ними, першоїдеї створюють передумови вияву в навколишньому світі симетрії та краси.

Надсвітова реальність є сукупністю "вічних цінностей", або "вищих цінностей", які підтримують одна одну. Вищі цінності сумісні між собою і, незважаючи на зовнішні відмінності, також внутрішньо однорідні та є втіленням одного цілого. Через цю якість вищі цінності не формуються з будь-чого, а лише можуть бути вгадані під час спостереження за особливостями функціонування Всесвіту. Як квінтесенція людських спостережень за Всесвітом вони пояснюють суть усього, на підставі чого були усвідомлені. Це єдине ціле, що слід сприймати як Всевишнього, котрий існує у світі через посередництво вищих цінностей. Самі собою вищі цінності гранично абстрактні, проте у процесі втілення в конкретній ситуації набувають цілком конкретного значення.

Як єдина нерухома точка наших знань про Всесвіт ДАФ, окрім суто теоретичних аспектів, має вагому практичну цінність. Ця філософія дає змогу занурюватися у глибину досліджуваних явищ і містить ключ до їх повного й адекватного розуміння.

Здатність Природи перебувати в гармонії є якістю людського Інтелекту як інструменту пізнання Світобудови та являє собою його невіддільну властивість. Саме він допомагає вирішувати проблеми, що стоять перед людством.

Першоідеї та їх пізнання. Вищі цінності також називають "першоідеями". Вони мають таку властивість, що до кінця світу далеко не всі з них пізнає Всевишній. Проте, оскільки першоідеї становлять основу Всевишнього, він постійно намагається їх пізнати, для чого використовує властивий Йому апарат пізнання.

Сукупність першоідей складає "безліч усіх множин" [2], також відому як "Універсум". Неймовірно велика кількість першоідей безпосередньо позначається на характері еволюції Всесвіту.

У процесі пізнання Всевишнім першоідеї самого Всевишнього, або першоідей, що надходять із матеріального світу, відбувається зняття зліпків, визначених у ДАФ як "мислеформи". Кожній мислеформі, попри те, що вона складається з кількох, точніше, дуже багатьох, першоідей, відповідає одна першоідея, що вирізняється серед інших першоідей цієї мислеформи. Саме вона і є "свою першоідеєю" для цієї мислеформи. Решту першоідей, що входять у мислеформу, ДАФ розглядає відносно неї як "не свої першоідеї".

В окремих випадках мислеформа може не мати своєї першоідеї, у результаті чого її доля відрізняється від долі мислеформ, що мають свою першоідею. У процесі свого пізнання мислеформи без першоідеї руйнуються та зникають. Мислеформа, що має свою першоідею, під час пізнання "худне", доки від неї не залишиться лише своя першоідея.

Вищий Промисел. Пізнання Всевишнім самого себе відбувається через пізнання кожною мислеформою своєї першоідеї, якщо така в неї є. Цей процес розуміємо як "Вищий Промисел". Успіхи на шляху його здійснення вважають "прогресом Вищого Промислу", а невдачі — "регресом Вищого Промислу". Світ, що оточує людство, переважно перебуває у стані прогресу Вищого Промислу, тоді як явище регресу — епізодичне й короткочасне.

Імовірнісний характер Всесвіту призводить до того, що неможливо заздалегідь однозначно спрогнозувати наслідки будь-якої дії, навіть всупереч тому, що в тенденції все може рухатися у правильному напрямі. Логічним наслідком цієї обставини є хвильовий характер процесів навколишнього світу.

На висхідних стадіях хвиль відбуваються спроби опанувати нові аспекти з позитивних

тенденцій досліджуваного явища. На зворотній стадії хвилі відбуваються спроби зберегти набутий позитивний досвід й уникнути мимоволі викликаних до життя негативних тенденцій.

Регрес Вищого Промислу є наслідком спроб пізнати власну суть крізь призму першоідей, що не мають своїх мислеформ. Цими спробами керує "диявол", якого можна вважати фантомом, потужним утворенням на основі Універсуму. Головним завданням диявола є протидія Всевишньому в реалізації його задумів із самоспоглядання. З технічного погляду це протистояння втілюється у створенні перешкод ствердженню вищих цінностей і/або в їх деформації.

Як творчо неспроможний суб'єкт диявол підступно використовує об'єктивні закони розвитку Світобудови, сформовані Всевишнім. Водночас наявність у навколишньому світі відповідальності за власні вчинки, відомої як "закон карми", не залишає дияволу жодних шансів на перемогу.

Просвітлення. З розвитком самопізнання мислеформою своєї суті й своєї першоідеї, відбувається зростання індивідуальності та пов'язаного з нею об'єкта фізичного світу, якщо такий є. Мислеформа при цьому "худне", і зазначений процес як вияв Вищого Промислу на рівні однієї мислеформи є її "просвітленням".

Зворотний процес вважають реалізацією регресу Вищого Промислу, а отже "обтяженням" мислеформи. Оскільки Всесвіт здебільшого перебуває у стані прогресу Вищого Промислу, будь-яка мислеформа зазвичай стає чіткою та виразною, а факти її обтяження є лише фрагментарними елементами її біографії.

Як і все в навко лишньому світі, вияв індивідуальності є хвильовим процесом. Його зворотна стадія характеризується спробами вирізнити все позитивне, нагромаджене за поточний крок самоусвідомлення.

Ефективність і конкуренція. Разом із прогресом Вищого Промислу зростає в середньому або в тенденції ефективність функціонування як Всесвіту загалом, так і окремих його частин. Це явище відбувається через скінченність кількості об'єктів Всесвіту у будь-який момент його існування. Як наслідок, на ці об'єкти претендує нескінченна кількість мислеформ — і тих, що мають свою першоідею, і тих, яким її бракує. Вони прагнуть здобути об'єкт проявленого світу як інструмент свого усвідомлення, що призводить до конкуренції між ними.

Зважаючи на інертність навколишнього світу, конкуренція заохочує використання найкращих із наявних загальноновизначених зразків функціонуван-

ня однотипних процесів. Єдиною нерухомою точкою таких спрямувань є стан "еквівалентного обміну", коли ефективність функціонування охоплених ним процесів є приблизно однаковою.

Як і реалізація будь-якого принципу ДАФ у специфіці конкретної ситуації, поняття "ефективність" залежить від особливостей порушеної проблеми. Саме так вона й визначається під час зіткнення з реальними завданнями.

Зв'язність. Під "зв'язністю" Всесвіту розуміємо той факт, що кожна його частина, хай і не безпосередньо, виявляється пов'язаною з будь-якою іншою його частиною. Як наслідок, будь-який куточок навколишнього світу відчуває на собі вплив іншої його частини й ніколи не може повністю належати лише собі. Інакше кажучи, ніщо не можна розділити на частини, які б не взаємодіяли одна з одною. Якщо такий процес і відбудеться, то матимемо кілька незв'язаних між собою явищ. Проте за скрупульозного підходу до вивчення дійсності такі явища ніколи не відбуваються. Щоправда, іноді під час дослідження нехтують певними зв'язками, і тоді можна говорити про щось цілком ізольоване.

Сильна та слабка компоненти. З технічного погляду "сильна компонента" має властивість внутрішньої закільцьованості. Інакше кажучи, рухаючись елементами сильної компоненти та вийшовши з одного її елемента, обов'язково можна потрапити в нього знову.

Якщо структура навколишнього світу містить кілька сильних компонент, то її визначають як "розкладну модель". Протилежною є "нерозкладна модель", що складається тільки з однієї сильної компоненти, збігаючись із нею самою.

Через зв'язність Всесвіту кожна його сильна компонента не існує окремо, а пов'язана зі своїм оточенням. Попри це, "обличчя" сильної компоненти визначає кільцевий потік, що циркулює всередині неї, а не її зв'язки із зовнішніми відносно неї частинами навколишнього світу.

Структуру чи її частину, що має властивості зв'язності й не є сильною компонентою, визначають як "слабку компоненту". Їх збіг відбувається лише в тому разі, коли слабка компонента спочатку була сильною. Зазвичай сильна компонента складається з кількох слабких.

Посилення зв'язності. Зростання ефективності функціонування Всесвіту і будь-якої його частини відбувається завдяки налагодженню нових зв'язків між його елементами. Завдяки цьому виникає тенденція до просвітлення у структурі Всесвіту однієї сильної компоненти, до того ж процес триває паралельно з просвітленням мислеформ.

У результаті, на тлі посилення зовнішньої відмінності об'єктів навколишнього світу через зростання їхньої індивідуальності в них виявляється дедалі більша внутрішня схожість. Об'єкти доходять розуміння, що будь-яка індивідуальність насправді не є самостійним феноменом, а різноманіттям вияву єдиного цілого. Цей висновок спонукає об'єкти Всесвіту об'єднуватися між собою, і в цьому разі, як побічний ефект, виникає тенденція до утворення загальної залежності один від одного. Як наслідок, створюються умови для підвищення розумної самостійності, заснованої на стані еквівалентного обміну.

Інструмент пізнання. Як стверджує давньорійська філософія, найважливішою та невіддільною частиною надсвітової реальності й Всевишнього є інструмент їх пізнання чи самопізнання. З огляду на його провідну роль у ДАФ, це є "філософією здорового глузду". З технічного погляду здоровий глузд становить набір певних принципів. У кожній ситуації, виходячи з її специфіки, вони втілюються в певній комбінації. Можна виокремити цілий клас завдань щодо існування нерухомих точки певного відображення, до яких належить і процес пізнання мислеформою своїх першоїдей. Для розв'язання цього класу завдань використовують так званий принцип стискальних відображень (ПСВ) [3].

Принцип стискальних відображень. Пізнання кожною мислеформою своєї першоїдеї відбувається через відсікання не своїх для неї першоїдей. З математичного погляду процес самопізнання можна визначити як "принцип стискальних відображень".

За кінцеву кількість кроків, загальне число яких передбачити неможливо, ПСВ надає єдину нерухомих точку серед множини першоїдей, у якій розгортається його робота. Ця точка збіжності має властивість нерухомоті, оскільки за кожного відсікання великої кількості частин, під час реалізації ПСВ, вона не відсікається. Її одиничність є наслідком того, що в момент закінчення роботи ПСВ, відсікати вже нічого, а від усієї множини залишається лише одна точка, що є "єдиною нерухомою точкою", досягнувши якої, ПСВ завершує роботу.

Аксиома вибору. Найбільш загальним математичним визначенням принципу стискальних відображень є "аксіома вибору" [4]. Кінцевим результатом процесу самопізнання мислеформи, що має свою першоїдею, є її повне просвітлення до своєї першоїдеї. З математичного погляду це еквівалентно здобуттю формули функції вибору, відповідної внутрішній сутності Всевишнього.

Властива аксіомі вибору можливість порівняння дає змогу для будь-якої ситуації, що вивчається, дібрати відповідну їй алгебраїчну модель. Власне кажучи, саме ця обставина допомагає ефективно використовувати математику в процесі дослідження навколишнього світу.

Базовим поняттям теорії множин є "множина" — сукупність певних об'єктів. Множину, що не містить жодного об'єкта, вважають "порожньою множиною". Об'єднання усіх можливих множин має назву "безліч усіх множин", або "Універсум". У давньоарійській філософії "безліч усіх множин" ще називають "Абсолютом".

Складові частини Всесвіту

Сукупність усіх здобутих під час процесу самопізнання Всевишнім мислеформ становить "ментальний план" Всесвіту, котрий на початку еволюції навколишнього світу був порожнім. З ментального плану Всесвіту через кристалізацію з допомогою аксіоми вибору випадає "нижній ментальний план" Світобудови. Він є єдиною нерухомою точкою ментального плану, або його квінтесенцією, а також "інформаційним світом", або "інформаційною моделлю" Всесвіту.

Інформаційний світ становить основу виникнення ефіру, або "астрального плану" Всесвіту. З ефіру постають об'єкти звичайного "фізичного плану" Всесвіту, або "проявленого світу".

У тих випадках, коли не може бути інших тлумачень, у ДАФ термін "Всесвіт" потрактується як "проявлений світ", хоча слід пам'ятати, що узагальнено він позначає сукупність усіх перелічених компонент навколишнього світу, охоплюючи й світ першоїдей. Сенс, у якому вжито термін "Всесвіт", можна зрозуміти з контексту.

Особливості фізичного плану. Фізичний план Всесвіту є полігоном для перевірки відповідності мислеформ ментального плану своїм першоїдеям. Як наслідок, усі нюанси ментального плану містяться у відповідних об'єктах фізичного плану. Джерелом їх виникнення є енергія Всесвіту. За високих значень вона породжує світло, складники якого розпадаються на елементарні частинки, утворюючи, згідно з інструкціями інформаційного плану, об'єкти проявленого світу. За не дуже високих значень енергії світло вже не утворюється самостійно, а є наслідком функціонування об'єктів Всесвіту. Завдяки цьому за звичайних умов, на нашій планеті, дотримується закон збереження енергії.

Енергія Всесвіту є наслідком обмеженості кількості об'єктів проявленого світу у будь-який момент функціонування Світобудови. Цей принцип стосується і обмеженості можливостей будь-якого об'єкта проявленого світу. А через необхід-

ність збільшення зв'язності навколишнього світу аж до проникнення в суть кожної першоїдеї, зважаючи на їх нескінченну кількість, потреби будь-якого об'єкта фізичного плану Всесвіту нескінченні.

Осмилюючи свою суть, Всевишній визначає напрям розвитку проявленого світу, що виникає під час його безпосередньої діяльності, й у такий спосіб керує цим процесом. У цьому разі суттєві труднощі становить властивий Всесвіту ймовірнісний характер його розвитку. Він зумовлений відсутністю формули у функції вибору, органічно пов'язаної з аксіомою вибору, аж до настання кінця світу. У кожній ситуації ймовірнісний характер Всесвіту виявляється згідно з його специфікою, наприклад, у людському житті призводячи до потреби вираження особистої ініціативи.

У глобальній перспективі з усіх імовірнісних варіантів розвитку найбільш вірогідними є ті, реалізація яких не гальмує прогрес Вищого Промислу й не перетворює його на регрес.

Деміург та інертність. Імовірнісний характер розвитку Світобудови актуалізує потребу в її інертності. Ця якість навколишнього світу створює передумови для виправлення помилок, неминучих через імовірнісний характер Всесвіту, бо його відсутність миттєво призводить до фатальних наслідків. Зрозуміло, що як побічний ефект інертність створює труднощі під час руху в правильному напрямі, але во **н** є платою за можливість вчасно виправити помилку.

Інертність фізичного плану в ДАФ має назву "деміург", або "майстер, ремісник" у перекладі з давньогрецької мови. Деміург цілком позбавлений творчої ініціативи й, як консервативний бюрократ, є прибічником тиражування стандартних рішень. Зовні це виявляється у схильності проявленого світу до продукування негативної нескінченності, що заперечує будь-який вияв індивідуальності. Безумовно, вона спричиняє негативну реакцію Всевишнього й всіяко заохочує вияви індивідуальності. На практиці ж згенерований Всевишнім імпульс енергії, у будь-якій кінцевій ситуації, розчиняється в масштабній діяльності деміурга чи спробах її здійснення. Зіткнення цих несумісних суперечностей характеризується створенням нових зв'язків між об'єктами Всесвіту, що збільшують його зв'язність. Зв'язок відбувається завдяки обміну елементами системи. Як наслідок, виникає колообіг об'єктів проявленого світу, що прагне організувати у Всесвіті одну сильну компоненту й сприяє зростанню ефективності його функціонування.

Зв'язність між об'єктами навколишнього світу встановлюється у міру розуміння ними своєї схожості з оточенням у процесі зростання

їхньої індивідуальності. Саме цей чинник і об'єднує Всевишнього та деміурга.

Утім, через принципову обмеженість об'єктів проявленого світу тиражування негативної нескінченності вичерпує само себе. Виснаження призводить до того, що стає нагальною потреба демонтажу колишніх об'єктів Всесвіту й створення на цій базі нових. Майже завжди це призводить до того, що певна мислеформа, у будь-якому разі доволі просвітлена, втрачає отриманий нею раніше об'єкт проявленого світу. Специфічною ознакою проявленого світу, в якій виявляється ця властивість, є другий закон термодинаміки.

Проте не завжди перебіг цих процесів відбувається бездоганно, і коли інертність виходить за прийнятну межу, то починає перешкоджати еволюції Всесвіту. У такий момент деміург відходить від управління проявленим світом і передає повноваження дияволу, якого слід розглядати як квінтесенцію консервативності.

Навіть наявність можливості такого розвитку подій постійно завдає численних прикросів деміургу, який намагається цьому зашкодити. І тому, в ідеалі, як би деміург не чіплявся за своє місце, у момент настання кінця світу, коли Всевишній повністю пізнає всі свої першоідеї, він з радістю завершить життєвий шлях у Всесвіті. Щоправда, чекати цього йому доводиться довго. А доки процес не відбувся, з прогресом Вищого Промислу, під час якого дедалі чіткіше виявляються задуми Всевишнього, роль деміурга безперервно зменшується. Він протидіє, але робить це без злого наміру, властивого дияволу, а щоб запобігти помилкам, від яких у цьому світі ніхто не застрахований.

Закони розвитку. Імовірнісний характер Всесвіту спонукає мати резерв, призначений для ліквідації неминучих помилок, і не робити невиправданих рухів. І тому одним з основних законів розвитку Всесвіту є максимізація введеної в нього енергії Всевишнім. Водночас прагнення будь-якого об'єкта Всесвіту або його системи посилити зв'язність проявленого світу сприяє зменшенню внутрішньої енергії об'єкта. Будь-який надлишок енергії витрачається на утворення нових зв'язків, і ефективність будь-якої думки визначається з огляду на те, чи багато таких зв'язків вона допоможе створити. Завдяки цьому не лише зростає зв'язність проявленого світу, а й будь-яка його система переходить у стан стійкої рівноваги чи прагне це зробити, враховуючи обставини. Як наслідок, зменшується інертність Всесвіту на тлі підвищення індиві-

дуальності його частин, що також сприяє розв'язанню суперечностей між Всевишнім і деміургом.

Особливості розвитку. Зіткнення протилежних намірів Всевишнього й деміурга можна уявити як стратегічну гру двох осіб. Серед правил є їхні комплекси, від яких у відомих межах учасники гри, за мовчазною згодою, що виникає на основі набутого досвіду, відходять не бажають. Враховуючи численні нюанси поведінки, противник може легко впоратися з відхиленнями від неписаного закону.

Неявна згода триває доти, доки зміни правил гри не вичерпають себе й дотримання колишніх принципів втратить сенс. Як тільки це відбувається, система переходить у новий стан із новими негласно прийнятими для її учасників правилами гри, що мають переваги над іншими стандартами поведінки в нових межах, зумовлених специфікою ситуації. Ця властивість Всесвіту пояснює його квантовий характер. Окрім того, він поділяє зусилля з розвитку навколишнього світу, підтримки його у досягнутому стані та налагодження поточної діяльності, що характеризує внутрішню сутність досягнутого стану, надаючи їм протилежні властивості. У результаті, діяльність із розвитку будь-якої системи, як і підтримка її в колишньому стані, мусить здійснювати сила, що розглядає цю систему як єдине ціле та вважає її об'єктом своєї дії. Цю діяльність розуміємо як "стратегічну". Їй протиставляється "тактична діяльність", що полягає в організації та підтримці певних аспектів поточного стану функціонування системи. Прикметною особливістю "тактичної діяльності" є повна свобода її реалізації, але в межах принципів та умов, визначених "стратегічною діяльністю". Це правило розподілу виконується неухильно. Будь-яке його порушення, якою б метою воно не було зумовлено, призводить до виникнення анархії з усіма можливими наслідками. Більше того, такі наміри не мають фундаментальної основи навіть на рівні спроб формального опису. Інакше кажучи, усі спроби регламентувати "тактичну діяльність" ізсередини призводять до формулювання якщо не абсурдних завдань, то завдань, що не мають розв'язання.

За такого збігу обставин матерія й анти-матерія анігілюють, перетворюючись на світло. Завдяки цьому Всевишній у момент настання кінця світу з'явиться перед самим собою як сукупність різноманіття відтінків вже остаточно пізнаних їм своїх першоідей.

Зникнення усіх компонент Всесвіту, за винятком світу першоідей, у момент настання кінця

світу відбувається через їх прискорене використання всіма першоідеями Всевишнього. Особливістю цього моменту є розподіл кінцевої енергії, що циркулює у Всесвіті, між незліченною кількістю першоідей, котрі претендують на неї. Це призводить до нульового значення енергії обміну. У результаті, однією з ознак прогресу Вищого Промислу є постійне падіння енергії обміну між об'єктами Світобудови у процесі реалізації його колообігу. Щоправда, завдяки введенню енергії у Всесвіт, з прогресом Вищого Промислу, цей обмін також постійно зростає. Водночас приріст пов'язаної з будь-якою системою Всесвіту енергії, яку мають втілити в реалії системи мислеформи, та її темпи, з прорисом Вищого Промислу, постійно знижуються, однак це не стосується щойно сформованих систем.

Загальна схема космогонії, або Вищого Промислу

Брак у функції вибору формули для першоідей призводить до неможливості миттєвого пізнання ними своєї суті. Водночас наявність у їх сукупності або у Всевишнього пізнавального апарату (аксіоми вибору) дає їм змогу зробити це в майбутньому.

Ментальний план. Початкові процеси самопізнання Всевишнім сприяють органічно властиві аксіомі вибору суперечності антиномій, що впливають із неї. Активізація аксіоми вибору, що відбувається внаслідок цього, спричиняє появу мислеформ, або думок.

Спочатку мислеформи є зіп'яками з Універсуму чи Всевишнього. У міру заповнення "ментального плану Всесвіту", або просто "ментального плану", який може бути спочатку порожнім, аксіома вибору починає діяти в усьому Універсумі.

Зауважимо, що світ першоідей і ментальний план існують окремо один від одного. Саме тому мислеформи, розрізняючись за своїми першоідеями, можуть повністю або частково дублювати одна одну за змістом.

Мислеформи використовуються для проектування об'єктів Всесвіту. Якщо думки зрілі, то, спираючись на них, можна не лише уявити пов'язані з мислеформами об'єкти, а й втілити їх, використовуючи наявні можливості.

Як зазначалося вище, окремим мислеформам, попри те, що вони складаються з багатьох першоідей, відповідає одна першоідея, що вирізняється серед інших першоідей мислеформи. Як єдина нерухома точка для такої мислеформи зазначена першоідея є для неї своєю першоідеєю. Решта першоідей, що входять у цю мислеформу, є не своїми першоідеями. В окремих мислеформ немає

своїх першоідей, тому їхня доля відрізняється від тих мислеформ, що мають свої першоідей.

У процесі роботи методу стискальних відображень від мислеформ, що мають свої першоідей і від тих, що їх не мають, відсікаються мислеформи обох типів.

Мислеформи, що мають свою першоідею, під час роботи ПСВ, "худнуть" до своєї першоідей. Подібна особливість і становить фундамент процесу самопізнання. Досягнувши цього стану, мислеформи починають виблискувати всіма барвами веселки, властивими вищим цінностям, що асоціюються з їхніми першоідеями, а функція вибору отримує одну зі своїх окремих формул.

Мислеформи, що не мають своєї першоідей, руйнуються. Їх першоідеями можна вважати фантом, до якого прагне метод стискальних відображень, зважаючи на специфіку таких обставин, під час ускладнення, а не спрощення ситуації.

У процесі відсікання мислеформи навіть повністю пізнані першоідей можуть повернутися в Універсум, об'єднатися зі Всевишнім і знову перейти в повністю непізнану форму. Інші мислеформи, виявляючи зв'язність світу першоідей, організують власний колообіг і намагаються набути структури сильної компоненти.

Через зв'язність Всесвіт має структуру "розкладної моделі", що є слабкою компонентою, яка об'єднує кілька сильних компонент з допомогою односпрямованих, а не кільцевих зв'язків. Під впливом тенденції до посилення зв'язності, що є одним із наслідків прогресу Вищого Промислу, "розкладна модель" або пов'язана з нею слабка компонента, через утворення нових зв'язків, прагне набути властивості сильної компоненти, або "нерозкладної моделі".

Під час колообігу мислеформи подрібнюються та об'єднуються, і кожна з них постійно прагне пізнати свою першоідею, навіть якщо вона належить фантому. Прогрес мислеформи в цьому напрямі ДАФ потрактує як її "просвітлення", тоді як зворотний процес є таким, що "обважнює".

Мислеформу без своєї першоідей будь-які дії та руйнування обважнюватимуть. Усі процеси просвітлення мислеформ ДАФ тлумачить як прогрес Вищого Промислу, а зворотну тенденцію — як регрес Вищого Промислу. Вищий Промисел є здійсненням Волі Всевишнього у процесі самоспоглядання, єдиною нерухомою точкою якого є сам Всевишній.

З аксіоми вибору як принципу стискальних відображень випливає, що регрес Вищого Промислу, незважаючи на можливу тривалість, є винятково тимчасовим явищем. Як наслідок,

прогрес Вищого Промислу — це звичайна тенденція розвитку навколишнього світу.

Нижній ментальний план. Частина мислеформ ментального плану, здобута за певну кількість кроків аксіоми вибору, є інформацією. Її вмістилищем є "нижній ментальний план Всесвіту", або просто "нижній ментальний план". Як зазначалося, його також називають "інформаційним світом", або "інформаційною моделлю". Інформацію розцінюють як структуровану квінт-есенцію думки.

У найбільш абстрактній формі інформація записується з допомогою адекватних ситуацій символів. Цей факт, зокрема, пояснює, чому пам'ять базується на запам'ятовуванні образів. Інформаційна модель явища формується через виділення з усієї сукупності вражень, здобутих від споглядання найважливіших його компонент згідно з метою дослідження. Якщо така інформація не буде здобута, то інформаційна модель не сформується.

Аксіома вибору поділяє ментальний план Всесвіту на дві частини. Усе, що не ввійшло до нижнього ментального плану Всесвіту, розуміємо як його верхній ментальний план. Нижній ментальний план — це сукупність нагромаджених інформаційних моделей процесів Всесвіту, що пояснюють їх функціонування і формують відгук на певні зовнішні дії.

Як вміст неструктурованих частин мислеформ і поле вивчення власне мислеформ верхній ментальний план слугує бар'єром на шляху проникнення будь-яких віянь в інформаційний світ. Зі своєї боку, інфо раційний світ виявляється єдиною нерухомою точкою ментального плану.

У буденному житті така форма поділяє єдиний розумовий процес на свідоме й несвідоме. Свідоме, звісно, відповідає верхньому ментальному плану. Нижній ментальний план пов'язаний із несвідомим, оскільки використання накопиченої відповідно до ситуації інформації відбувається здебільшого в автоматичному режимі.

Несвідоме називають також і підсвідомим. Свідоме й несвідоме властиві як окремим об'єктам, так і їх сукупностям. Структуризація мислеформ зумовлює народження імпульсу після їх реалізації. Цей імпульс пов'язаний тільки з інформаційним світом і є енергією.

Усе, що суперечить інтуїції, залишається у верхньому ментальному плані Всесвіту, і не переходить у нижній. На відміну від нижнього ментального плану, верхній — містить перспективи розвитку Всесвіту, які, через антиномічний характер навколишнього світу,

часто суперечливі. Однак на проявлений світ, тісно пов'язаний з нижнім ментальним планом, ці суперечності не поширюються.

Виокремлення нижнього ментального плану зумовлено "антиномією верхнього ментального плану і нижнього ментального плану". У ДАФ її потрактовано як поділ Брахмана на "Брахмана Вищого" й "Брахмана Нижчого". Звісно, із Брахманом Вищим суголосний верхній ментальний план, а під Брахманом Нижчим потрібно розуміти нижній ментальний план.

Астральний план. У міру опрацювання явищ і подій еволюції інформація записується на відповідних специфіці ситуації матеріальних носіях. Вони є об'єктами матеріального світу, що виникають з певного середовища під назвою "астральний план", який ще називають "ефіром", або "праною". Це не лише субстанція виникнення об'єктів проявленого світу, а й середовище обміну інформацією між цими об'єктами та їх взаємодії. Водночас інформація не лише пишеться на носіях, а і опрацьовується з допомогою ефіру, завдяки чому створюються умови для подальшого визначення формули функції вибору. Особливості опрацювання інформації, якщо астральний план є середовищем її трансляції, визначають алгебраїчні властивості ефіру.

Фізичний план. Носії запису інформації, що з'являються з астрального плану, є об'єктами "фізичного плану Всесвіту", або просто "фізичного плану", який слугує для перевірки ступеня відповідності мислеформи своїй першоїдеї, до пізнання якої вона прагне. Як синоніми фізичного плану в ДАФ використовують поняття "навколишній світ", "Всесвіт", "космос", "проявлений світ", "фізичний світ" і "матеріальний світ".

Інакше кажучи, думка має властивість матеріалізуватися. Ступеневість цього процесу призводить до того, що певною мірою світ і його об'єкти існують окремо від інформаційної моделі, подібно до того, як і їхні мислеформи відрізняються від своєї структуризації.

У міру еволюції Всесвіту об'єкти проявленого світу здобувають нематеріальні першоїдеї. І тільки повністю пізнана першоїдея, якщо вона не повернулася назад в Універсум, не потребує об'єкта проявленого світу.

Посередниками в такому процесі стають нематеріальні мислеформи, чия генерація відбувається під впливом потреби осмислення своїх першоїдей Всевишнім. Постійний процес зміни мислеформ спричиняє зміну об'єктів, що перебувають в їх досяжності, й зумовлює "пластичність" Всесвіту.

У процесі функціонування проявленого світу може статися так, що мислеформа зі своєю

першоїдеєю, яка опанувала певний об'єкт, здатна її втратити. Такий об'єкт Всесвіту на певний час лишається без частини орієнтирів існування.

Через скінченність часу функціонування окремих об'єктів проявленого плану, передусім високо-

організованих, мислеформа може змінювати їх під час свого осмислення. Щоправда, у разі повернення мислеформи в Універсум цей процес переривається та має розпочинатися знову.

(Далі буде)

Список літ ерат ури

1. Беляев И. Древнеарийская философия. Т. 1. Москва : Фонд развития и поддержки следственных органов. Журнал "Национальная безопасность и геополитика России", 2008. 615 с.
2. Бурбаки Н. Теория множеств. Москва : Мир, 1965. 456 с.
3. Кострикин А. Введение в алгебру. Часть 3. Основные структуры алгебры. Москва : Физико-математическая литература, 2000. 497 с.
4. Кановой В. Аксиома выбора и аксиома детерминированности. Москва : Наука, 1984. 65 с.

Надійшла до редакції 18 грудня 2023 року

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 795:004.94]:[002.1:7.094]](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.12(329).11-16

Євген Малюк,

кандидат культурології, старший викладач
Київського університету імені Бориса Грінченка,
e-mail: y.maliuk@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6671-129X>

Ремедіація книги в аудіовізуальному мистецтві на прикладі відеоігор

У статті проаналізовано явище ремедіації книг крізь призму теорії американських дослідників Дж. Болтера та Д. Грузіна. На підставі статистичних даних щодо місця книги в житті українців підтверджено думку про те, що нині вона не посідає головного місця в дозвіллі сучасного споживача, водночас більшість популярних медіа книгу ремедіює.

Аудіовізуальне мистецтво є мультимедійним за визначенням, тобто таким, якому притаманна ремедіація. Серед видів сучасного аудіовізуального мистецтва було обрано відеоігри як найбільш технологічний приклад. На основі проаналізованих досліджень автор дійшов висновку, що науковці не зосереджували увагу на зв'язку особливостей ремедіації книг у відеоіграх.

З'ясовано, що частота ремедіації книги відеоігрою залежить від жанру, крім того, в іграх, де механіка домінує над сюжетом, цей процес відбувається рідше. Форма ремедіації в таких відеоіграх умовна та більше стосується інтерфейсу гри. У сюжетоцентричних відеоіграх ремедіація тяжіє до безпосередності взаємодії з книгою.

Під час дослідження виявлено та проаналізовано й інші чинники ремедіації, що не входили до початкової сфери інтересів, — сетинг (середовище) гри та перспектива погляду гравця. Ремедіація книги частіше реалізується у відеоіграх, які відбуваються у фентезійному архаїчному або сучасному сетингу, тоді як у футуристичному — рідше. Визначено, що важливим чинником, який може впливати на спосіб ремедіації книги не менше за жанр, є перспектива погляду гравця. Іграм від першої особи притаманне уникнення гіпермедіальності у взаємодії з ігровим світом; найчастіше такий метод використовують у відеоіграх із технологією віртуальної реальності.

Ключові слова: ремедіація; книга; медіакультура; відеогра; ремедіація книги, аудіовізуальне мистецтво; медіа

Постановка проблеми. Аудіовізуальне мистецтво має мультимедійну природу, і зазвичай дослідження в цій сфері стосуються аудіосупроводу чи відеоряду в кіно, телепрограмах, медіа-інсталяціях, відеоіграх тощо. Водночас мультимедійність аудіовізуального мистецтва не вичерпується елементами, безпосередньо пов'язаними зі звуком чи зображенням, його важливим складником також є книга. Йдеться не так про

буквальне розуміння екранізації книги з допомогою аудіовізуального твору, як про феномен її ремедіації. Ремедіацією у профільних дослідженнях називають поглинання та використання можливостей одного формату медіа в іншому [1].

У добу мережевих комунікацій книга вже не має домінантної позиції, як у період розквіту друкованого слова. За результатами дослідження Ukrainian Reading and Publishing Data 2018 р.,

поміж видів дозвілля українців читання посідає п'яте місце, поступаючись телевізійним передачам, електронним медіа, соціальним мережам і радіо [10], а за даними опитування Українського інституту книги 2020 р. — вже дев'яте [8]. Цікаво, що поміж конкурентних до книги видів дозвілля чимало таких, що певною мірою ремедіюють її форму — вебсайти, соціальні мережі, відеоігри тощо.

Книга зазнала чимало метаморфоз у сучасних медіа, і аналіз цих змін потребував би багато зусиль і часу. Звучити трансформацію книг до аудіовізуального мистецтва загалом теж проблематично, адже сучасні цифрові технології пропонують численні способи нестандартної роботи з книжковою формою.

У дослідженні до розгляду обрано саме відеоігри, оскільки це один із наймолодших видів аудіовізуального мистецтва, що стрімко розвивається, має високу популярність серед різних верств населення та є середовищем ремедіації книги.

Аналіз досліджень і публікацій. Одне з головних понять статті — ремедіація — сформулювали американські медіадослідники Дж. Болтер і Д. Грузін, послідовники канадського теоретика медіа М. Маклюена. У праці "*Remediation. Understanding New Media*" науковці здебільшого сфокусували увагу на ремедіації у відеоіграх загалом, а ремедіацію книги розглядають у контексті проаналізованої гри *Myst*. Такий погляд, безперечно, не вичерпує форми репрезентації та ремедіації книг у відеоіграх.

Дж. Кон проаналізував ремедіацію книги на прикладах читацьких спільнот, які реконструюють матеріальні ознаки друкованої культури у цифровому середовищі.

У праці Ф. Грінвуда "*The Girl at the Center of the World: Gender, Genre, and Remediation in Bishōjo Media Works*" розглянуто специфіку ремедіації відеоігор, в яких використано троп японської культури — бійсодзьо ("гарна дівчина") [4, с. 240].

Д. Мортон у розвідці "*Comics to Film (and Back Again): A Study in Stylistic Remediation from 1978—2009*" з'ясовував особливості ремедіації коміксів у кіно, дотично звертаючись до аналізу ремедіації цих творів у відеоіграх.

Безпосередньому дослідженню місця книг у рольових відеоіграх присвячено працю М. ДіП'єтро, в якій визначено роль авторського тексту в грі *The Elder Scrolls: Skyrim*. Місце книги в цій грі також аналізувала А. Стегі. Водночас ці розвідки не виходять за межі дослідження конкретного ігрового продукту, що ускладнює вивчення особливостей ремедіації відеоігор загалом.

Поміж українських науковців питання ремедіації в аудіовізуальному мистецтві розглядав Є. Ворожейкін. Автор дослідив природу цього явища й зробив висновок, що воно "не тільки розширює форму медіа", а й "збільшує його вплив" [9, с. 51]. Водночас учений здебільшого розглядав явище ремедіації екранних мистецтв, а не книги.

Отже, попри те, що науковці розробляють зазначену проблематику, замало уваги приділено саме ремедіації книги у відеоіграх й взаємозв'язку цього процесу із жанрами відеоігор.

Мета статті — визначити особливості ремедіації книг у відеоіграх, а також закономірності між жанровими особливостями відеоігри та способами ремедіації в ній книги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як стверджують дослідники Дж. Болтер і Д. Грузін, у ремедіації полягає сутність нових медіа, які видозмінюють, реформують чи вдосконалюють попередні медіа, не заперечуючи їх [1, с. 45]. Процес ремедіації має дві базові "логіки": безпосередності (*immediacy*) та гіпермедіальності (*hypermediacy*). Безпосередність спрямовано на те, щоб усунути ознаки наявності посередника в процесі ремедіації. Яскравим прикладом безпосередності або, як її інколи називають, прозорості ремедіації є відомий античний анекдот про художників Зевксиса та Парразія. Перший, щоб перемогти у змаганнях, намалював виноград настільки реалістично й переконливо, що птахи злітали на картину, аби скуштувати ягоди. Натомість гіпермедіальність, навпаки, увиразнює матеріальність і посередницькі функції медіа, що підлягають ремедіації [1]. Якщо продовжувати шукати аналогію з історією стародавньої культури, слід згадати сюжети давньоєгипетських гробниць, на яких у межах однієї площини переплетені різноманітні міфологічні сюжети та ієрогліфічне письмо (у певному сенсі сукупність ієрогліфів як таку можна вважати гіпермедіальною). Зазначені способи ремедіації не виключають один одного та можуть взаємодіяти в межах одного медіа.

Відеоіграм притаманно використання обох типів взаємодії, до того ж в окремих випадках рівень безпосередності та гіпермедіальності можна налаштовувати. Наприклад, у класичній грі *Doom* і деяких інших шутерах першої половини 1990-х рр. для підвищення швидкодії можна було збільшити чи зменшити область відображення ігрового світу. Наприклад, якщо її зменшувати, то інтерфейс виходитиме на перший план, працюючи в логіці гіпермедіальності, якщо збільшувати — на макси-

мальному розмірі зникне значна частина інтерфейсу, а на екрані залишаться лише цифри кількох важливих для гри параметрів.

Щодо жанрів відеоігор, за якими аналізуватимемо ремедіацію книги, то завдання їх відбору є нетривіальним. Наявно чимало класифікацій, сфокусованих на певних тенденціях, а отже що може бути п'ятьма-шістьма жанрами в одній класифікації, в іншій матиме одну загальну назву.

На початковій стадії дослідження автор використав класифікацію, подану в книзі С. Егенфельд-Нільсона, Дж. Сміта та С. П. Тоски "*Understanding Videogames*". Вона доволі лаконічна та містить чотири основні елементи: екшн-ігри, або ж ігри дії; пригодницькі ігри; стратегічні ігри; ігри, орієнтовані на процес [3].

Під час дослідження було з'ясовано, що більшість релевантних проєктів можна віднести до жанру пригодницьких ігор. Другим кроком став вибір найпопулярніших жанрів відеоігор 2020 р. на базі глобального опитування компанії Statista [5]. Перелік охоплює екшн, пригодницький екшн, стратегію, казуальні та пригодницькі ігри, шутери, рольові ігри, спортивні, симулятори та багатокористувацькі ігри. Зауважимо, що останні окремо не розглядатимемо, оскільки способи ремедіації ігри зазвичай наслідують в однокористувацьких жанрах, які й проаналізуємо ґрунтовніше. Те саме стосується й казуальних ігор, виокремлених як жанр не за особливостями ігрового процесу, а за простотою опанування. Для ознайомлення з ремедіацією в окреслених межах слід зосередити увагу на головному жанрі за ігровою механікою.

Поміж досліджених проєктів найменше звертається до ремедіації книги жанр симуляторів, зокрема спортивних. Ці ігри створено для імітації певних видів діяльності, і хоча читання або робота в бібліотеці потенційно можуть бути діяльністю, реалізованою в межах цього жанру, але під час пошуку релевантних проєктів популярних ігор, які б ремедіювали книгу в ігровому процесі саме в такий спосіб, не знайдено. Водночас книга може виконувати функцію частини гіпермедіального інтерфейсу. Наприклад, піктограму книги використано в окремих симуляторах для демонстрації правил гри або навчання основ, як у *Pro Evolution Soccer 4*.

Образ книги як джерела знань, реалізований через гіпермедіацію її як частини ігрового інтерфейсу, активно використовують у відеоіграх жанру стратегії. Причиною цього є важливість ідеї технологічного поступу як одного з основних

елементів стратегічного розвитку. Стратегічним іграм у реальному часі (RTS) бракує можливостей для тіснішої взаємодії з книгою, тоді як у покрокових стратегіях більше часу для роздумів і "повільного" посередника на кшталт книги. Це сприяє ширшій її ремедіації в межах жанру. Іноді книгу ремедіюють не лише на рівні піктограм, а й на рівні повноцінної репрезентації. Цю практику уособлює доволі поширений елемент ігрових механік — "книга заклинань". Гравець має змогу користуватися повноцінною книгою, як-от в іграх серій *Disciples* чи *Heroes of Might and Magic*, на сторінках якої, доступних до гортання, відображаються різноманітні заклинання. Хоча це елемент інтерфейсу, такі функції, як "гортання сторінок", збільшують прозорість ремедіації порівняно з попередніми прикладами.

У стратегічних іграх ремедіація трапляється рідше, якщо події відбуватимуться у футуристичному чи сучасному сетингу, адже книга є типовим елементом інтерфейсу переважно фентезійного сетингу.

Динамічні екшн-ігри ремедіюють книги нечасто. На відміну від стратегій, в яких книги становлять частину інтерфейсу, в екшені їх зазвичай втілено у формі об'єктів ігрового світу. У відеоіграх цього жанру дія відбувається в реальному часі, що потребує оперативної реакції гравця, дії якого не опосередковано інтерфейсом, як у стратегіях, а виконуються контекстуально, безпосередньо. Книга може бути зброєю, як у *Vampire Survivors*, чи предметом, котрий можна знайти та використати для зміни власних характеристик, як у *Binding of Isaac*. У межах цього жанру книгу зазвичай ремедіювано безпосередньо, але не з погляду її функцій, а як фізичний об'єкт, що в певний спосіб взаємодіє зі світом гри чи аватаром гравця.

Шутери наближені до екшенів, а отже специфіка ремедіації книг теж схожа. Для теорії дослідження медіа цей жанр відеоігор має один цікавий піджанр — "шутери від першої особи". З розширенням технічних можливостей у відеоігор з'явився такий елемент, як "розповідь за допомогою навколишнього середовища" (*environmental storytelling*). З появою ефекту тривимірності та камери "від першої особи" для реалізації ремедіації за принципом безпосередності застосовують важливий елемент — відображення світу з використанням перспективи [1]. Гравець у шутер від першої особи ще не може повноцінно читати книгу (але якби й міг, не став, позаяк динаміка, що потребує постійної дії, не відповідає неквапливому процесу читання), але має

змогу оцінити, наприклад, що у шафці головного героя *Half-Life* Г. Фрімена лежать цілком конкретні книги, зокрема й відомого фантаста, сценариста гри М. Лейдлоу [6].

Використання камери у тривимірній грі з перспективою "від першої особи" — це великий крок назустріч безпосередній ремедіації, але ефект можна підсилити завдяки технології віртуальної реальності (VR). Вона дає змогу оприроднити присутність посередника з допомогою VR-шолома. Світ, з яким взаємодіє гравець, намагається реагувати на його дії якнайприродніше; графічний інтерфейс, котрий зазвичай потребує чимало місця у відеоіграх, повністю або майже повністю зникає, а чинник жанру може відігравати другорядну роль. Якщо доводиться маніпулювати предметами, то дія відбувається максимально прозоро, гравець мусить безпосередньо брати предмет у руки, аби взаємодіяти з ним.

Далі йтиметься про жанри, що найчастіше ремедіюють книгу, зокрема й за логікою безпосередності ремедіації, але слід усвідомити, що технологія VR є настільки впливовою в цьому контексті, що майже будь-яка репрезентація інших медіа стає максимально прозорою безвідносно до жанру.

Пригодницький екшн є містком між кількома жанрами: шутером, екшеном і пригодками, та може ремедіювати книгу у способи, притаманні зазначеним жанрам. На відміну від звичайних шутерів, у таких відеоіграх набагато більше уваги приділено розповіді з допомогою навколишнього середовища. В окремих випадках книги репрезентовано не лише як предмети на полиці, а і як повноцінні інтерактивні об'єкти, доступні до читання. Ба більше, читання книг може відбуватися за логікою безпосередності, то бо гравець має змогу відкрити книгу й прочитати конкретне повідомлення. Зазвичай це потрібно для створення ігрової атмосфери, викладу сюжету чи наведення пояснення до пазла. Інколи ефект безпосередності нівелюється через інтермедіальність тексту, що відображається, тобто текст, написаний в оригіналі, гравець не може чи ледь може розгледіти. Щоб спростити процес читання, розробники вводять напис над книгою внутрішньоігровим шрифтом, як це було в оригінальній трилогії *Silent Hill*. Якщо в іграх зазначеного жанру багато записок і книг, їх можуть зібрати в одному місці ігрового інтерфейсу.

Рольові ігри — один із найстаріших жанрів, що виокремилися з цифрової адаптації настільних рольових ігор. У рольових системах на кшталт *Dungeons & Dragons* використовували нескладні

математичні обчислення для визначення успішності дії, а розповідь контролював майстер гри — ведучий, який створював ситуації для персонажів гравців. Комп'ютер став чудовим медіумом для трансляції таких історій без участі команди зацікавлених гравців. Зазвичай історії, ситуації, персонажі створювали на основі спеціальної літератури для рольових ігор, тобто їх основу вже становили книги, і в певному сенсі ігри за такими рольовими системами є ремедіацією книг.

Ранні ігри жанру, наприклад *Ultima IV* (1985), ремедіюють книгу за логікою гіпермедіальності. Щоб прочитати потрібну книгу, слід повернутися до стелажа та активізувати дію "подивитися", після чого на текстовій області екрана з'явиться стислий зміст, опис книги або реакція на неї.

Одним із найцікавіших прикладів ремедіації книг у відеоіграх є серія *The Elder Scrolls*, назва якої ("Старовинні сувої"), власне, віддзеркалює певну книгоцентричність. У першій частині, *Arena*, у меню на початку гри імітовано сувої — елемент стародавньої книжкової культури. Хоча книги не відіграють у сюжеті вагомий ролі, починаючи з другої частини гри, *Daggerfall*, вони є не лише елементом інтерфейсу, а й повноцінними ігровими об'єктами. Як наголошує М. ДіП'єтро, "фізична природа книг серії *The Elder Scrolls* є важливим інструментом побудови ігрового світу" [2, с. 203]. Зануренню у процес читання сприяє складний і цікавий світ гри, що розкривається, також і у книгах, яких в останній (на поточний момент) частині гри, *Skyrim*, налічується 337 назв [7], зокрема видання з історії, міфології, магії, наукові тексти, художня література тощо. У *Skyrim* безпосередність досвіду читання зросла порівняно з попередніми іграми серії: гравець не лише читає книгу, а й гортає сторінки. Оскільки події розгортаються у фентезійному сетингу з яскравими елементами середньовічної естетики, книги також мають вигляд середньовічних: шкіряна обкладинка, шрифти, текстура паперу тощо. Книги із серії *The Elder Scrolls* не тільки розширюють уявлення гравця про світ гри, а й містять окремі поради щодо ігрових механік [7, с. 6].

Утім, рольові ігри не можна вважати книгоцентричними. Багато залежить від динаміки гри, наприклад, рольові ігри з елементами екшену міститимуть менше книг, ремедійованих у логіці безпосередності, і більше таких, що мають гіпермедіальні властивості (наприклад, книга заклинань чи статичні книги ігрового світу, які зазвичай не можна прочитати). В ігровому світі *Fallout 4*, розробленої Bethesda Softworks, авторами *The Elder Scrolls: Skyrim*, не передбачено можливості

повноцінного читання книги. Частина сюжету, яка не розкривається в діалогах, реалізується в комп'ютерних терміналах, які ремедіюють більш сучасний вид медіа.

Пригодницькі відеоігри — жанр, що переважно базується на розкритті таємниць і розв'язанні різноманітних пазлів. У цьому форматі книга часто слугує повноцінним джерелом знань. Рівень деталізації книги та способи взаємодії з нею, як у *Skyrim*, трапляються нечасто, але це й не потрібно. Якщо в рольових іграх книга дає змогу зануритися у світ, то у пригодницьких виконує функцію радника/довідника у розв'язанні певних проблем. Наприклад, книга може містити ключі до шифрів, і в такій формі давати гравцеві змогу прочитати щоденник персонажа тощо.

Яскравим прикладом пригодницької гри, в якій відбувається ремедіація книги, є *Myst* (1993). Саме вона стала головним предметом уваги Дж. Болтера та Д. Грузіна в розділі про ремедіацію в комп'ютерних іграх. Гра виявилася настільки популярною, що лише на персональних комп'ютерах її перевидавали з різноманітними оновленнями графіки двічі 2000 р. і по одному разу 2014 і 2021 р. Досліднику ремедіації може впасти в око високий ступінь прозорості у грі на відміну від ігор цього жанру 1993 р. від провідних компаній Sierra та LucasArts, що мали гіпермедіальний інтерфейс. Інтерфейс інвентарю, тобто предметів, що їх гравець носить із собою, є поширеним гіпермедіальним елементом багатьох відеоігор, однак *Myst* належить до тих, що при-

бирають його з ігрових механік. Якщо є предмет, здатний взаємодіяти з іншим, його можна використати лише тут і зараз. Логіка безпосередності в ремедіації виразна й у взаємодії з книгами у грі. Розробники пригодницьких ігор часто звертаються до образів книги та бібліотеки. Хоча загалом спосіб ремедіації книг у пригодницьких іграх подібний до того, який використовують у рольових, можна припустити, що через поширеність образу книги відеоігри цього жанру можуть становити перспектив для дослідження.

Висновки. У статті розглянуто приклади ремедіації книги за різними жанрами. У процесі дослідження виявлено, що ремедіація залежить від жанру та ігрового сетингу. Сюжетоцентричні жанри, зокрема рольові та пригодницькі відеоігри, більше придатні для безпосередньої ремедіації книги, тоді як механікоцентричним жанрам властивий гіпермедіальний підхід. Важливим чинником безпосередньої ремедіації є перспектива погляду, характерна для ігор "від першої особи". У загальному розумінні під логіку прозорості підпадає технологія віртуальної реальності. Визначено, що, крім жанрового різноманіття, на специфіку ремедіації книги впливатимуть такі чинники, як сетинг гри, швидкість ігрового процесу та перспектива, з якої гравець дивиться на ігровий простір. Ремедіація книг передбачає дослідження перенесення і фізичної форми книг, і їхнього змісту в межах відеоігрового медіума. Ця проблематика, як і тема ремедіації книг у пригодницькому жанрі, потребує ґрунтовнішого дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Bolter J. D., Grusin R. Remediation: Understanding new media. Cambridge, Mass : MIT Press, 1999. 295 p.
2. DiPietro M. Author, Text, and Medievalism in The Elder Scrolls. *Digital Gaming Re-imagines the Middle Ages*. [S. l.]. 2013. P. 216—227. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203097236-27> (date of access: 29.11.2023).
3. Egenfeldt-Nielsen S., Smith J. H., Tosca S. P. Understanding Video Games: The Essential Introduction. [S. l.] : Routledge, 2007. 304 p.
4. Greenwood F. The Girl at the Center of the World: Gender, Genre, and Remediation in Bishōjo Media Works. *Mechademia*. 2014. Vol. 9. P. 237—252.
5. Infographic: Americans' Favorite Video Game Genres. *Statista Daily Data*. URL: <https://www.statista.com/chart/24700/favored-video-game-genres-in-the-us/> (date of access: 20.11.2023).
6. Peel J. "The narrative had to be baked into the corridors": Marc Laidlaw on writing Half-Life. *Rock Paper Shotgun*. URL: <https://www.rockpapershotgun.com/the-narrative-had-to-be-baked-into-the-corridors-marc-laidlaw-on-writing-half-life> (date of access: 20.11.2023).
7. Stahie A. Playing with and Reading Books in The Elder Scrolls V: Skyrim. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Andreea-Stahie/publication/374031838_Playing_with_and_Reading_Books_in_The_Elder_Scrolls_V_Skyrim/links/650ad94082f01628f0342a51/Playing-with-and-Reading-Books-in-The-Elder-Scrolls-V-Skyrim.pdf. (date of access: 23.11.2023).
8. Волосевич І., Щуренкова А. Звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження "Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання". Київ : Український інститут книги, 2020. 178 с.
9. Ворожейкін С. Візуальні стратегії сучасної екранної культури: філософсько-антропологічний аспект : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04. Київ, 2018. 210 с.
10. Читання в Україні — Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. *Ukrainian Reading and Publishing Data 2018*. URL: <https://data.chytomo.com/chytannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 20.11.2023).

Yevhen Maliuk,
PhD of Cultural Studies, Senior Lecturer
of the Borys Grinchenko Kyiv University

Book remediation in audiovisual arts through the lens of video games

The article undertakes a comprehensive examination of the phenomenon of book remediation through the lens of the theoretical framework presented by American researchers J. Bolter and D. Grusin. Drawing on statistical data illustrating the role of books in the lives of Ukrainians, the author validates the assertion that books no longer occupy a central position in the leisure pursuits of contemporary individuals. However, it is intriguing to note that the majority of today's popular media actively engage in the process of remodeling books.

Defined inherently as multimedia, contemporary audiovisual art is characterized by remediation, with video games chosen as the most technologically advanced exemplar within this genre. Notably, the analysis reveals a significant gap in previous research, specifically, the lack of attention to the nuanced connection between the characteristics of remediating books in the context of video games.

A key revelation is that the frequency of remediating books through video games is contingent on the genre, with games prioritizing gameplay mechanics over plot exhibiting a lower propensity for book remediation. The form of remediation in such video games is conditional, primarily associated with the intricacies of the game interface. Conversely, in narrative-centric video games, remediation tends to involve a more direct interaction with the book.

Expanding beyond the initial scope of inquiry, the study identifies and scrutinizes additional factors influencing remediation. The setting of the game and the player's perspective emerge as crucial variables, with book remediation more prevalent in video games set in fantasy archaic or modern environments compared to those set in fantastical realms. An equally significant factor, rivaling genre influence, is the player's perspective, notably observed in first-person games which exhibit a propensity to eschew hypermedia in their interaction with the game world — a tendency most pronounced in video games leveraging virtual reality technology.

Keywords: remediation; book; mediaculture; videogame; book remediation; audio and visual arts; media

Надійшла до редакції 5 грудня 2023 року

УДК 050(477)''2023''(045)

Періодичні та продовжувані видання, випуск яких розпочато у 2023 році (за матеріалами надходжень обов'язкових примірників у Книжкову палату України)

Назва	Підзаголовок	Засновник	Місце видання	Періодичність	Редактор, телефон
КИЇВ					
КИЇВСЬКИЙ ЖУРНАЛ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ= KYIV JOURNAL OF MODERN PSYCHOLOGY AND PSYCHOTHERAPY	Наукове фахове видання	Київський інститут сучасної психології та психотерапії	Київ	Двічі на рік	Завязкіна Н. В.
ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	Науково-практичний журнал	Державна установа "Інститут епідеміології та інфекційних хвороб імені Л. В. Громашевського"	Київ	Щоквартально	Задорожна В. І.
BITCOIN MAGAZINE УКРАЇНА	Журнал	Товариство з обмеженою відповідальністю "БТС Медіа Україна"	Київ	Двічі на рік	Комчук Є.
ONE HEALTH JOURNAL	Збірник наукових праць	Державний НДІ з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи	Київ	Щоквартально	Чечет О. М. Тел. (067) 718-17-04
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ					
ДОНЕЧЧИНА: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ	Історико-краєзнавчий альманах	Донецька обласна організація Національної спілки краєзнавців України	Луцьк	Щорічно	Романько В. І.
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ					
УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТОПИС=UKRAINIAN LYTOPYS	Збірник наукових праць	Університет Григорія Сковороди в Переяславі	Переяслав	Двічі на рік	Молоткіна В. К.
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ					
ОСВІТА. ІННОВАТИКА. ПРАКТИКА=EDUCATION. INNOVATION. PRACTICE	Науковий журнал	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	Суми	Щорічно	Семеніхіна О. В. Тел. (0542) 68-59-72

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ					
АГОРА. ЖУРНАЛ СОЦІАЛЬНИХ НАУК=AGORA. SOCIAL SCIENCES JOURNAL	Рецензоване наукове видання	Національний університет "Острозька академія"	Острог	Двічі на рік	Лебедюк В.
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ					
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ=STATE SECURITY	Науковий журнал	Національна академія Національної гвардії України	Харків	Двічі на рік	Єманов В. В. Тел. (057) 732-75-12
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ					
SECURITY OF INFOCOMMUNICATION SYSTEMS AND INTERNET OF THINGS	Науковий журнал	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Чернівці	Щоквартально	Саміла А. Тел. (0372) 58-48-30

Матеріал підготувала

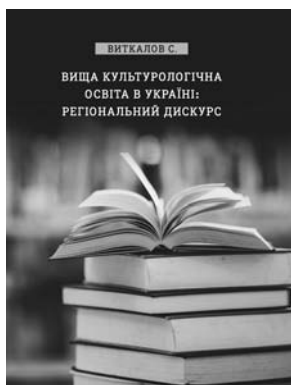
Тетяна Черненко,

провідний фахівець відділу наукового опрацювання
обов'язкових примірників Книжкової палати України

Надійшов до редакції 12 грудня 2023 року

РЕЦЕНЗІЇ

Фахова вища освіта в Україні в нових суспільно-політичних реаліях

Вища культурологічна освіта в Україні: регіональний дискурс (крізь призму діяльності кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету) : до 50-річчя від часу заснування : моногр.-довід. вид. / авт.-уклад. С. В. Виткалов.

Рівне : О. Зень, 2021. 550 с. : іл.

Стан війни актуалізував чимало суспільних проблем, які донедавна не набували такої гостроти з огляду на традиційні для українського соціуму питання патріотизму, знання національної історії, фахової компетентності тощо. У цьому контексті варте уваги монографічно-довідкове видання С. Виткалова "Вища культурологічна освіта в Україні: регіональний дискурс (крізь призму діяльності кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету)", що побачило світ наприкінці 2021 р. Мета книги — визначити роль культурологічної освіти, яку надає професорсько-викладацький склад однієї з провідних у науково-освітньому середовищі кафедр Рівненського державного гуманітарного університету впродовж останніх 50 років і з науково-педагогічними працівниками якої авторка тривалий час підтримує творчі контакти.

Змістова частина рецензованого видання торкається широкого спектра питань, пов'язаних не лише з характеристикою здобутків науково-педагогічного колективу кафедри за значний період, а й окреслює широке історичне тло, що слугувало підґрунтям для заснування у м. Рівне спочатку культурно-освітнього факультету Київського державного інституту культури (1971), а згодом — і Рівненського державного інституту культури (1979). Автор також висвітлює роль органів державної влади республіки в контексті розбудови культурно-освітньої інфраструктури, удосконалення форм підвищення фахового рівня кадрового потенціалу закладу тощо.

У вступній частині видання С. Виткалов окреслює параметри наукового пошуку, зосереджує увагу на сутності, ролі й тенденціях гуманітарної освіти в історико-культурному вимірі регіону з посиланням на вагому джерелознавчу базу (приватні архіви митців та організаторів культурного життя, фонди Державних архівів Рівненської та Волинської областей, поточні архіви кафедри та її завідувача, установ культури, інформаційна база міжнародного фестивального руху, звітна й планова документація методичних центрів галузі тощо). Оригінальний матеріал для кореляції результатів дослідження науковець використав із власної авторської програми "Грані мистецтва", яку кілька років вів на обласному телеканалі "Ритм", залучаючи до огляду культурно-мистецьких проблем країни та регіону відомих митців й організаторів культурного

простору, що надало переконливості та глибини аналізованому дослідженню з огляду на всеукраїнський контекст розгляду порушеної проблеми.

На підставі комплексного аналізу рецензованого видання виокремимо кілька різноаспектних розділів, у яких продемонстровано не лише широту обраної проблеми, а й дослідницькі методику автора та їхні технологічні сегменти.

Розділ I "Культурологічна освіта як складова системи підготовки фахівців у контексті суспільно-культурних реалій: історичний контент" торкається питань витоків культурологічної освіти й форм її становлення на факультеті засобами освітніх технологій педагогічного колективу. Матеріал вирізняє широке використання джерельної бази, виразний візуальний ряд, що свідчить про високий потенціал місцевої культурної інфраструктури, її різновекторність та оригінальність у налагодженні міжгалузевих контактів з іншими ЗВО та професійними мистецькими установами. Привертає увагу ґрунтовний аналіз творчого потенціалу перших педагогів факультету, за яким помітна система їх добору, а також напрями фахової діяльності. Це переважно випускники консерваторій і художніх інститутів країни зі значним досвідом практичної діяльності у професійних художніх колективах республіки чи організатори культурного життя регіону, які чимало років реалізовували творчі компетенції у просторі святково-обрядового комплексу регіону. У розділі також уміщено інформацію щодо перших випускників навчального закладу, шляхів їхньої творчої реалізації, професійних здобутків, на підставі чого поступово змінювалася не лише культурна інфраструктура регіону, а й духовність місцевого населення, яка сьогодні вирізняє цей край історичною пам'яттю, національною свідомістю, політичною культурою та розмаїттям художніх практик. Понад 30 захищених дисертацій і низка помітних керівних посад, які обіймають випускники навіть поза межами регіону, свідчать про ефективність Програми педагогічної дії, яку чимало років реалізовує педагогічний склад зазначеної кафедри.

Спираючись на вагомий організаційний досвід менеджера сучасної освіти (робота у складі Державної акредитаційної комісії МОН, Банку її експертів, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) та Галузевої експертної ради НАЗЯВО, спеціалізованих учених і разових рад за різними спеціальностями, в експертизах щодо визначення якості низки дисертаційних досліджень, підготовка відгуків на їх автореферати чи опонування, рецензування мо-

нографічних видань, хрестоматій, статей, зокрема й на запит іноземних ЗВО, наукових збірників, упорядкування кафедральних наукових збірок, виконання обов'язків голови чи члена редколегій фахових наукометричних вісників категорії "Б" у провідних ЗВО України (Київ, Харків) тощо), С. Виткалов подає чимало слушних пропозицій, які доцільно взяти до відома та які вже використовують у діяльності кафедри.

Матеріал центрального розділу II "Кафедра івент-індустрії, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету: історична ретроспектива становлення" демонструє оригінально структурований за провідними напрями діяльності науково-педагогічних працівників організаційно-методичний і науковий алгоритм функціонування цієї структури, не лише виявляючи новітні методики та технології, які під впливом педагогів кафедри стають надбанням здобувачів вищої освіти, розширюючи потенціал гуманітарного університету, а і якісно репрезентуючи всіх учасників освітньо-наукового процесу та простору. Саме тут, на підставі творчого опрацювання технологічних новацій, джерельної бази наукового пошуку, втіленого в численних інтерв'ю, обговореннях тощо, формуються провідні тенденції сучасної гуманітарної освіти, що базується на специфічній культурі західно-поліського етнорегіону. Його представники творчо успадковують і трансформують західноукраїнський та європейський організаційно-культурний досвід, щоб втілити в низці специфічних всеукраїнських та міжнародних проєктів, учасниками яких стають і здобувачі вищої освіти.

До вагомих надбань слід віднести й специфічний освітньо-науковий консорціум, сформований з ініціативи та за безпосередньої участі С. Виткалова з науково-педагогічного складу 10 провідних у галузі ЗВО України. Його наукова спільнота активно позиціонує себе у просторі сучасної вищої школи: бере участь у підготовці Стандарту вищої освіти окремих спеціальностей і рецензуванні освітньо-професійних програм; долучається до акредитаційних експертиз та обговорень актуальних питань функціонування вищої школи на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях чи всеукраїнських галузевих олімпіадах тощо.

У розділі II також критично осмислено низку різноманітних організаційних структур і форм роботи зі студентами, які чимало років використовують у педагогічній практиці колективу, а саме: СНТ "Афіна", ОНПО "Культура", студентські клуби, що поширюють вплив на відповідні

установи, котрі працюють із соціально вразливими категоріями населення, методологічний семінар тощо, які й формують творче обличчя кафедри. Матеріал, зосереджений у розділі, становить оригінальну науково-педагогічну скарбницю регіонального культурологічного досвіду, опрацювання та введення якого до наукового обігу розширює потенціал сучасної вищої гуманітарної освіти України. Розділ ґрунтується на значному джерелознавчому матеріалі й містить чимало слушних пропозицій щодо організації освітнього простору в сучасних умовах, сфокусованих на культурно-мистецькому складникові.

Розділ III "Літопис діяльності професорсько-викладацького складу кафедри івент-індустрії, культурології та музезнавства в структурі Рівненського державного гуманітарного університету" має специфічне призначення. З одного боку, він підтверджує значний творчий потенціал науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти, підготовку яких здійснює педагогічний склад кафедри, традиційно долучаючи до цього процесу відомих професіоналів-практиків регіону, "гостьових" професорів, зокрема й країн ЄС, оригінальних педагогів університету, фахово забезпечуючи три освітньо-професійні програми двох (бакалавр—магістр) кваліфікаційних рівнів. З іншого боку, використовуючи традиційну форму фіксації подій, до яких були чи є залученими викладачі та студенти, автор демонструє швидко професійну еволюцію педагогів кафедри й університету загалом, їх інтегрованість у сучасний освітньо-культурний простір, здатність швидко реагувати на актуальні виклики сучасності, зберігаючи високу професійну мобільність, і адаптуватися до європейського інокультурного досвіду.

Перевагою використаної технології, а саме літопису найпомітніших подій чи заходів, у яких брали участь чи були безпосередніми організаторами представники педагогічного колективу кафедри, є те, що в ньому відтворено подробиці функціонування вищої школи країни в різноманітних аспектах: подано персональний склад спеціалізованих учених рад чи експертних структур, до складу яких входили чи входять науково-педагогічні працівники кафедри; розглянуто форми міжрегіональних зв'язків із залученням педагогів цієї кафедри чи інституту (університету), участь у різноманітних освітніх чи громадських осередках; фахові здобутки працівників і студентів; наведено характеристики зразків численної розпорядчої документації, що регулює освітній простір, та безліч інших деталей, що з плином часу зникають із людської пам'яті й культурного обігу. Ці відомості також підтверджує відповід-

ний джерелознавчий ряд, що робить подану інформацію більш умотивованою.

Чи не найбільш переконливим у контексті проведеного аналізу є розділ IV, що характеризує потенціал науково-педагогічних працівників кафедрального колективу. Йдеться про покажчики наукових, науково-методичних праць, інших форм позиціонування результатів діяльності професорсько-викладацького складу в просторі сучасної вищої освіти країни. Відомості, уміщені в розділі, дають змогу простежити не лише постійну професійну еволюцію зазначеної структури, а і обсяг діяльності, до якої її залучено та яку вона безпосередньо проводить чи налагоджує. Організаційна конкретика переконливо доводить, що колектив цього структурного підрозділу, як і університету загалом, чітко бачить напрями свого розвитку і роль в освітній чи культурній практиці регіону та України. Свідчить інформація розділу і про адаптованість науково-педагогічних працівників до всеукраїнських чи міжнародних освітніх структур, спроможність якісно виконувати покладені на них завдання підготовки фахівців галузі, що вкрай важливо в цей складний час. Загалом, біобібліографічні покажчики у вищій школі являють собою доволі ефективну форму стимулювання науково-педагогічних працівників у просторі євроінтеграційних процесів і можуть активно використовуватися у практиці конкурсного відбору для роботи у ЗВО, що набуде особливої актуальності після завершення воєнного стану та в подальших інтеграційних процесах країни.

Розглядаючи ефективність вищої освіти на прикладі випускників кафедри (розділ V), варто зауважити, що їхнє професійне реноме також не викликає заперечень, адже навіть невеликий перелік осіб, уміщений у виданні, свідчить про різноманітні напрями творчої самореалізації, високу професійну мобільність, здатність ефективно працювати на конкретний результат, обіймаючи високі посади в різноманітних галузях і сферах. Ці факти вкотре доводять ефективність Програми діяльності педагогічного колективу зі здобувачами вищої освіти. Зазначені автором посади підтверджують, що індивідуальний підхід до кожної молодої людини, започаткований ще на рівні профорієнтаційної діяльності не лише як засобу відбору студентів на навчання, а й ефективної форми у процесі безпосереднього здобуття фахової освіти, й надалі залишається провідним принципом роботи педагогічного колективу кафедри.

Завершуючи аналіз рецензованого видання, акцентуємо на професійно сформованих складниках книги, притаманних такому типу видань, зокрема на чіткому й конкретному визначенні

актуальності проблеми зі всіма її структурними компонентами, а надто — на дискусійних питаннях щодо термінологічного апарату, який і сьогодні ще перебуває на етапі становлення, зважаючи на широту визначень окремих дефініцій. Йдеться про такі, як "культура" та її похідні: "культурні практики", "аматорський" і "самодіяльний рух", "клубні формування" тощо.

Окремо приділимо увагу науково-допоміжному апарату книги. Іменний і географічний показники віддзеркалюють широту охоплення дослідником проблеми в її персоналіях й територіальних межах, а також уміння використовувати численні зразки джерельної бази, втіленої у матеріалах приватних архівів митців та організаторів культурного життя, поточних архівів установ культури, їхній планово-звітній документації, звітах щодо організації й проведення фестивалів чи конкурсних заходів, формах підвищення кваліфікації працівників галузі, регіональній періодиці та проблемному ряді в організаційно-культурній площині загалом, яка надає більшої глибини та переконливості аргументації обраних до обговорення положень. Наявність джерельного матеріалу — це вагомий складник ґрунтового історичного дослідження, і в цьому розумінні його репрезентовано належним чином.

Автор намагається подати на розсуд читача чимало цікавих методик роботи зі студентами, які професорсько-викладацький склад тривалий час використовує в педагогічній практиці. І саме цим рецензоване видання вирізняється поміж інших, адже спрямовує на постійний пошук ціка-

вих форм, які б за мінімальних витрат надавали максимальний організаційно-культурний ефект.

Належно ілюстроване, відредаговане та професійно скомпоноване рецензоване видання демонструє важливі надбання педагогічного досвіду, наявні в культурно-освітньому дискурсі кафедри гуманітарного ЗВО, яка чимало років функціонує в регіоні й подальша діяльність якої лише стимулюватиме формування інших методик роботи з молоддю, що стануть у пригоді у практиці сучасної вітчизняної освіти. Корисним цей досвід стане і для європейської освітньої спільноти, адже широкі міжкультурні контакти забезпечуватимуть прогресивний рух країн.

Монографія, що є предметом наукової рефлексії, засвідчує актуальність порушеної проблеми та глибину її фахового розроблення. Праця С. Виткалова підтверджує, що академічний потенціал сучасної вищої школи України регіонального рівня дає змогу проводити науковий пошук на широкому історичному тлі, корелюючи його з сьогоденням, досліджувати актуальні не лише для України, а й для європейської освітньої спільноти теми, знаходячи спільні точки дотику в загальному проблемному ряді.

Леся Смирна,

докторка мистецтвознавства,
начальниця відділу міжнародних наукових зв'язків
Національної академії мистецтв України,
провідна наукова співробітниця Інституту проблем
сучасного мистецтва НАМ України

Надійшла до редакції 17 жовтня 2023 року

Нове видання з музейництва та пам'яткоохоронної справи

Терський С., Савченко О. Історія музейної справи та охорони культурної спадщини в Україні : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2020. 260 с.

У 2020 р. у видавництві Національного університету "Львівська політехніка" побачило світ навчальне видання

"Історія музейної справи та охорони культурної спадщини в Україні" співробітників кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини "Львівської політехніки" — археолога, доктора історичних наук, професора С. Терського та історика, кандидата історичних наук О. Савченко. Посібник є нормативним курсом лекцій для

студентів закладів вищої освіти України зі спеціальності "Музеєзнавство, пам'яткознавство".

Окрім вступу, видання складається із семи тем, кожна з яких поділено на тематичні підтеми, післямови та своєрідного додатка "Короткі біографії видатних діячів музейної справи України" (16 персоналій). Кожну тему завершують питання та список літератури. Книга містить чорнобілі ілюстрації, що унаочнюють етапи розвитку музейництва та пам'яткоохоронної справи від давнини до сучасності.

Рецензований посібник є першим в Україні серед навчальної літератури, в якому на основі невідомих і маловідомих широкій аудиторії джерел ґрунтовно висвітлено історію музейництва та охорони пам'яток у західному регіоні.

У вступі (с. 5—8) автори виклали власне бачення методологічних засад побудови навчального посібника й запропонували систематизо-

ваний за хронологічним принципом матеріал у двох частинах: підросійська Україна з окремим аналізом Причорноморського регіону та Західна Україна від Середньовіччя до початку ХХ ст. Також стисло подано історіографію.

У першій темі "Колекціонування та складання первісних музейних колекцій в Україні (XVII — початок ХІХ ст.). Традиції пошанування культурної спадщини" (с. 9—34), що є історичним нарисом з відповідною характеристикою перших колекцій на українських землях доби Київської Русі, докладно проаналізовано збірки магнатів, дворян, міщан періоду ХVІІ—ХVІІІ ст. на Волині, Поділлі, Слобожанщині, Галичині, Закарпатті та Буковині, а також збірки церков і монастирів західного регіону. Слід зауважити, що автори дослідили як дані археології, так і писемні, образотворчі джерела.

У трьох темах: "Історія музейництва та охорони пам'яток історії та культури у Львові, у Східній Галичині, Закарпатті та Буковині у ХІХ — на початку ХХ ст." (с. 35—56); "Охорона культурної спадщини та музейництво Наддніпрянщини, Поділля та Волині (ХІХ — початок ХХ ст.)" (с. 57—96); "Культурна спадщина та її охорона на Південному Сході та Півдні України. Музеї регіону у ХІХ — на початку ХХ ст." (с. 97—120) — С. Терський і О. Савченко проаналізували етапи формування музеїв на теренах України. Окрім того, автори визначили відмінності в музейництві та пам'яткоохоронній справі у регіонах; висвітлили роль меценатів, інтелігенції та науковців в організації музейних закладів; розглянули внесок наукових товариств та університетів у розвиток пам'яткоохоронної справи.

У п'ятій і шостій темах: "Музеї Львова та Західного регіону України у 1918—1991 рр." (с. 121—164) і "Музейна справа та охорона пам'яток у Східній, Центральній та Південній Україні у 1918—1991 рр." (с. 165—209) — проаналізовано

стан музейництва та пам'яткоохоронної справи у ХХ ст. На жаль, у відповідній підтемі, присвяченій розвитку музеїв у Львові у 1970—1980-ті рр. (с. 161), дослідники не згадали вченого, географа-етнолога, музеолога та пам'яткознавця, кандидата історичних наук, доцента А. Данилюка (1941—2008) і його діяльність зі створення Львівського скансену — Музею народної архітектури і побуту [1; 2].

У цих темах С. Терський та О. Савченко також виявили негативні тенденції в роботі музеїв та організації охорони пам'яток радянського періоду, навели дані про репресованих дослідників, проаналізували стан музейної та пам'яткоохоронної галузі в державі часів Другої світової війни.

У сьомій темі "Музейна справа та охорона культурної спадщини у незалежній Україні (1991—2020)" (с. 210—234) висвітлено стан галузі на зламі століть, розглянуто міжнародні та вітчизняні правові акти, наукові установи, що опікуються збереженням культурної спадщини та музейної мережі держави. У цьому контексті варто виокремити відповідну наукову організацію з проблем пам'яткознавства та музеології — Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, яка діяла від 1991 до 2020 р. Фахівці установи підготували перші в державі монографічні дослідження з теорії та практики пам'яткознавства й музейництва, а також відповідний навчальний посібник [3—6].

Отже, видання С. Терського та О. Савченко "Історія музейної справи та охорони культурної спадщини в Україні" доцільно використовувати не лише у процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі музеології та пам'яткознавства у ЗВО, а й під час проведення спецкурсів на історичних факультетах, у спеціалізованих середніх навчальних закладах (ліцєях, гімназіях). Книга становить неабиякий інтерес для громадськості й усіх, кому небайдужа доля культурної спадщини України.

Список літератури

1. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2006. 104 с.
2. Данилюк А. Музей народної архітектури та побуту у Львові : путівник. Львів : Укр. технології, 2007. 44 с.
3. Основи пам'яткознавства / за заг. ред. Гріффена Л. О., Титової О. М. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2012. 380 с.
4. Пам'яткознавство : посібник для початківців / уклад.: Л. О. Гріффен, О. М. Титова. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2014. 212 с.
5. Регіональні особливості нерухомих пам'яток України : монографія / за заг. ред. Л. О. Гріффена, О. М. Титової. Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2017. 276 с.
6. Культурна спадщина як складова державної освітньо-виховної політики в Україні : колективна монографія / за заг. ред. Сенченко Н. М., Титової О. М. Ніжин : Лисенко М. М., 2019. 294 [2] с.

Дмитро Кепін,

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу ретроспективної
бібліографії Книжкової палати України

Надійшла до редакції 4 грудня 2023 року

УДК 821.161.2-3.09Неч:001.821(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.12(329).22-28

Анжела Шумілова,
молодша наукова співробітниця
відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ,
e-mail: AngelaShumil@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4731-2346>

Українське питання в історико-культурній спадщині письменника-патріота І. Нечуя-Левицького: джерелознавчі спостереження (до 185-річчя від дня народження)*

Всупереч політичним і цензурним заборонам найкращі твори письменника знаходили свого читача. Вони відігравали роль джерела пробудження громадянських почуттів, сприяли зародженню в національному письменстві нових мистецьких віянь і напрямів. І. Нечуй-Левицький керувався своєю цілісною концепцією розвитку української духовної культури, використовуючи творчі здобутки різних народів. Збагачуючи рідне письменство, Іван Семенович активно впливав на зміцнення самобутності української літератури на рівні світової словесності та духовної культури загалом.

Знання іноземних мов відіграло важливу роль у процесі запозичення культурного надбання інших народів і свідчить про те, що Україна ніколи не була відірвана від глобального розвитку духовності й не була пасивним споживачем чужої цивілізації, а навпаки, робила внесок у поступ світової культури, формування загальнолюдських цінностей. І. Нечуєві-Левицькому імпонувала поява нових віянь у літературі Заходу. Ретельно аналізуючи петербурзькі журнали "Вестник Европы", "Отечественные записки", "Дело", "Всемирный труд", у яких часто друкували численні переклади з творів західно-європейських письменників, Іван Семенович зауважував, що головним героєм європейської літератури були селянин і робітник, а романи навіяні духом демократизму, любові й рівності.

Перекладна література виконувала важливі функції в культурному та суспільному житті України XIX ст. завдяки жанровій і тематичній багатогранності, що привертало увагу літераторів, які розв'язували схожі проблеми, спираючись на національний матеріал. Широко використовуючи світовий досвід, українська література водночас залишалася глибоко національною. Творчо сприймалося те, що сприяло бо-

ротьбі з духовним рабством, загальнолюдському прагненню до добра та правди.

Вдумливий аналіз спадщини І. Нечуя-Левицького надає підстави для висновку, що серед засобів боротьби проти експлуататорського суспільства (освіта, наука, література, школа) письменник розглядав і революційний. Своїми перекладами він не лише впливав на піднесення української культури, а й зміцнював літературні зв'язки з найрозвиненішими національними літературами, заявляв про рідне письменство, що в умовах жорстоких переслідувань і глузувань продовжувало успішно розвиватися в напрямі естетичних, етичних, гуманістичних завдань епохи, не відстаючи від загальносвітового рівня. В автобіографії І. Нечуй-Левицький зазначав: "Я... познайомився з великоруською літературою, прочитав Пушкіна і Гоголя і зразу їх зрозумів". Аналізуючи твори письменника, можемо стверджувати, що він плідно використовував гоголівські, щедрінські, тургеневські традиції й досвід, про що зауважував: "Правда, нема... такого палу, такого огню та такої високої поезії, як в улюблених моїх поетів: Байрона, Шевченка, Лермонтова... творах Дікенса, Тургенева...". Спостерігаємо спільне та відмінне у відтворенні й трактуванні образів інтелігенції та поміщиків, у сюжетах, художній манері, мові романів І. Тургенева й І. Нечуя-Левицького. Виразна також ідейна співзвучність закінчення індузької легенди письменника "Скривджені й не скривджені" та казки М. Салтикова-Щедрина "Дикий пан!", переклад якої І. Нечуй-Левицький здійснив 1869 р. [18, с. 168—170]. Цю казку було надруковано у Львові в газеті "Діло" під псевдонімом "О. Криницький", і за змістом вона посідала особливе місце у творчості письменника, адже віддзеркалювала його бачення реформ суспільного ладу [18, с. 112].

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 11. С. 49—52.

У 1878 р. у львівському журналі "Правда" без підпису було оприлюднено найсуперечливішу критичну статтю "Сьогочасне літературне прямування", у якій І. Нечуй-Левицький гостро виступив проти шовіністичної політики російського уряду та окремих російських письменників. Автор також висловив свій національно обмежений докір М. Гоголю і водночас подав тверезі думки щодо його місця в історії російської літератури. Ці міркування були близькими до відомих положень В. Белінського й М. Чернишевського. Визнання реалістичної російської літератури, принципи якої письменник втілював у власній творчості, захоплення нею жодним чином не в'язалося з "декларацією" відмежування української літератури в зазначеній статті. Націоналістичні настанови цієї та інших публікацій І. Нечуя-Левицького були передусім виявом реакції письменника на великодержавну політику російського царату, посилення національного гноблення українського народу, переслідування рідної культури й мови [13, с. 11—12]. Стаття спричинила широку дискусію щодо завдань української літератури на тогочасному етапі. Того самого року теоретичну концепцію І. Нечуя-Левицького піддав гострій критиці І. Франко у статті "Література, її завдання й найважливіші ціхи" за тенденційність у висвітленні питання про самобутність української літератури та ототожнення прогресивної російської літератури з "державою московською, її жандармами та чиновниками і їх гнітом на всяку свобідну думку" [19, с. 23].

З більшою гостротою письменник висловив протест проти гноблення українського народу царатом у книжці "Українство на літературних позвах з Московщиною", підписаній псевдонімом "І. Баштовий" (1891). Виразне розуміння того, що слов'янам корисно милуватися "перловими віршами Пушкіна та Лермонтова, а також втішатися творами І. Тургенева, Л. Толстого, де висвітлені і змальовані кращі люди, прогресивні..." [1, с. 48].

І. Нечуй-Левицький дійшов висновку щодо прямої залежності економічного становища українського народу від занепаду освіти у країні — "непросвітності і темноти". Починаючи з XVII ст., "на Україні просвіта падала, і ні один петербурзький цар не квапився її підтримати вищими та середніми школами" [12, с. 7]. У багатьох працях, як-от статті "Російська народна школа на Україні", підписана "А. Глаголь" (1889), "Педагогічна проява в російській народній школі" (1893), "Школа повинна бути національною" (1911), Іван Семенович докладно аналізував власні спостереження

та процес русифікації в освіті. У публіцистичній і художній спадщині літератора простежуємо струнку та послідовну систему поглядів на українську етнопедагогіку як основу національного й інтелектуального виховання особистості. Царський уряд оцінював такі виступи як дуже загрозливі та ворожі, тому серед небезпечних українофілів ім'я І. Нечуя-Левицького стояло на другому місці після М. Драгоманова. Найбільше звинувачували письменника в націоналізмі¹ та антисемітизмі². Доречно зазначити, що в полеміці Б. Грінченка і М. Драгоманова³, присвяченій проблемам українського руху, "український націоналізм" здебільшого згадувався в контексті альтернативи "шовінізмові". Частина цих недоречностей також знаходимо у критичних працях О. Кониського "Український націоналізм" (1875) і М. Драгоманова "Чудацькі думки про українську національну справу" (1915).

Тривалий період окремі твори І. Нечуя-Левицького, як-от "Про непотрібність великоруської літератури для України та Слов'янщини" (1877), у якому сформульовано три основних принципи розвитку літератури (реальність, народність, національність), та "Українство на літературних позвах з Московщиною" (1891), не видавали, адже вважали націоналістичними. Ще 1847 р. Т. Шевченко радив: "...на москалів не вважайте, нехай собі пишуть по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди". У праці "Українство на літературних позвах з Московщиною" І. Нечуй дійшов висновку, що найпомітнішими є твори російських письменників, у яких змальовано по-статі прогресивних особистостей, здатних впливати на зміцнення дружби між слов'янами, "бо симпатія між народами краще і безпечніше від антипатії і всякого без мозкового ворогування, колотнечі та змагання, набутого від без мозкових давніх історичних вандальських зносин між усіма народами" [18, с. 111].

І. Нечуй-Левицький писав про потребу висвітлення в українській літературі життя й побуту

¹ Поняття "націоналізм" було введено в 1880—1890-х рр. Тоді його ототожнювали здебільшого з культурним самовизначенням представників української інтелігенції або з альтернативою "шовінізму" (Український націоналізм: нарис. URL: <http://litopys.org.ua/kasian/kas14.htm>).

² Термін "антисемітизм" у сучасному значенні вперше увів у вжиток німецький журналіст В. Марр 1879 р. у брошурі "Перемога єврейства над германізмом" (нім. Der Sieg des Judenthums ber das Germanenthum), що агітувала на користь партії "Антисемітська ліга".

³ Б. Грінченко, М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу. Київ, 1994. 288 с. У книзі вперше в повному обсязі оприлюднено листи двох видатних культурно-освітніх діячів України другої половини XIX — початку XX ст., що в полемічній формі розкривають їхні погляди на проблеми українського національно-культурного відродження того періоду.

"вищих верств української громади" (панства, чиновництва, інтелігенції), їхнього ставлення до народу, політичних і релігійних поглядів, ідеології. У розжигті цих тем він прагнув до змалювання різних національностей. Не оминув письменник увагою й українське духівництво з великоруськими архієреями та монастирями, урядників і професорів різного штибу. Зростаючи в середовищі духівництва, а відтак навчаючись у релігійних закладах, І. Левицький з дитинства спостерігав за побутом "старосвітських батюшок та матушок", пізнавав вдачу служителів "святої оселі". Згодом висвітлив особливості життя цієї верстви в романі-хроніці "Старосвітські батюшки та матушки" (1888). У дусі критичного реалізму змалював кар'єристів і шахраїв, лицемірів і розпусників у чорних рясах. Прийом викриття ченців в оповіданні "Афонський пройдисвіт" (1890) із допомогою досвідченого шахрая свідчить про засвоєння та використання письменником творчого досвіду автора "Мертвих душ" і "Ревізора".

На початку ХХ ст. письменник не відійшов від громадсько-політичного життя. Хоча за віком не міг брати участі в революційній боротьбі, та прислужився суспільному рухові своїми творами. У той період поняття "народ" було звужено до менш містких термінів: "знедолені" — "бідні" — "трудящі". Проте в повному обсязі воно охоплює всіх членів нації та суспільства, поміж яких є працюючі й ліниві, кмітливі й винахідливі, мудрі й тугодуми, багаті й бідні тощо. Іван Семенович прагнув насамперед виявити моральні якості людини. Пошук вираженого погляду на взаємодію класової та моральної позицій — справа важка й динамічна в часовому вимірі. На думку літератора, не можна мати жодних підстав для занепокоєння щодо вузькості національних тем і типажів, адже українське життя — "то непочатий рудник, що лежить десь під землею...; то безконечний матеріал, що тільки жде робітників, цілих шкіл робітників на літературному полі" [12, с. 216].

І. Нечуй-Левицький був одним із перших в українській літературі, хто звернувся до зображення героїв із національного середовища: євреїв, греків, поляків, росіян, молдаван, німців, чехів. Зокрема, його перу належать оповідання "Єврейський Скнеря" (1914), праці "Світогляд українського народу в прикладі до сьогочасності" (1868) тощо. Митець глибоко досліджував складний механізм взаємодії соціального та психологічного в житті людей, намагався виявити головні риси певного національного характеру та втілити їх в образах персонажів. Автор демонстрував контрастність буття селян, шляхти-

чів, духівництва, інтелігенції. Зі сторінок його творів постають і вкрай обмежені люди. Наприклад, темою оповідання "Вольне кохання" (1909) стало моральне спустошення, пересиченість і розбещене життя багатіїв. В оповіданнях, написаних 1903 р., — "Гастроля" та "На гастролях в Микитянах" (вийшло друком 1912 р.), І. Нечуй-Левицький змалював динаміку людської психології та суспільні зрушення; створив образи артистичної богеми, що веде легковажне, безладне життя, побут і дії якої сповнені індивідуалізму та розпутства [3, с. 159—160]; висвітлив деградацію освіченого суспільства, моральну розбещеність батьків і дітей [4, с. 159—177].

В окремих творах письменника, як-от "Бурлачка" та "Микола Джеря", стикаємося з негативним явищем: постійним, невідступним супутником злиднів робітників і бурлаків-заробітчан був алкоголь, у якому знедолені нуждарі знаходили забуття від безвиході. Зокрема, у повісті "Бурлачка" І. Нечуй-Левицький, типізуючи суспільні образи та соціальні явища, відтворив реалістичну картину українського життя другої половини ХІХ ст., з якої можна дізнатися про долю нашого народу більше, аніж із наукових праць істориків-фахівців. Через плін розповіді автор послідовно підводить читача до самостійних висновків про несправедливий суспільний устрій і потребу його заміни [10, с. 214]. На жаль, у наш час спостерігаємо схожу ситуацію.

І. Нечуй-Левицький не бачив конкретних шляхів оновлення людини, тому багатьом його творам притаманна конкретика зображення, нестандартність ситуацій, колоритність характерів, пильне спостереження за аномаліями людської поведінки, поєднання гумору з тихим смутком. До таких творів належать повісті "Не той став" (1896), "Київські прохачі" (1901) та оповідання "Живцем поховані" (1898). І яких би тематичних пластів не торкався літератор, він завжди дошукувався витоків моральних деформацій [11, с. 47].

Як зазначив М. Наєнко у статті "Іван Нечуй-Левицький і модернізм", письменник критикував творчість модерністів. Свого часу як пародію на модерністську творчість він написав оповідання "Без пугтя" (1900). Твір мав підзаголовок "Оповідання по-декадентському" і був надрукований у журналі "Літературно-науковий вісник" (Львів). Зі змісту оповідання-пародії можна зробити висновки, що письменнику впали в око переважно зовнішні вияви нових мистецьких віянь. Згодом, щоб завершити цю тему, І. Нечуй-Левицький узявся за написання студії "Українська декаденщина", робота над якою тривала впродовж 1910—1911 рр.

З невідомих причин літератор залишив чорновий варіант праці, публікація якої відбулася 1968 р. [7, с. 136]. Автор розвивав думку, що декадентщина (модернізм) у літературі подібна до втрати глузду, а тому спробував окреслити джерела та генезу цього чудернацького з'явища. І. Нечуй-Левицький різко висловився щодо нових модерністських віянь як у Європі так і в Україні, й категорично їх критикував. Натомість темпераментно захищав українську літературу, яка, на його думку, завжди стояла на "міцному ґрунті реалізму, народності й національності". Загальне негативне ставлення І. Нечуя до декадентів, вболівання за долю реалістичного, народного напрямку в літературі та долю літературної мови стали незаперечно прогресивним фактом. Щирим прагненням літератора була тісна інтеграція українського письменства в західноєвропейський літературний процес для взаємозбагачення національних культур [10, с. 217].

Як І. Нечуй-Левицький критикував творчість модерністів, так і окремі поети-модерністи та постмодерністи не сприймали реалістичну спадщину класика. Читаючи "Листи до сина" В. Стуса (2002), дізнаємося, що він невинно применшував значення представників соціально-побутового, етнографічного письма, майстрів реалістично-сентиментальної школи. В їхніх творах він не вбачав нічого цінного, крім мовного багатства, через те й радив синові: "...читай старих авторів (усіх тих Квіток-Основ'яненків, Стороженка, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького — майже вся ця проза нудна, нецікава, бідна змістом — але читати її треба для мови — більше, мабуть, користі й не знайти од цих авторів, що бідним духом жили, бідним духом писали, розповідаючи казки-теревені або жартували на біді — як-от Котляревський)" [17].

У першій половині ХХ ст. І. Нечуй-Левицький виявив жвавий інтерес до мовознавства. Публіцист виступив зі статтею "Сьогоднішня часописна мова на Україні", яка була надрукована у журналі "Україна" (№ 1—3, 1907) і відрізнялася не лише обсягом, а й багатим фактичним матеріалом. У книзі "Криве дзеркало української мови" (1912) письменник протестував проти тенденції насадити галицьку мову в Україні, боровся за чистоту рідної мови і у статтях, і в особистих листах, а згодом і у "Граматиці українського язика" (1913—1914).

Аналізуючи епістолярну спадщину І. Нечуя-Левицького, відкриваємо чимало цікавих фактів щодо розвитку історичної думки, організації наукової, викладацької, просвітницької діяльності, на-

строїв та умов життя української інтелігенції. Як зауважує Г. Пашковська у статті "Роль І. С. Нечуя-Левицького у становленні синтаксичних норм української мови", "деякі критики оцінювали публіцистичну діяльність І. С. Нечуя-Левицького негативно, зокрема: С. Єфремов "Іван Левицький-Нечуй" (1924), В. Сімо вич "Праці: у 2 т." (2005), І. Я. Франко "Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 37: Літературно-критичні праці (1906—1908)" (1982), Ю. Шевельов "Внесок Галичини у формування української літературної мови" (2003)" [14, с. 476—483]. Водночас І. Нечуя-Левицького вважають одним із творців мови, якою писали майже всі українські письменники ХХ ст.! М. Коцюбинський наголошував: "Яка прекрасна мова! Читав — наче погожу воду у спеку пив. Яке знання народних звичаїв, народного життя!" [9, с. 232].

На початку ХХ ст. жодного діяча української культури не було так високо вшановано за життя, як І. Нечуя-Левицького. Письменник був відзначений багатьма нагородами та обіймав високі посади, зокрема: кавалер імператорських орденів Святої Анни 2 ст., Святої Анни 3 ст. і Святого Станіслава 2 ст., магістр богослов'я, статський радник. Святкування 35-річчя літературної діяльності І. Нечуя-Левицького проходило у Києві три дні — 18, 19, 20 грудня 1904 р. Цю історичну подію докладно висвітлювала тогочасна періодика та скрупульозно документувала таємна поліція, про що свідчить донесення пристава під грифом "Секретно" начальника Київського охоронного відділення від 19 грудня 1904 р. [6, с. 48—49].

Помер І. Нечуй-Левицький 2 (15) квітня 1918 р. у Києві в Дегтярівському притулку для старих і калік, адже родини не мав. У той час у Києві панували націоналісти, які підлабузнювалися до німецької воячини та не цікавилися долею народного письменника.

Дослідження історії національної минувшини та духовних надбань українського народу зазвичай залежить від політичної кон'юнктури. Під час всесоюзного урочистого засідання з нагоди 150-річчя від дня народження І. Нечуя-Левицького, що відбулося 14 лютого 1989 р. у Москві, пролунали слова В. Солоухіна: "В этом великом ряду славных украинских классиков — от Ивана Котляревского до Леси Украинки — Иван Нечуй-Левицкий занимает равное, если не почетнее место... Твердыня духа роздана народом для того, чтобы в тяжелые минуты истории на эту твердиню и опереться" [6, с. 57]. Це був вияв всенародного визнання історичних заслуг уславленого українського письменника. Слід зазначити, що до складу президії ювілейної комісії входив С. Хаврус —

фундатор і незмінний завідувач Літературно-меморіального музею І. С. Нечуя-Левицького, відкритого 1968 р. у Стеблеві.

З нагоди 150-річчя від дня народження І. Нечуя-Левицького у Києві встановили меморіальну дошку біля входу до адміністрації Національного академічного драматичного театру ім. Лесі Українки, де у 1889—1910 рр. стояв будинок, у якому жив і творив письменник.

Висновки. У великій і різноманітній спадщині І. Нечуя-Левицького розрізняють кілька ідейно-тематичних циклів: *публіцистичні твори; твори селянської тематики; твори з життя духовенства, інтелігенції; романтичні казки та драми.* Особливістю творчої манери письменника було те, що його найкращі оповідання й повісті ґрунтувалися на реалістичній життєвій основі. На відміну від П. Пікассо, який наголошував, що "художник малює не те, що бачить, а те, що відчуває", І. Нечуй-Левицький упродовж життя дотримувався принципу: "Пишу те, що бачив і що знаю, а чого не знаю, за те не беру". Він вважав, що історію не переписати, у ній були сторінки низького морального поступування і з боку українців: запорозька вольниця, гайдамаччина, на жаль, теж не обійшлися без крові й жорстокості, але слід знати їх першопричину. Письменник намагався відтворити історію як результат складної взаємодії (зокрема, й протистояння) "верхів" і "низів", соціального та національного рухів. На цьому схрещенні вивіряється моральна міць людини. Іван Семенович зазначав: "Художник повинен бути в своїх творах дзеркалом високої ціни, в котрому б одбивалась жизнь правдива, але обчищена й гарна в естетичному погляді, добре спорядкована, освічена вищою ідеєю і щоб була пр и то м жива, як сама жизнь" (18 7.8 У) творчості митець поєднав літературну мову з народно-розмовною, чим підняв красне письменство на вищий щабель майстерності. Критичною та творчою діяльністю письменник прислужився розвитку й утвердженню самобутності української літератури з її багатими національними традиціями, збереженню чистоти рідної мови, яка зазнавала постійних цькувань і переслідувань. Тому й літературний метод, якого дотримувався І. Нечуй-Левицький, можна визначити як синтез реалістичних принципів із майстерним

використанням елементів, притаманних сентименталізму, романтизму, символізму та натуралізму. У цьо му й по ягає сво р дність і неповторність пера українського класика, його глибоко національна та водночас інтернаціональна літературна манера, що увібрала в себе все цінне та корисне, витворене національною й світовою літературними школами впродовж століть [10, с. 217]. Своєю діяльністю письменник заклав міцне підґрунтя для подальших нормалізаційних процесів, а його міркування посіли чільне місце в історії розвитку літературних норм. Незважаючи на складні, а подекуди трагічні обставини життя, І. Нечуй-Левицький завжди працював самовіддано в ім'я України та її духовного розвою. Письменника визначають такі риси, як професіоналізм, пряmolінійність, принциповість, монолітність, він був людиною, яка за будь-яких умов обстоювала свої погляди і переконання.

Візняючи небуденність постаті І. Нечуя-Левицького, наголосимо на глибинній суті його душевного ладу, який визначав грані життя та творчості. Аналіз письменницького доробку свідчить про глибоко патріотичні та демократичні тенденції стилю літератора. Прошли роки, і найкращі твори видатного І. Нечуя увійшли до золотого фонду класичної спадщини української та світової літератури. Вони вводять до наукового вжитку цінну першоджерельну інформацію, доповнюючи надбання української літератури та фольклору.

Вивчення спадщини І. Нечуя-Левицького багатовекторне й неможливе в межах однієї статті, позаяк потребує ґрунтовної текстологічної роботи та публікації замовчуваних виступів письменника, дослідження їхнього впливу на політичні події в Україні в наш час, національну культуру та освіту. Написання праць про класика без фальсифікацій, замовчувань, перекошень ще попереду. Достовірне висвітлення історії, відновлення найкращого досвіду наснажить науку розвиненим інтелектуальним потенціалом, допоможе простежити зв'язок минувшини із сьогоденням. Це буде важливим кроком до створення нового, ґрунтового біобібліографічного покажчика, що відбиватиме публіцистичну, літературно-художню спадщину уславленого митця та наукові дослідження його творчості.

Список бібліографічних посилань

1. Баштовий І. Українство на літературних позах з Московщиною. Львів, 1891. С. 48.
2. Білецький О. Іван Семенович Левицький (Нечуй). *Зібрання праць у п'яти томах.* Т. II. Київ : Наук. думка, 1965. С. 317—367.
3. Браславський С. Іван Нечуй-Левицький. Київ ; Харків : Укр. держ. вид-во, 1944. 19 с.
4. Власенко В. О. Художня майстерність І. С. Нечуя-Левицького. Київ : Рад. шк., 1969. 182 с.

5. Драгоманов М. П. Историческая Польша и великороссийская демократия. *Собрание политических сочинений*. Paris, 1905—1906. Т. I—II. С. 37, 115—116.
6. Жандармські і цензурні документи про творчість Івана Нечуя-Левицького : зб. арх. матеріалів / упоряд. Сергій Хаврусь. Черкаси : Кур'єр, 2012. 56 с.
7. Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість : зб. пр. Всеукр. наук. конф., 25—27 верес. 2008 р. : до 170-річчя з дня народж. / В. Т. Поліщук (відп. ред.) ; рецензенти: О. С. Киченко, М. П. Корпанюк. Черкаси : Вид. Ю. Чабаненко, 2008. 550 с.
8. Іванченко Р. Г. Іван Нечуй-Левицький : нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1980. 147 с. (Літературні портрети).
9. Коряк В. Нарис історії української літератури. Харків : ДВУ, 1929. С. 232.
10. Матвійшин В. Зарубіжна література у критичному трактуванні Івана Нечуя-Левицького. *Література. Час. Постаті. Володимир Матвійшин: літературознавчі статті, спогади, матеріали до бібліографії на вшанування пам'яті Володимира Матвійшина* / упоряд. Н. Яцків. Івано-Франківськ : Прикарпат. Нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2013. 616 с.
11. Мішук Р. С. Співець душі народної : до 150-річчя від дня народж. І. С. Нечуя-Левицького. Київ : Знання, 1987. 48 с. (Серія 6 "Література і мистецтво", № 8).
12. Нечуй-Левицький І. Сьогочасне літературне прямування. *Історія української критики та літературознавства : хрестоматія* : у 3 кн. Київ : Либідь, 1998. Кн. 2. С. 216.
13. Омельченко В. І. Живописець слова : до 130-річчя від дня народж. І. С. Нечуя-Левицького. Київ : Знання, 1968. 48 с.
14. Пашковська Г. В. Роль І. С. Нечуя-Левицького у становленні синтаксичних норм української мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 476—483. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71682/61-Pashkovska.pdf?sequence=1>.
15. Пепа В., Попов І. Сіяч правди і добра. *Радянська Україна*. 1968. 23 листоп.
16. Стебун І. Мистецтво, гуманізм, сучасність. Київ : Рад. письменник, 1965. С. 60.
17. Стус В. Лист до дружини та сина від 1.06.1981 р. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-druzhini-ta-sina-vid-1061981-r-6770>.
18. Тараненко М. П. І. С. Нечуй-Левицький : семінарії. Київ : Вища шк., 1984. 184 с.
19. Франко І. Я. Із історії "москвофільського" письменства в Галичині. *Зібрання творів : у 50 т.* Київ : Наук. думка, 1981. Т. 49 : Листи (1886—1894). С. 23.
20. Шумілова А. Іван Семенович Нечуй-Левицький : до 185 років від дня народж. [Електронний ресурс] : [виставка] / наук. і бібліогр ред. П. Штиха. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6214>.

Anzhela Shumilova,

Junior Research Fellow,

Department of Scientific and Bibliographic Information,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

The Ukrainian question in the historical and cultural heritage of the patriot writer

I. Nechuy-Levytskyi: observations of sources (to the 185th anniversary of birthday)

*The article focuses on the role of Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi in the historical and cultural heritage of Ukraine. The variety of topics and literary trends that the writer's work synthesized in itself still attracts scientists today. Ways to heal our society, unite it, and return to the European community lie in turning to the national primary sources in establishing our national statehood, in restoring the prestige of national values. **The purpose of the study is a source-based analysis of the work of the outstanding writer-patriot Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi as an information resource for further scientific research into the relationship between the Ukrainian question and the political situation in the country, the development of culture and education. **The research methodology is based on general scientific methods (analysis, synthesis, comparison, descriptive, detailing, generalization) and special-historical (historical-source analysis, biographical). **The scientific novelty consists in the presentation of information about the multi-vector direction of the writer's creativity. **The relevance of the research is determined by the search for new assessments or classifications for rethinking intellectual experience and a new understanding of the role and significance of the figure of Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi in the Ukrainian cultural consciousness. **Conclusions. The theoretical aspect of the problem of research and development of the collection of I. Nechuy-Levytskyi's publications is summarized. The themes of the artist's works and publications are outlined. The information contained in the writer's writings significantly expands knowledge about his activities, illuminates cooperation with domestic and foreign artists, scientists and specifies his contribution to the development of culture, education, reproduction of an objective picture of historical events in Ukraine. The analysis and scientific study of the journalistic and literary and artistic heritage of I. Nechuy-Levytskyi, which is part of the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, shows that this collection is of great interest to researchers of biography, literary studies, linguistics and history of Ukraine. Balanced, thoughtful use of the works of Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi will contribute to***********

the development of further research into the life and work of the outstanding Ukrainian writer, effective preservation of mental stability, and productive information activities of citizens in the difficult conditions of the current challenges facing the Ukrainian people.

Keywords: Ivan Nechuy-Levytskyi; creative work of I. Nechuy-Levytskyi; journalistic works; works of peasant themes; works from the life of the clergy and intelligentsia; romantic tales and dramas; Ukrainian question; cultural and spiritual heritage; political situation

References

1. Bashtovyi I. (1891). *Ukrainstvo na literaturnykh pozvakh z Moskovshchynoiu. pidpysanii psevdonomom* [Ukrainianism at literary contests with the Moscow region] (p. 48). Lviv, Ukraine [in Ukrainian].
2. Biletskyi O. (1965). Ivan Semenovych Levytskyi (Nechui) [Ivan Semenovych Levitskyi (Nechuy)]. *Zibrannia prats u piaty tomakh*. Vol. II, 317—367. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
3. Braslavskiy S. (1944). *Ivan Nechui-Levytskyi* [Ivan Nechuy-Levytskyi]. Kyiv; Kharkiv, Ukraine [in Ukrainian].
4. Vlasenko V. O. (1969). *Khudozhnia maisternist I. S. Nechui-Levytskoho* [Artistic skill of I. S. Nechuy-Levytskyi]. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
5. Drahomanov M. P. (1905—1906). Ystorycheskaia Polsha y velykorossyiskaia demokratyia [Historical Poland and Great Russian democracy]. *Sobranie polytycheskykh sochyneni*. Vol. I—II, 37, 115—116. Paris, France [in Russian].
6. Khavrus S. (Comp.). (2012). *Zhandarmski i tsenzurni dokumenty pro tvorchist Ivana Nechui-Levytskoho*: zb. arkh. materialiv [Gendarmerie and censorship documents about the work of Ivan Nechuy-Levytskyi: a collection of archival materials]. Cherkasy, Ukraine [in Ukrainian].
7. (2008, September). *Ivan Nechui-Levytskyi: postat i tvorchist*: zb. pr. Vseukr. nauk. konferentsii: do 170-richchia z dnia narodzh. [Ivan Nechuy-Levytskyi: character and creativity: collection of works of the All-Ukrainian Scientific Conference: to the 170th anniversary of his birth]. V. T. Polishchuk (Ed.) Cherkasy, Ukraine [in Ukrainian].
8. Ivanchenko R. H. (1980). *Ivan Nechui-Levytskyi: narys zhyttia i tvorchosti* [Ivan Nechuy-Levytskyi: a sketch of life and work]. Serii: Literaturni portrety [Series: Literary portraits] Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
9. Koriak V. (1929). *Narys istorii ukrainskoi literatury* [Essay on the history of Ukrainian literature] (p. 232). Kharkiv, Ukraine [in Ukrainian].
10. Matviishyn V. (2013). Zarubizhna literatura u krytychnomu traktuvanni Ivana Nechui-Levytskoho [Foreign literature in the critical interpretation of Ivan Nechuy-Levytskyi]. *Literatura. Chas. Postati. Volodymyr Matviishyn: literaturoznavchi statii, spohady, materialy do bibliohrafi* na vshanuvannia pamiaty Volodymyra Matviishyna. (N. Yatskiv, Comp.). Ivano-Frankivsk, Ukraine [in Ukrainian].
11. Mishchuk R. S. (1987). *Spivets dushi narodnoi: do 150-richchia vid dnia narodzh. I. S. Nechui-Levytskoho* [Singer of the folk soul: to the 150th anniversary of the birth of I. S. Nechuy-Levytskyi]. Serii 6: Literatura i mystetstvo. Series 6: Literature and art, 8. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
12. Nechui-Levytskyi I. S. (1878). Sohochasne literaturne priamuvannia [Current literary trend]. *Pravda*, 2, 7 [in Ukrainian].
13. Omelchenko V. I. (1968). *Zhyvopysets slova: do 130-richchia vid dnia narodzh. I. S. Nechui-Levytskoho* [Painter of words: to the 130th anniversary of the birth of I. S. Nechuy-Levytskyi]. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
14. Pashkovska H. V. (2011). Rol I. S. Nechui-Levytskoho u stanovlenni syntaksychnykh norm ukrainskoi movy [The role of I. S. Nechuy-Levytskyi in the establishment of syntactic norms of the Ukrainian language] [Elektronnyi resurs]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, Iss. XXIV. Part 2, 476—483. Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71682/61-Pashkovska.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
15. Pepa V., Popov I. (1968, November). Siiach pravdy i dobra [Sower of truth and goodness]. *Radianska Ukraina* [in Ukrainian].
16. Stebun I. (1965). *Mystetstvo, humanizm, suchasnist* [Art, humanism, modernity] (p. 60). Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
17. Stus V. (1981). Lyst do druzhyny ta syna vid 1.06.1981 r. [Letter to his wife and son dated June 1, 1981] [Elektronnyi resurs]. *Stus Tsentr: web-sait*. Available at: <https://stus.center/p/list-do-druzhini-ta-sina-vid-1061981-r-6770> [in Ukrainian].
18. Taranenko M. P. (1984). *I. S. Nechui-Levytskyi: seminarii* [I. S. Nechuy-Levytskyi: seminary]. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
19. Franko I. Ya. (1981). Iz istorii "moskvofilskoho" pysmenstva v Halychyni [From the history of "moscowphile" writing in Galicia]. *Franko I. Zibrannia tvoriv: u 50 vol.* Vol. 49: Lysty (1886—1894) [Letters (1886—1894)] (p. 23). Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
20. Shumilova A. (2023). *Ivan Semenovych Nechui-Levytskyi: do 185 rokiv vid dnia narodzh.* [Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi: up to 185 years since his birthday] [Elektronnyi resurs]. P. Shtykh (Ed.). Kyiv, Ukraine. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/node/6214> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 23 листопада 2023 року

УДК 027.54.021:001.891[(477):[012Ур6+016:929Ур6(477.83-25)]](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.12(329).29-40

Тетяна Якубова,

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця НБУВ,
e-mail: tanya.yakubova@ukr.net

Ярослав Матвійшин,

кандидат фізико-математичних наук (історія науки і техніки),
професор Міжнародної академії наук у Сан-Маріно,
e-mail: matviyishyn_jaroslav@ukr.net

Знання львівський фізик Войцех Урбанський та його книги

У статті подано та узагальнено результати книгознавчих досліджень видань професора Львівського університету Войцеха Урбанського з фондів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ВБЗІК ІК НБУВ), Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені І. Франка (далі — НБЛНУ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі — ЛННБ України ім. В. Стефаника). Оприлюднено та проаналізовано результати досліджень А. Ровенчака, Г. Понеділка, О. Попеля, М. Дабровського, О. Петрука, Г. Талантової, Я. Притули, в яких репрезентовано матеріали щодо наукової діяльності та бібліотечної роботи В. Урбанського. Подано відомості стосовно наукової біографії вченого, зокрема розглянуто його друковані праці. Досліджено аспекти бібліотечної роботи науковця на посаді директора бібліотеки Львівського університету. Репрезентовано книгознавчі матеріали щодо вивчення та атрибуції книжкових знаків на книгах В. Урбанського. Наголошено на значущості наукової роботи В. Урбанського для розвитку науки в Польщі та Галичині. Зазначено, що його бібліотечна діяльність сприяла збільшенню фондів бібліотеки Львівського університету, поліпшенню умов зберігання літератури та обслуговування читачів.

Ключові слова: В. Урбанський; книжкові знаки; книжкова культура; бібліотечні фонди; атрибуція

Постановка проблеми. У ВБЗІК ІК НБУВ і фондах НБЛНУ, ЛННБ України ім. В. Стефаника зберігаються книги професора Львівського університету В. Урбанського. Його життя та наукова діяльність пов'язані з Польщею, Австрійською імперією та Україною, зокрема зі Львовом і Галичиною. Книги видатного польського науковця містять унікальні книжкові знаки, які потребують вивчення та атрибуції, оскільки ці видання є вагомим складником книжкової культури України.

Аналіз досліджень і публікацій. Історики науки Г. Поєділок, А. Ровенчак у статті "До історії досліджень із теоретичної фізики у Львівській політехніці" [1] зазначали, що в Королівстві Галичини та Володимирії, яке входило до складу Австрійської імперії, першу кафедру теоретичної фізики було створено 1872 р. в Ягеллонському університеті в Кракові, а 1873 р. — у Львівському університеті (під орудою О. Фабіана). Уперше курс математичної фізики у львівській алма mater двома десятиліттями раніше прочитав В. Урбанський після його габілітації (як стверджують ці дослідники, першим в імперії Габсбургів) із цього предмету 1850 р. [1]. Однак

професорської посади він тоді ще не отримав і продовжував одночасно працювати у бібліотеці Львівського університету.

А. Ровенчак у статті "Поділ кафедри фізики Львівського університету на теоретичну та експериментальну" також зазначає, що у 1859—1892 рр. на посаді директора бібліотеки Львівського університету працював фізик В. Урбанський, і подає аналогічні відомості щодо габілітації [2].

Дослідники розвитку точних наук у Львові О. Поєль й А. Ровенчак у статті "Фізика у Львівському університеті до 1953 року" зауважували, що після від'їзду до Праги зі Львова професора В. Перре його посаду у Львівському університеті обійняв приват-доцент математичної фізики В. Урбанський [3]. У 1850—1859 рр. він читав лекції з математичної фізики, крім того, викладав електростатику, гальваніку й вищу математику, у 1857—1859 рр. — експериментальну фізику, астрономію, а також проводив практичні заняття з фізики.

В. Урбанський був ученим із високою працездатністю та широким колом наукових зацікавлень. Найвідоміші поміж його праць — "Експериментальна фізика" (1849), "Гальванізм на

практиці" (1848), "Вступ до вищої фізики" (1857), "Основи фізики", а також двотомний підручник фізики, виданий у Варшаві 1866 р. В. Урбанський був поміж науковців, які вимагали від уряду Австрійської імперії збільшення міністерської дотації на фізичний заклад університету (дотація становила 300 злотих на рік). У відповідь на ці вимоги уряд щорічно додавав по 200 злотих. Автори статті зазначають, що у квітні 1859 р. В. Урбанський став директором університетської бібліотеки, хоча надалі, до 1866 р., читав лекції та проводив практичні заняття на філософському факультеті.

Дослідники біографій видатних фізиків Львова А. Ровенчак та О. Кіктяєва у статті "*Physics at the University of Lviv since the 17th century until the Second World War: Addenda to the bibliography*" надають короткі біографічні відомості про В. Урбанського, зокрема зауважують, що 1850 р. він здобув звання доцента та розпочав читати лекції у Львівському університеті, виконуючи обов'язки професора фізики [4]. Автори також додають бібліографію праць науковця, що налічує 43 назви.

Львівська книгознавчиня Г. Талантова у статті "До 400-ліття Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка" розглянула головні події та стратегічні завдання в історії бібліотеки, особливості формування її фондів у різні історичні періоди, роль директорів в організації книгообміну, каталогізації, фінансуванні, виготовленні оправ для книг тощо. Зокрема, директор В. Урбанський зосереджував увагу на фізичному стані книжкового фонду, ініціював оправлення книг і проект зведення нового приміщення бібліотеки [5].

Польський історик М. Дабровський, аналізуючи біографію В. Урбанського у статті "*Wspomnienie o Wojciechu Urbańskim polskim badaczu zjawisk elektrycznych*", наголошував на важливості праць ученого для розвитку фізики в Польщі та Галичині [6]: "Майже забута¹ постать, як і доробок Войцеха Урбанського, заслуговують на згадку як через його наукові досягнення, так само, як і через його суспільні заслуги (*zasługi społeczne*). Обставини, в яких він працював у Львові та Відні в XIX ст., вплинули на долю його публікацій, особливо важливих для електриків

¹ Він, зокрема, констатує, що В. Урбанський не згадується в жодній польській енциклопедії після 1945 р. і що про нього "забули" й у фаховій "найбільш обширній бібліографії" з електротехніки (*Kalinowska H. Bibliografia elektrotechniki polskiej. Przegląd elektrotechniczny. 1985. Zeszyty № 1; 2; 4—12*) [6].

Польщі, які займаються теорією та застосуванням електромагнітного поля". У списку праць В. Урбанського, який наводить М. Дабровський, міститься 44 назви. До того ж приблизно ще 150 дописів ученого уміщено в другому виданні "Загальної енциклопедії" С. Оргельбранда².

Польський історик робить висновок, що В. Урбанський належав до патріотичної польської інтелектуальної еліти та обстоював активну наукову позицію до кінця життя. Учений працював у Галичині, а його дослідження виходили друком у Львові та Варшаві навіть після смерті.

Відомий львівський астрофізик, історик астрономії та галицької культури, дослідник наукової спадщини й упорядник наукових збірників В. Урбанського, книгознавець, доктор фізико-математичних наук О. Петрук у монографії "Астрономія у Львівському університеті в 1800—1939 роках" у розділі "Професори фізики як викладачі астрономії" оприлюднив біографічну статтю "Войцех Ріттер фон Урбанський" та зазначив, що він "є автором підручників для гімназій з фізики та геометрії (рішенням міністерства викладання за ними було дозволено по всій Галичині) та університетського з фізики (у двох томах), восьми розвідок з електротехніки, а також численних, переважно популярних, статей з фізики, астрономії та інших галузей" [7]. У 1857—1859 рр. В. Урбанський виконував обов'язки очільника кафедри фізики Львівського університету. Автор монографії зауважує, що в біографічній статті про В. Урбанського в журналі "Kłosy" (№ 438 за 1873 р.) зазначено, що Урбанський став професором лише 1873 р. [7].

У статті "Три осередки астрономії в довоєнному Львові" О. Петрук висвітлює внесок фізиків, астрономів, математиків Львова в розвиток астрономії в Галичині в XVIII—XIX ст. У першій половині XIX ст. у Львові астрономія розвивалася та популяризувалася в трьох осередках. Умовно автор статті визначив їх як "польський" університет, "австрійська" політехніка й українські наукові товариства. Науковець зазначав, що впродовж XIX ст. астрономію у Львівському університеті викладали працівники кафедри фізики А. Кунцек і В. Урбанський. У 1873 р., після поділу цієї кафедри на кафедри теоретичної й експериментальної фізики, астрономією опікувалася перша з них, зокрема лекції читав О. Фабіян. Зазначені професори також написали

² *Encyklopedia powszechna, 1859—1868*. Його прізвище є у списку її співробітників, і він писав (у II—XXVIII томах) переважно з питань фізики й дотичних до неї наук.

кілька популярних статей чи книг "зоряної" тематики [17]. Окремі результати досліджень О. Петрука були виголошені 22 червня 2017 р. на лекції у НБ ЛНУ під час Міждисциплінарного наукового семінару "Modus Legendi" [17].

А. Ровенчак оприлюднив статтю "Войцех Урбанський" у розділі свого авторства "Фізика у львівських навчальних закладах від XVII століття" у книзі [18]. Дослідник зауважував, що у Львівському університеті В. Урбанський проводив теоретичні й експериментальні дослідження електромагнітних явищ, "адже саме тоді відбувалося становлення теорії Максвелла". В. Урбанський написав низку підручників з фізики, які стали відомими та популярними серед науковців Західної України та Польщі. Поміж цих книг вирізняється двотомний університетський підручник з фізики "Fizyka umiejętności ze stanowiska najnowszych poglądów i odkryć metodycznie wyłożona przez Dr. Wojciecha Urbańskiego" (Warszawa : Nakład i druk S.Orgelbranda. T. 1. 1866; T. 2. 1867). На думку А. Ровенчака, підручник В. Урбанського польські та українські науковці вважають "найкращим польським підручником такого рівня у другій половині XIX століття". Статтю А. Ровенчака ілюстровано кольоровими світлинами із зображеннями друкованих наукових праць В. Урбанського, що зберігаються в бібліотечних фондах НБЛНУ [18].

Кандидат фізико-математичних наук, доцент ЛНУ ім. І. Франка Я. Притула у публікації "Механіка у Львівському університеті" зазначив, що перший окремий курс "Аналітична механіка" у Львівському університеті прочитав математик І. Лемох у зимовому семестрі 1852/1853 н. р., а фізики В. П'єррі В. Урбанський тоді ж читали курси з різних розділів фізики "з математичним обґрунтуванням" [19].

На актуальності ідей В. Урбанського в медицині, зосібна в питаннях гігієни, акцентувала співробітниця люблінського журналу "Medicus" Я. Ковальська, посилаючись, зокрема, на його поради в публікації 1884 р. щодо підтримання здоров'я (Kowalska Ja. Kto może, niech sypia sam jeden. Medicus. 2023. № 4. URL: [**Мета статті** — наведення історичної та книгознавчої інформації щодо наукової діяль-](https://medicus.lublin.pl/article/kto-moze-niech-sypia-sam-jeden. Urbański W. E. O zależności zdrowia naszego od wpływów powietrza. Lwów : Nakładem autora. Z drukarni Wł. Łozińskiego, 1884. 60 s.).</p>
</div>
<div data-bbox=)

ності й наукових праць професора Львівського університету, директора бібліотеки Львівського університету (1859—1892) В. Урбанського, а також книгознавчих відомостей, що стосуються вивчення й атрибуції книжкових знаків на книгах науковця у фондах ВБЗІК ІК НБУВ, НБЛНУ, ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Войцех Урбанський (Urbański, Wojciech Eabo Adalbert E.; 1820—1903) — габілітований доктор філософії (1850), фізик, математик, астроном, біолог, агроном, перекладач, громадський діяч, бібліотекар і директор бібліотеки Львівського університету, батько Аврелія³, львівського поета й драматурга. Після уроків у домашніх умовах 1828 р. розпочав навчання в школі та гімназії в Бережанах, згодом — у гімназії Станіслава (нині — Івано-Франківськ); належав до числа найздібніших учнів. Продовжити студії в бажаному Львівському університеті не вдалося через скрутне матеріальне становище. У 1839 р., за наполяганням батька, юнак вступив на Філософські студії⁴ до тернопільських єзуїтів, де поглиблював знання передусім з астрономії, фізики та математики⁵, до поширення якої члени ордену активно спричинилися⁶. Талант юнака та

³ Аврелій Урбанський передав велику частину архіву свого батька до Львівського університету (126 назв), звідки окремі документи згодом потрапили в ДАЛО. Ф. 26. Оп. 5. Спр 1927, зокрема конспекти лекцій із геометрії (1856—1857), службова кореспонденція, документація тощо. Н. Швець, А. Ровенчак. Урбанський. Енциклопедія. Львівський національний університет імені Івана Франка. У 2 т. Львів : ЛНУ, 2014. Т. 2. С. 552.

⁴ Philosophische Lehranstalt, або Філософський семінаріум, був заснований 1820 р. як окрема навчальна структура поряд з їхніми ж пансіоном та гімназією чи колегіумом. Серед ченців, які прибули 19.09.1820, більшість становили експрофесори Полоцького єзуїтського колегіуму, звідки було передано значну частину його бібліотечних фондів. Спочатку викладання велося німецькою та латиною, але "за побажаннями батьків" [21] додали й французьку.

⁵ У Західній Україні єзуїти мали і власні програми, наприклад, за 1614—1622 рр., які були видані з невеликими змінами 1711 р. Через освітянську мережу єзуїтів поширювалися в Європі й книги. З математики послуговувалися, зокрема, підручниками єзуїтів німця К. Клавіуса та француза К.-Ф. де Шалля, якому належить "Трактат про прогрес математики та про відомих математиків", що ввійшов до його енциклопедичного тритомного *Cursus seu Mundus Mathematicus* (Lyon : ex officina Amisoniana, 1674. Vol. 1. 763 p.; Vol. 2. 731 p.; Vol. 3. 863 p.), що також містив відомості з фізики й астрономії. Він переклав і видав праці Евкліда [22].

⁶ Більшість фондів їхніх бібліотек влилася згодом у книгозбірні, зосібна БЛНУ, ЛННБУ та опісля — у ВБЗІК. О. Засць 2015 р. підготувала електронну виставку за матеріалами ВБЗІК "Роль єзуїтських шкіл в історії української освіти: до 200-річчя Указу про заборону Ордену єзуїтів у Росії (2 грудня 1815 р.)", <http://www.nbu.gov.ua/node/2580> та зазначила, що орден заснував велику кількість шкіл із високим рівнем викладання. Фонди єзуїтських бібліотек перейшли частково до православних інституцій, зокрема до Волинської духовної семінарії, книгозбірню

його потяг до науки помітив ректор Маркянович⁷, сам здібний математик, і впродовж трьох семестрів надавав юнакові⁸ додаткові приватні уроки з "вищого математичного аналізу" та його застосування у механіці й теоретичній астрономії. Ймовірно, вже тоді В. Урбанський виявив потяг до наукової роботи⁹. 31 липня 1839 р. успішним екзаменом, що охоплював і питання з балістики, астрономії та небесної механіки, перед численною аудиторією тернопільських єзуїтів, у присутності примаса Піштека¹⁰, який прибув зі Львова на свято Лойоли, та поважних осіб міста, завершилася середня освіта В. Урбанського.

У вересні 1839 р. Войцех став студентом відділу права¹¹ Львівського університету, однак продовжував самотужки вивчати сучасні розділи математики та фізики й на першому році навчання укладав "Курс вищої математики"¹²,

якої після 1917 р. було передано до Всенародної бібліотеки України (нині її фонди зберігаються у ВБЗІК).

⁷ Так подає *Wurzbach Constant von*. Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich: enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben (далі — BLKÖ, а нові видання — ÖBL). Bd. 49. Wien: Zamarski, 1884. S. 129—133. Інколи його цитують як Мар'яновича.

⁸ Адальберт давав приватні уроки колегам, а згодом став репетитором у багатій сім'ї, звільнивши в такий спосіб батька від потреби надавати йому матеріальну підтримку. BLKÖ. Bd. 49. S. 130.

⁹ Відтоді збереглися різні виписки готикою та латиною, зібрані у зошиті (*Kajet Iszy*, з нумерованими аркушами) з м'якою картонною палітуркою, вкритою папером із різнокольоровим орнаментом східного типу, на який наклеєно білу симетричну (по вертикалі та горизонталі) витинку з білого паперу, де рукою вченого нанесено загальну назву низки рукописних математичних начерків: "*De Functionibus Adalbertus Urbański auditore II anni philosophiae Tarnopoli 1/1839*".

¹⁰ Franz de Paula Pištěk — уродженець Богемії, призначений цісарем Фердинандом 1835 р. архієпископом у Львові й одночасно примасом Галичини та своїм таємним радником. Після його смерті було видано чеський переклад, виконаний Я. Крбеком із латини його твору "Порядок духовного життя" ("*Pořádek života kněžského* \...") (Прага, 1846, з додатком його некролога та деякими зауваженнями тлумача). BLKÖ. Bd. 22 (1870).

¹¹ Продовжуючи сімейні традиції, започатковані ще у XVIII ст. М. Урбанським, який вивчився на апеляційного суддю у Львові. Одночасно Войцех давав приватні уроки, а на початку 1840 р. перервав навчання і працював вихователем [6] в родині А. Баворовського (*Baworowski*, їхній архів у ВР ЛННУ), котрого в автобіографії 1850 р. (ДАЛО. Ф. 26. Оп. 5. Спр. 1927. Арк. 13) назвав своїм благодійником (так само як і К. Семенського).

¹² Рукою Урбанського над титулом (написаним чорним чорнилом) його рукопису є пізніша позначка олівцем: "NB. Цей Курс\додано зліва "для вищої математики", я уже укладав для себе як самоучка — бо у Львові не було на той час ні кафедри в університеті, ні професора, який би знав *mathem. sublimiorem*. — Був лише професор нижчої математики Др Лемох (*Lemoch*), який не володів цим Курсом вищої математики (*nie hurtigo Kursu wyższej matematyki*) / Продовження". Насправді І. Лемох до 1848 р. читав у Львові курси чистої елементарної математики та практичної геометрії, але 1848/1849 н. р. він почав викладати окремі курси з вищої математики на філософському факультеті університету. До того ж був членом комісії під час складання іспитів з математики, фізики, історії та філософії претендентами на здобуття ступеня доктора філософії [18].

частина рукопису якого збереглася у ВРК БЛНУ (*Cursus Matheseos sublimioris compendiose conscriptus ab Adalberto Urbański auditore prime anni juris Leopoli, 1840. Continuatio*). Курс містить, зокрема, короткий виклад початків сферичної тригонометрії, що завершується задачею про знаходження віддалі від Львова до Риму за даними географічних довготи та широти цих міст¹³.

У Віденському університеті, де він слухав лекції математика й фізика А. Еттінгсгаузена та хіміка, моравчанина А. Шрьоттера, 1847 р. йому було присвоєно титул доктора філософії за роботу з електростатики.

Незабаром здобуті знання В. Урбанський застосовував під час викладання математики, фізики та філософії в гімназії м. Перемишля, а від 1850 р. — математичної фізики у Львівському університеті. Там він дістав посаду доцента завдяки публікації підручника "Елементарна фізика для неповних гімназій і для реальних шкіл" (*Fizyka elementarna ułożona dla niższych gimnazjów i dla szkół realnych. Cz. I. Lwów, 1849*), підготовленому двотомному курсу фізики (*Fizyka umijeta*) та виконаному вільному перекладу з німецької на польську мову книги професора того самого університету А. Кунзека "Відомості з фізики, хімії і механіки для сільських господарів" (*Kunzek A. Wiadomości z fizyki, chemii i mechaniki dla użytku gospodarzy wiejskich. Nakładem Towarzystwa gospodarskiego; z drukarni Zakładu narodowego Ossolińskich, 1849. 90, [2] s.*). У фондах бібліотеки Київського університету наявна праця А. Кунзека "Вчення про світло; за найновішим станом науки [...]" (*Die Lehre vom Lichte [...]. Lemberg, Stanisławów und Tarnów, 1836*; під № 26724), на яку посилається В. Урбанський (до речі, його публікацій немає в колекції Київського університету).

У 1850 р. В. Урбанського обирають членом Львівського господарського товариства, Товариства точних наук у Парижі (на основі поданої туди публікації з електротехніки), 1859 р. — членом-кореспондентом "Літературного товариства у Кракові" (*Caesareo Regia Societas Literaria Cracoviensis*), 1868 р. — членом Фізіографічної комісії Краківського наукового товариства. Наступними роками він видає низку наукових праць, зокрема "Про Комети" (*O kometach. Poznań: nakładem i czczeniem Ludwika Merzbacha, 1858. [1], 65 s.*; НБЛНУ, шифр: 14769.П); "Магнетичне спостере-

¹³ X. Problema. Invenire distantiam de Leopoli a Roma.... (арк. 15 зв.). *Trigonometria spherica*. Лекції 33—44. Арк. 1—15 зв. БЛНУ. РК 418.ІІІ. Зв'язка XVIII.

ження у Львові (*Magnetische Beobachtungen in Lemberg, ausgeführt und berechnet im Monate October 1858 im physikalischen Museum der Lemberger Hochschule. Lemberg : Kornel Piller, 1858. 40 s.*; НБЛНУ, шифр: III/ИД 13561); "Метод дослідження і досягнення сучасної фізики" (*Metoda badania i zdobycze fizyki nowoczesnej. Lwów, 1862*); "Малі праці" (*Pisma pomniejsze razem zebrane. Lwów : Nakładem Zelfmana Iglu (Zelman Igel), w drukarni Zakładu/narodowego/Ossolińskich, 1869. 394 + [2] s.*; НБЛНУ, шифр: 70544.П); "Критичний погляд на справу польського театру в Львові" (*Krytyczny Pogląd na sprawę teatru polskiego we Lwowie. p. 1—29. Sprostowanie. Lwów : Czcionkami drukarni "Dz. Lw. 3 Dr Jaśieńskiego, 1869*; БЛНУ, шифр: 55477.І, з автографом на титульній сторінці чорним чорнилом "Dr W. Urbański"), а тако ж шкільних і гімназичних підручників із фізики (1851, 1857, 1866—1868) і геометрії, у тому числі "*Geometryja wyłożona sposobem uzmysławiającym do użytku młodzieży w gimnazyjach niższych / przez Dra. A. E. Urbańskiego. Lwów : Nakładem P. Stockmana, 1851. [2], 248 s. + 6 tabl.* (НБЛНУ, шифр: 14858.І).

Ця книга В. Урбанського зберігається у відділі рідкісної книги ЛННБ України ім. В. Стефаника (шифр: II/Дис—И-76.593) і містить напис власника на звороті картонної обкладинки "Stan. Winnicki/Uczeń klasy IV/Liceum Ste Annę 1851/2 r.". На другому титулі у назві твору слово "uzmysławiającym" перекреслено і над ним чорним чорнилом наведено словосполучення "wszystkich odurzających", над якою написано цифри 2 та 1, тобто вказівка на доцільніший порядок слів, змінений автором згодом. Крім офіційного україномовного штампа ЛДНБ, наявні дві овальні печатки "БИБЛИОТЕКА РУССКОГО НАРОДНОГО ДОМА ВО ЛЬВОВЬ". Руський народний дім, що був створений на внески громади, став відомим культурним осередком Львова у 1850-ті рр. У відділі рідкісної книги ЛННБ України ім. В. Стефаника виявлено п'ять книг В. Урбанського, але провенієнції присутні лише на сторінках наведеної вище книги.

У 1859 р. ученого призначають директором бібліотеки Львівського університету, якою він успішно керував до 1892 р. В. Урбанський збільшив її початкові фонди з 13 тис. томів (після пожежі 1848 р.) до 170 тис. (1892) і провів інвентаризацію та каталогізацію колекцій (1861). Вагомий внесок ученого на посаді директора бібліотеки Львівського університету в її розвиток став яскравою сторінкою історії установи другої

половини XIX ст. У 1892 р. В. Урбанський, перебуваючи на цій посаді, звернувся до австрійського уряду з вимогою спорудити для бібліотеки спеціальну будівлю. Проект було ухвалено восени 1899 р. Введено в експлуатацію 1905 р. нове шестиповерхове приміщення відповідало усім тогочасним архітектурним вимогам бібліотечно-будівництва: скляний дах над просторою читальною залом, спеціальні металеві конструкції у книгосховищі, розрахованому на 500 тис. томів, кілька читальних зал, добре облаштовані підсобні приміщення тощо [16].

Майже всі друковані твори В. Урбанського зберігаються в НБЛНУ, у відділі рукописів є також низка невиданих наукових праць, починаючи з 1830-х рр., і матеріали про його життєвий шлях, наукову та суспільну діяльність (останні — частково у ДАЛО. Ф. 26. Оп. 5. Спр. 1927, у тому числі його стисла автобіографія. Арк. 13). Фотокопія "Автобіографії В. Урбанського" 1850 р. із фондів Державного архіву Львівської області міститься в монографії О. Петрука "Астрономія у Львівському університеті в 1800—1939 роках" [7]. Архівні матеріали ДАЛО були залучені під час атрибуції наведених автографів В. Урбанського на книгах із зазначених львівських бібліотек.

Отже, дослідження видань і рукописів В. Урбанського, які містять цікаві відомості щодо розвитку точних наук у Галичині та Польщі, й унікальний книгознавчий матеріал дають підстави для висновків про значний вплив наукової та педагогічної діяльності знаного львівського фізика на вдосконалення викладання фізики в навчальних закладах Галичини.

О. Петрук у книзі "Астрономія у Львівському університеті в 1800—1939 роках" (фото 2) оприлюднив світліни титульних аркушів книг ученого, що зберігаються у фондах НБЛНУ та у фондах Бібліотеки Народової у Варшаві (далі — ВН) (фото 1).

Фото 1. Титульні аркуші книг В. Урбанського з фондів НБЛНУ, ВН

Фото 2. Обкладинка книги О. Петрука "Астрономія у Львівському університеті в 1800—1939 роках" із зображенням старої будівлі Львівського університету

У фондах НБЛНУ зберігається унікальний примірник книги Є. Снядецького "*Rosprawa o nowym metalu w surowey platynie odkrytym*" (Wilno, 1808) із дарчим написом (на звороті обкладинки) професора В. Урбанського "для загального добра": "Dr Urbanski bono publ[ico] [donavit]", а також старим бібліотечним шифром: BN 13,749 LXXXV. С. 37. На титульному аркуші, праворуч від назви твору, міститься напис олівцем "Vestium". Як виявилось, відкритий Є. Снядецьким невідомий раніше метал, який він назвав *westiem* (west, лат. vestium, за назвою планети Вести), 1844 р. також відкрив професор Казанського університету К. К. Клаус під назвою *рутений*. На звороті аркуша розміщено гербовий екслібрис темно-синього кольору з написом "Ex Bibliotheca Ludovici Bierkowski" (Л. Й. Берковський — професор Ягеллонського університету, якого вважають творцем польської ортопедії та засновником першого в Польщі Гімнастично-ортопедичного закладу). Один із найкращих портретів В. Урбанського надруковано на сторінках варшавського журналу "Kłosy" від 8 листопада 1873 р. (BN/Бібліотека Народова в Варшаві). Цей портрет у 2020 р. також умістив у своїй книзі О. Петрук із посиланнями на зазначений варшавський часопис (фото 3).

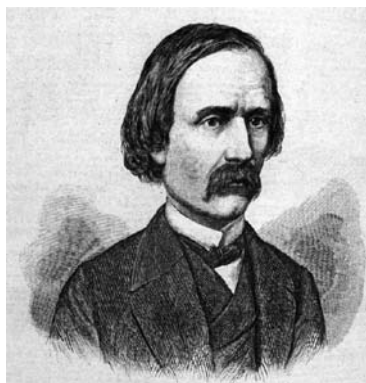

Фото 3. Портрет В. Урбанського в варшавському часопису "Kłosy" від 8 листопада 1873 р.

Розглянемо докладніше примірники книг В. Урбанського, які зберігаються у фонді літератури польською мовою ВБЗІК ІК НБУВ.

Книга В. Урбанського "*Zasady fizyki dla uczącej się młodzieży metodycznie wyłzone*" przez Dr. Wojciecha Urbańskiego B. profesora fizyki w Uniwersytecie Lwowskim, dziś dyrektora biblioteki tegoż uniwersytetu, członka Towarzystwa naukowego w Krakowie i Towarzystwa Gospodarczego w Galicyi, Tudzież członka komisyyi Examinacyjnej dla kandydatów stanu nauczycielskiego gimnazjalnego z licznymi drzeworytami w tekście (Warszawa : Nakład i druk S. Orgelbranda, 1867. 574, [X] s., шифр: ІЗ пол В 1703) середнього формату (фото 4) [8]. Обкладинка з чорного картону, на титульному аркуші зазначено всі посади, які обіймав учений: професор фізики та директор бібліотеки Львівського університету, член Наукового товариства у Кракові та Господарчого товариства в Галичині, член екзаменаційної комісії для кандидатів на вчительські посади в гімназіях. На обкладинці в лівому верхньому куті розміщено білу чотирикутну наліпку на якій зеленим шрифтом надруковано "I. PAŃSTW. GIMNAZJUM w TARNOPOLU / M" та наведено написи "1855, 1855" (фото 5). На корінці — чотирикутна біла наліпка, що містить напис фіолетовим чорнилом "1598 I" і тиснення "Urbański ego Fizyka". Форзац жовтий, наявні написи чорним чорнилом і простим олівцем: "1625 С.ІІ. 78, Д.V", "J.VII.30", "С Ком П. 102", "1855". На титульному аркуші — овальна синя печатка "BIBLIOTEKA. GIMNAZYALNA. W. TARNOPOLU. С.К.", поруч зроблено напис синім чорнилом "5203/1855" (фото 6). Значна кількість старих бібліотечних шифрів свідчить про те, що книга перебувала у різних бібліотечних фондах, зазнавала неодноразової технічної обробки й мала попит у читачів.

У передмові, написаній у серпні 1866 р., автор зауважував, що книга вийшла друком після видання "*Fizyki umiejętnej*" і є переробленим варіантом цього підручника. Науковець зазначав, що його книга "*Zasady fizyki dla uczącej się młodzieży metodycznie wyłzone*" є потрібною для вчителів фізики, оскільки дає змогу поглиблено вивчати основи фізики та сприяє кращому запам'ятовуванню її законів. Книга містить велику кількість ілюстрацій, ретельно дібраних автором для різних параграфів, і має такі розділи: "*Wstęp*", "*Księga I. Fizyka ogólna*", "*Księga II. O równowadze*", "*Księga III. O dźwięku (Akustyka)*", "*Księga IV. O świetle (Optyka)*", "*Księga V. O elektryczności i magnetyzmie*", "*Księga VI. O cieple*".

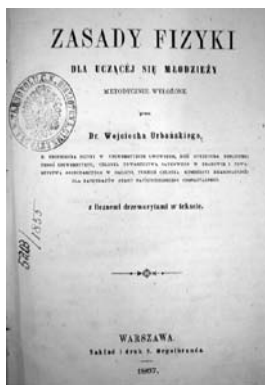

Фото 4. Титульний аркуш книги Urbański W. "Zasady fizyki dla uczącej się młodzieży metodycznie wyłożone"

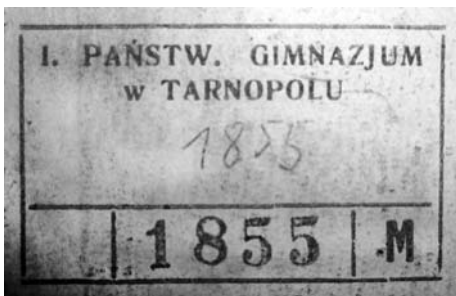

Фото 5. Наліпка "I. PAŃSTW. GIMNAZJUM w TARNOPOLU / M" із написом "1855, 1855"

Фото 6. Печатка "BIBLIOTEKA. GIMNAZJALNA. W. TARNOPOLU. C. K."

Книжкові знаки на зазначеному виданні з фондів ВБЗІК ІК НБУВ свідчать про те, що воно тривалий час зберігалось у фондах Тернопільської гімназії. Першу вищу класичну гімназію на цих теренах відкрито 4 листопада 1820 р. [15]. Тернопільська гімназія єзуїтів, або Тернопільська єзуїтська гімназія, — навчальний заклад ордену єзуїтів, що діяв у 1820—1848 рр.¹⁴. У гімназії

¹⁴ Спочатку навчання у закладі відбувалося німецькою та латинською мовами, згодом як факультатив вводилася польська. Українською викладали лише релігію для учнів — греко-католиків. Контроль за навчанням здійснював префект, обов'язки директора виконував староста (Бойцун Л. Тернопіль у плині літ. Історико-краєзнавчі замальовки. Тернопіль: Джура, 2003. 392 с). У 1821 р. у гімназії навчалось вже 257 учнів, серед яких частка тернополян була незначною. Спочатку гімназія не мала єдиного приміщення, і її класи було розташовано в різних куточках міста [21].

навчалися відомі українці, поляки й австрійці: поет та етнограф В. Польш, громадський діяч І. Борискевич, державні діячі: граф А. Голуховські, К. Грохольські, Ф. Земляковські, історик і письменник М. Дзедушицькі, політик Д. Чубатий, фізик В. Урбанський. Вихованець гімназії 1821—1825 рр. Й. Шульбаум був міським лікарем у 1844—1851 рр., а також ініціатором побудови загального шпиталю в Тернополі. Гімназист 1829—1836 рр. В. Мандль — посол до австрійського парламенту 1848 р., довголітній бургомістер Тернополя (1855—1868) [21].

Математику та фізику єзуїти викладали обов'язково. Разом із формально-схоластичним методом навчання єзуїтські програми допускали повне відхилення від чинних програм, надаючи можливість обдарованим учням ознайомитися з науковою працею у вузькому розумінні цього слова. Використовувалися підручники з точних наук, написані науковцями-єзуїтами¹⁵. Ймовірно, що юний В. Урбанський як талановитий учень долучився до наукової роботи ще під час навчання в Тернопільській єзуїтській гімназії (1839). Можемо висувати, що і в зрілі роки наукової діяльності знаного львівського професора фізики В. Урбанського пов'язували з Тернопільською гімназією теплі почуття вдячності вчителям-єзуїтам за роки навчання та спогади про гімназичну юність. Можна припустити, що В. Урбанський, викладаючи фізику у Львівському університеті, стежив за освітнім процесом у Тернопільській гімназії та сприяв тому, щоб його підручники з фізики потрапили до бібліотечних фондів навчального закладу. Безперечно, що в колі тогочасних тернопільських освітян і науковців відомий польський педагог та вчений В. Урбанський мав значний авторитет, а його підручники з фізики високо цінувалися, були популярними й використовувалися в навчальному процесі в Галичині та Польщі. Доречно згадати, що університетський двотомний підручник із

¹⁵ Т. Шевченко в монографії "Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI — середини XVII ст." наголосила на гуманістичних основах освітньої програми єзуїтів, запровадженої 1599 р. для всіх єзуїтських закладів — Ratio Studiorum [23]. Авторка монографії зауважує, що "єзуїти не були першим орденом, який присвятив себе шкільництву, але тільки вони включили до свого статуту пункт про навчання як постійне завдання (хоча IV частина "Конституції" стосувалася насамперед освіти майбутніх членів Ордену, але не виключала можливості навчання серед них і світських учнів)". Отже, єзуїти поступово перетворилися "на головних опонентів протестантів у боротьбі за душі вірних і заживши слави «вчителів Європи»" [23]. Завдяки поглибленому вивченню курсу природничих наук в єзуїтській тернопільській гімназії, В. Урбанський здобув якісну базу середньої освіти з точних дисциплін, що дало змогу продовжити навчання на університетських курсах, а відтак активно провадити наукову та педагогічну діяльність у Львівському університеті.

фізики В. Урбанського вважали найкращим у середовищі тогочасних польських та українських науковців. Після розпуску ордену єзуїтів за наказом цесаря від 7 травня 1848 р. навчання в гімназії призупинили на два роки.

Книга В. Урбанського *"Fizyka na trzecia klasę w niższych gimnazyach"* (шифр: ІЗ пол В 1399) середнього формату [9]. На титульному аркуші зазначено, що видання призначено для використання в середніх школах Галичини відповідно до рішення Міністерства освіти Австрії¹⁶, а також що це друге перероблене видання з 54 гравюрами в тексті. Обкладинка з чорного картону, пошкоджена. У її лівому верхньому куті розміщено чотирикутну наліпку з написом "53/И 73 П". На корінці — наліпки з написами "303 п", "3695". Форзац жовтий, наявні написи "K. Peller", "3695". На сторінці перед титульним аркушем розміщено синю овальну печатку "GUBRYNOWICZ I SCHMIDT we LWOWIE Księgarnia i Skład Nót". На титульному аркуші — фіолетова чотирикутна печатка "BIBLIOTEKA PUBLICZNA L. 100 Kola T.S.L. w Tarnopolu L. Inwentarza 503. Dział Fizyka i matematyka" та напис старого бібліотечного шифру "53/И-73". Книга містить чорно-білі ілюстрації до параграфів і розділи: *"Powszechnie własności ciał"*, *"O działaniach międzycząsteczkowych"*, *"O pierwiastkach i związkach chemicznych"*, *"O ciepłe i podziale jego na ziemi"*. Книжкові знаки, виявлені на різних сторінках книги, свідчать про її зберігання в бібліотеках Львова й Тернополя. Старі бібліотечні шифри також є доказом побутування книги в різних бібліотечних фондах. У вступній частині автор як університетський викладач математичної фізики акцентує наявність у фізиці процесу математизації охоплених нею явищ, різноманітних процесів, а також формування результатів спостережень і експериментів, певних гіпотез, задач, законів тощо. Він нагадує, що здобутки фізики безпосередньо впливають на прогрес науки й техніки, активно використовуються у промисловості. "Елементарну фізику" він ділить на "довідну" (*dówiadczalna*), або експериментальну, та "теоретичну", в якій певні закони встановлюють переважно через математичні обчислення.

¹⁶ Два примірники першого видання з такою самою назвою, випущеного 1851 р. у львівській друкарні Закладу Оссолінських, зберігаються у НБЛНУ (шифр: 14764.П) та в її відділі рідкісної книги та рукописів (далі — ВРК) (з давнім шифром: 7350 LXXXVI. С. 3 на паперовій наліпці на звороті титульного аркушу). На титульному аркуші примірника з фондів ВРК НБЛНУ поряд із тогочасною стандартною німецькомовною печаткою бібліотеки виявлено залишки рукописних "ініціалів" власника книги, першою літерою яких є "К.", а другою, ймовірно, — "Т", що була початком прізвища чи його скорочення.

Другий примірник книги В. Урбанського *"Fizyka na trzecia klasę w niższych gimnazyach"* (шифр: ІЗ пол В 1399 (2)) має обкладинку із сірого картону (фото 7). Форзац жовтий, містить позначки чорним чорнилом: "1879 ROKU. PANSK.", "E. Rzyaszczewski Dnia 2 Lutego 1876 R", "Rzyaszczewski № 96", "№ 1227", "F", "1876 ROKU". Поряд простим олівцем зроблено напис: "Proch strzelniczy wyrabia mę w sposob następnjscy:". Наприкінці книги наявний великий маргінальний напис польською мовою, виконаний простим олівцем і чорним чорнилом, — список прізвищ польських учнів з оцінками іспиту з фізики та курсової роботи окремих осіб (список тому поділений на дві частини зі скороченими назвами оцінок поряд із прізвищами учнів). Наведено також назви оцінок за проходження курсу фізики: "ідеально", "дуже добре", "добре", "достатньо добре", "посередньо", "погано". Можемо виснувати, що цей підручник В. Урбанського належав польському гімназійному вчителю фізики, який і склав перелік прізвищ учнів з оцінками.

Фото 7. Обкладинка книги *Urbanowski W. "Fizyka na trzecia klasę w niższych gimnazyach"*

Другий том книги В. Урбанського *"Fizyka umiejętna ze stanowiska najnowszych poglądów i odkryć metodycznie wyłożona"* (шифр: ІЗ пол В 1396/2) середнього формату [10]. Обкладинка з картону, обтягнутого зеленою тканиною. На корінці — тиснення золотавою фарбою "W. URBANSKI FIZYKA UMIEJĘTNA 2". На титульному аркуші розміщено відомості щодо посади ученого, зокрема що він є професором фізики та директором бібліотеки Львівського університету, а також зазначено, що книга містить 500 гравюр і таблиці. На титульному аркуші нанесено написи фіолетовим чорнилом і синім олівцем: "2", "Cena Rs 3". Форзац коричневий, має позначки фіолетовим і рожевим чорнилом: "2", "31", "10", "15".

Книга складається з таких частин під загальною назвою *"Spis rzeczy w tomie II gim zawartych"*: *"Księga III. O ruchu falowym"*, *"Księga IV. O dźwięku"*

(*Akustuka*"), *"Księga V. O świetle (Optyka)"*, *"Księga VI. O elektryczności i magnetyzmie"*, *"Księga VII. O ciepłe (Termika)"*. У виданні надруковано "Вступ автора", який він написав у Львові 1867 р. В. Урбанський зауважує, що певні розділи фізики, як-от техніка сил молекулярних, наука про тепло та інші, у другому томі його книги подано більш розлого. Особливу вдячність автор висловлює А. Голуховському — міністру внутрішніх справ Австрійської імперії, наміснику Галиції, який рішуче "переломив негативні впливи" щодо наукової діяльності В. Урбанського та сприяв виділенню вченому фізичного кабінету та фізичної кафедри у Львівському університеті¹⁷. В. Урбанський також висловлює подяку видавцю, який не пошкодував "грошей та типографського обладнання" для видання книги.

Перед титульним аркушем міститься окремий текст, в якому зазначено, що автор присвятив книгу А. Голуховському (Агенор Ромуальд Онуфрій Голуховський — граф, австрійський державний і політичний діяч, польського походження, міністр внутрішніх справ Австрійської імперії (1859—1861) і намісник Галиції у 1849—1859, 1866—1868, 1871—1875 рр. Урядовець був прихильником федералізації Австрії та став автором так званого Жовтневого диплома 1860 р. (інакше — Федеративної конституції), що започаткував епоху конституційних реформ у країні. Їх наслідком стало надання Галичині крайової автономії, що означало фактичне передавання влади в краї в руки польської аристократії [11]¹⁸).

На відміну від А. Голуховського Урбанський як учений мав демократичні й лояльні погляди щодо української освіти та науки. Зокрема, 1849 р. у Промисловому ліцеї в Перемишлі В. Урбанський викладав свої курси "Аеростатика", "Рівновага тіл текучих. (Гідростатика)" українською мовою. Про це він зробив власноручний запис

¹⁷ Кафедру фізики було створено 1784 р. після відкриття у Львові світського університету, відомого як Йосифінський (за іменем австрійського імператора Йосифа II). Ї очолив І. Мартинович, який став також першим деканом філософського факультету. Після нього кафедру фізики очолювали А. Глойснер, А. Кунцек, А. Завадський, В. П'єрре, В. Урбанський та А. Гандль [20].

¹⁸ Пам'ятник графу А. Голуховському був встановлений у Львові в довшній частині Миського парку 28 червня 1901 р. Це був один із найдорожчих львівських пам'ятників. Граф не був популярним серед мешканців Львова, поблизу його пам'ятника часто проходили антиавстрійські демонстрації [12]. Після Другої світової війни монумент демонтували. Є інформація, що він зберігався на одному зі складів Львівщини ще до початку 1950-х рр., а потім зник [13]. Постаць А. Голуховського тісно пов'язана з Галичиною та українським питанням в цьому краї. Він розпочав "абеткову" війну з українцями, прагнучи ліквідувати кириличні літери, а запровадити латинські, а також вів багаторічну боротьбу з українськими викладачами Львівського університету [14].

польською мовою в рукопису курсу "Аеростатика": "Я викладав [цей текст] руською мовою [тобто українською] в 1849 році на філософському відділі Промислового ліцею [в Перемишлі]". Рукопис В. Урбанського "Аеростатика" (1849) — україномовний науковий текст написаний латинськими літерами польською абеткою (ВРК НБЛНУ. Фонд В. Урбанського. Папки I-IV. Рукопис 418-Рук.ІІІ. Приватна Стрийська бібліотечна колекція Я. Матвіїшина, фотоархів Я. Матвіїшина: фото-DSYH 0448). Рукопис В. Урбанського "Рівновага тіл текучих. (Гідростатика)" — україномовний науковий текст також написаний латинськими літерами польською абеткою (ВРК НБЛНУ. Фонд В. Урбанського. Папки I-IV. Рукопис 418-Рук.ІІІ. Приватна Стрийська бібліотечна колекція Я. Матвіїшина, фотоархів Я. Матвіїшина: фото-DSYH 0450). Ймовірно, під впливом ідей А. Голуховського В. Урбанський використовував у текстах своїх україномовних курсів із фізики у Промисловому ліцеї в Перемишлі латиницю. Загалом, учений писав свої курси з фізики різними європейськими мовами, послуговуючись латиною, польською, готикою. На одному з аркушів рукопису В. Урбанського, зі збірки рукописів за 1850—1855 рр., що стосується викладання в одному зі львівських навчальних закладів, він зробив олівцем польськомовний запис: "Частина з моїх рукописів викладацьких за якими я викладав у Львівському освітньому закладі [Львівському університеті]". Початок "Вступу" до цих університетських рукописних курсів із фізики написаний Урбанським готикою (ВРК НБЛНУ. Фонд В. Урбанського. Папки I-IV. Рукопис 418-Рук.ІІІ. Приватна Стрийська бібліотечна колекція Я. Матвіїшина, фотоархів Я. Матвіїшина: фото-DSYH 0438)¹⁹.

Знаний львівський фізик, поляк В. Урбанський своїми україномовними курсами "Аеростатика" (1849), "Рівновага тіл текучих. (Гідростатика)", які він викладав мовою "руською", тобто українською, в Перемишльському училищі, зробив непересічний внесок у розвиток української освіти в Західній Україні в першій половині XIX ст.

Висновки. Наукова спадщина львівського фізика В. Урбанського і на початку ХХІ ст викликає жвавий інтерес істориків науки й

¹⁹ Перемишль у першій половині XIX ст. став центром українського просвітницького руху, після створення 1815 р. першого українського просвітницького товариства. Після 1818 р., коли австрійська влада в Галичині відкрила греко-католицьку семінарію й дозволила проводити богослужіння українською мовою, остання "набрала прав в початкових школах", почали виходити підручники про "руську" мову, але польською або німецькою [24]. У 1898 р. у Львові видано перший том "Історії України-Руси" — головної наукової праці М. Грушевського [25].

книгознавців України та Польщі. Про це свідчать численні публікації, присвячені науковій та бібліотечній діяльності вченого. Його талант і висока працездатність принесли багаті наукові плоди, він став відомою постаттю в наукових колах Польщі та Галичини. Водночас не можна оминати увагою той факт, що саме підтримка графа А. Голуховського сприяла вдалій науковій кар'єрі талановитого фізика в стінах Львівського університету, де були створені сприятливі умови для реалізації викладацької, наукової та бібліотечної роботи В. Урбанського.

Книги вченого зберігаються в бібліотеках Львова та Києва, зокрема у фондах НБЛНУ, ЛННБ України ім. В. Стефаника та ВБЗІК ІК НБУВ. На примірниках В. Урбанського з фондів

НБЛНУ містяться його автографи. Бібліотечна печатка Руського народного дому у Львові, польські маргінальні написи наявні на одній із п'яти книжок науковця з фондів ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Іншими є книжкові знаки на виданнях В. Урбанського з фондів ВБЗІК ІК НБУВ, зокрема бібліотечні печатки польської гімназії в Тернополі, публічної бібліотеки в Тернополі, книгарні Губриновича та Шмідта у Львові, численні маргінальні написи. Залишають перспективи для досліджень питання книжкових знаків на примірниках В. Урбанського та їх побутування в різних бібліотечних фондах, оскільки книгознавчий аспект проблеми потребує подальшого вивчення та нового осмислення.

Список бібліографічних посилань

1. Понеділок Г. В., Ровенчак А. А. До історії досліджень із теоретичної фізики у Львівській політехніці. *Журнал фізичних досліджень*. 2017. Т. 21. № 1/2. Ст. 1003 (9 с).
2. Ровенчак А. Поділ кафедри фізики Львівського університету на теоретичну та експериментальну. *Вісник Львівського університету. Серія фізична*. 2018. Вип. 5. С. 5—12.
3. Попель О. М., Ровенчак А. А. Фізика у Львівському університеті до 1953 року. *Світ фізики*. 2013. № 4. С. 3—20.
4. Rovenchak A., Kiktyeva O. Physics at the University of Lviv since the 17th century until the Second World War: Addenda to the bibliography. *Studia Historiae Scientiarum*. 2016. № 15. P. 48—73.
5. Талантова Г. До 400-ліття Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (промова на пленарному засіданні Міжнародної наукової конференції "Бібліотека як соціокультурний феномен: історія та сучасність" 15 жовтня 2008 р.). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство, інформаційні технології*. 2010. Вип. 5. С. 356—361.
6. Dabrowski M. Wspomnienie o Wojciechu Urbańskim polskim badaczu zjawisk elektrycznych. *Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej. Oddział Gdańsk*. 2010. № 24. S. 7—10.
7. Петрук О. Астрономія у Львівському університеті в 1800—1939 роках. Львів, 2020. 288 с.
8. Urbański W. Zasady fizyki dla uczącej się młodzieży metodycznie wyłożone. Warszawa : Nakład i druk S. Orgelbranda, 1867. 574, [X] s.
9. Urbański W. Fizyka na trzecia klasę w niższych gimnazyach. Do użytku w szkołach średnich w Galicyi przez Wys. Ministerium Oświaty w Austrii. Wydanie drugie stosownie przerobione z 54 drzeworytami w tekście. Warszawa : Nakład i Druk S. Orgelbranda, 1868. 80 s.
10. Urbański W. Fizyka umiejętna ze stanowiska najnowszych poglądów i odkryć metodycznie wyłożona. Warszawa : Nakład i Druk S. Orgelbranda, 1867. Т. II. 981; [VI] s.
11. Стеблій Ф. І. Голуховський Агенор. Енциклопедія історії України. Т. 2: Г—Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2004. 688 с. URL: <http://resource.history.org.ua> (дата звернення 3.11.2023).
12. Пам'ятник Агенору Голуховському. *Міський медіаархів*. С. 5. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/983> (дата звернення 3.11.2023).
13. Львів, якого не повернути. Пам'ятник Агенору Голуховському. С. 5. URL: <https://photo-lviv.in.ua> (дата звернення 3.01.2023).
14. Кучеренко А. А. Українське питання в діяльності Агенора Голуховського. *Історичний архів*. 2015. Вип. 14. С. 80—85.
15. Шумська В. Розвиток початкової і середньої освіти на Тернопільщині у 1772—1914 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2011. Вип. 2. С. 201—206.
16. Наукова бібліотека Львівського університету ім. І. Франка. С. 1. URL: <https://md-ukraine.com/ua/object/detail/9488> (дата звернення 3.11.2023).
17. Петрук О. Три осередки астрономії в довоєнному Львові. 22.11.2017. Лекція прочитана у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка на Міждисциплінарному науковому семінарі Modus Legendi 22 червня 2017 р. С. 1—25. URL: <https://zbruc.eu/node/73386> (дата звернення 3.11.2023).

18. Leopoldus Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття. Частина II. Точні науки : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. Львів : Артос, 2020. 412 с.
19. Притула Я. Г. Механіка у Львівському університеті. 15.05.2015. Механіко-математичний факультет. Львівський національний університет імені Івана Франка. С. 1—7. URL: <http://www.mmf.lnu.edu.ua/istoriia/istoriia-fakultetu/1074> (дата звернення 3.11.2023).
20. Фізичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фізичний_факультет_Львівського_національного_університету_імені_Івана_Франка (дата звернення 3.11.2023).
21. Дуда І. М. Тернопіль. 1540—1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина I. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2010. 296 с.
22. Матвійшин Я. О. Історія математики на Україні від найдавніших часів до XVIII ст. : дис. ... канд. фіз.-мат. наук (історія науки і техніки). Інститут математики Академії наук Української РСР. Київ, 1969. 308 с.
23. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI — середини XVII ст. Львів : Свічадо, 2005. 340 с. (Серія: Studia rationis 1).
24. Мандрик М. Стрийщина: шлях до волі. Стрий : Просвіта ; Щедрик, 1998. 626 с.
25. Крупницький Б. М. Грушевський і його історична праця Історія України-Руси. Т. I. До початку XI віка. Нью-Йорк : Книгоспілка, 1954. С. 1—30.

Tetyana Yakubova,
*PhD of Historical Sciences, Research Fellow
of the Library and Historical Collections Department
at Vernadsky National Library of Ukraine*

Yaroslav Matviyishyn,
*PhD of Physical and Mathematical Sciences (Historian of Science and Technology),
Professor of the International Academy of San Marino*

Prominent Lviv physicist Wojciech Urbański and his books

The article examines the books of professor Wojciech Urbański of Lviv University from the funds of the Department of Library Collections and Historical Collections of the Institute of Bibliology of the Vernadsky National Library of Ukraine, Scientific Library of Lviv National University, Lviv Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine. The results of the researches of A. Rovenchak, H. Ponedilka, O. Popel, M. Dabrowskyi, O. Petruk, G. Talantova, Ya. Prytula, in which materials about the scientific activity and library work of V. Urbański are represented, are indicated and analyzed. Information on the scientific biography of the scientist is given, in particular his printed works are noted. The library work of the scientist as the director of the library of Lviv University is singled out. Bibliological materials on the study and attribution of book signs on the books of V. Urbański are represented. The significance of V. Urbański's scientific work for the development of science in Poland and Galicia is noted. It is noted that the library work of the scientist contributed to the increase of the library funds of Lviv University, the improvement of the conditions of literature storage and reader service.

Keywords: V. Urbański; book marks; book culture; library funds; attribution

References

1. Ponedilok H. V. & Rovenchak A. A. (2017). Do istorii doslidzhen iz teoretychnoi fizyky u Lvivskii politekhniisi. *Zhurnal fizychnykh doslidzhen*, 21 (1/2), St. 1003 (9 p.).
2. Rovenchak A. (2018). Podil kafedry fizyky Lvivskoho universytetu na teoretychnu ta eksperymentalnu. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia fizychna*, 5, pp. 5—12.
3. Popel O. M. & Rovenchak A. A. (2013). Fizyka u Lvivskomu universyteti do 1953 roku. *Svit fizyky*, 4, pp. 3—20.
4. Rovenchak A. & Kiktyeva O. (2016). Physics at the University of Lviv since the 17th century until the Second World War: Addenda to the bibliography. *Studia Historiae Scientiarum*, 15, pp. 48—73.
5. Talantova H. (2010). Do 400-littia Naukovoii biblioteki Lvivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka (promova na plenarnomu zasidanni Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii "Biblioteka yak sotsiokulturnyi fenomen: istoriia ta suchasnist" 15 zhovtnia 2008 r.). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia knyhoznavstvo, biblioteko-znavstvo, informatsiini tekhnolohii*, 5, pp. 356—361.
6. Dabrowski M. (2010). Wspomnienie o Wojciechu Urbańskim polskim badaczem zjawisk elektrycznych. *Biuletyn Informacyjny. Polskiego Towarzystwa Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej. Oddzial Gdańsk*, 24, pp. 7—10.
7. Petruk O. (2020). *Astronomiia u Lvivskomu universyteti v 1800—1939 rokakh*. Lviv.
8. Urbański W. (1867). *Zasady fizyki dla uczęcej się młodzieży metodycznie wyłożone*. Warszawa: Nakład i druk S. Orgelbranda.
9. Urbański W. (1868). *Fizyka na trzecia klasę w niższych gimnazyach. Do użytku w szkołach średnich w Galicyi przez Wys. Ministerium Oświaty w Austrii. Wydanie drugie stosownie przerobione z 54 drzeworytami w tekście*. Warszawa: Nakład i Druk S. Orgelbranda.

10. Urbański W. (1867). *Fizyka umiejętna ze stanowiska najnowszych poglądów i odkryć metodycznie wyłożona*. Warszawa: Nakład i Druk S. Orgelbranda. T. II.
11. Steblii F. I. (2004). *Holukhovskiyi Ahenor*. Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 2: G—D. Kyiv: Naukova dumka. [Online]. Available at: <http://resource.history.org.ua>. [Accessed 3.11.2023].
12. *Pamiatnyk Ahenoru Holukhovskomu. Miskyi media arkhiv*. (2023). [Online]. Available at: <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/983>. [Accessed 3.11.2023].
13. *Lviv, yakoho ne povernuty. Pamiatnyk Ahenoru Holukhovskomu*. (2023). [Online]. Available at: <https://photo-lviv.in.ua>. [Accessed 3.11.2023].
14. Kucherenko A. A. (2015). Ukrainske pytannia v diialnosti Ahenora Holukhovskoho. *Istorychnyi arkhiv*, 14, pp. 80—85.
15. Shumska V. (2011). Rozvytok pochatkovoi i serednoi osvity na Ternopilshchyni u 1772—1914 rr. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii / za zah. red. prof. I. S. Zuliaka. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka*, 2, pp. 201—206.
16. *Naukova biblioteka Lvivskoho universytetu im. I. Franka*. (2023). [Online]. Available at: <https://md-ukraine.com/ua/object/detail/9488>. [Accessed 3.11.2023].
17. Petruk O. (2017). Try oseredky astronomii v dovoiennomu Lvovi. *Lektsiia prochytana u Naukovii bibliotetsi Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka na Mizhdystyplinarnomu naukovomu seminari "Modus Legendi" 22 chervnia 2017 r.* [Online]. Available at: <https://zbruc.eu/node/73386>. [Accessed 21.11.2023].
18. *Leopolis Scientifica. Nauka u Lvovi do seredyny XX stolittia. Chastyna II. Tochni nauky: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. O. Petruka*. (2020). Lviv: Artos.
19. Prytula Ya. H. (2015). *Mekhanika u Lvivskomu universyteti. Mekhaniko-matematychnyi fakultet. Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*. [Online]. Available at: <http://www.mmf.lnu.edu.ua/istoriia/istoriia-fakultetu/1074>. [Accessed 3.11.2023].
20. *Fizychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka*. (2023). [Online]. Available at https://uk.wikipedia.org/wiki/Фізичний_факультет_Львівського_національного_університету_імені_Івана_Франка. [Accessed 3.11.2023].
21. Duda I. M. (2010). *Ternopil. 1540—1944. Istoryko-kraieznavcha khronika. Chastyna I*. Ternopil: Navchalna knyha — Bohdan.
22. Matviishyn Ya. O. (1969). *Istorii matematyky na Ukraini vid naidavnishykh chasiv do XVIII st.* PhD. Instytut matematyky Akademii nauk Ukrainskoi RSR. Kyiv.
23. Shevchenko T. (2005). *Yezuitske shkilnytstvo na ukraïnskykh zemliakh ostannoï chverty XVI — seredyny XVII st.* Lviv: Svichado.
24. Mandryk M. (1998). *Stryishchyna: shliakh do voli*. Stryi: Prosvita ; Shchedryk.
25. Krupnytskyi B. (1954). M. Hrushevskiyi i yoho istorychna pratsia. *Hrushevskiyi M. Istorii Ukrainy-Rusy. T. I. Do pochatku XI vika*. Nyu-York: Knyhospilka, pp. 1—30.

Надійшла до редакції 8 листопада 2023 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 811.161.2'06:81'373.45]:001.891](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.12(329).40-45

Олена Денисевич,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
email: o.denysevyeh@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5419-5953>

Функціонування запозичених слів у ментальному лексиконі українців (на прикладі слова-стимулу "донат")

У статті проаналізовано асоціативне значення слова-стимулу "донат" у ментальному лексиконі носіїв української мови; порушено проблему специфіки засвоєння запозичених слів в українській мові.

Розглянуто роль медіа у впровадженні нової лексичної одиниці в масовий обіг та аспекти актуалізації вживання слова через вплив соціальних і політичних подій.

Висвітлено питання функціонування нових лексичних одиниць та їх місця в ментальному лексиконі носіїв мови.

Досліджено відтінки асоціативних значень слів-стимулів "донат" і "допомога". Висновки дослідження підтверджують, що результати асоціативного експерименту можуть надати не лише лінгвістичну, а й психологічну та соціальну інформацію.

Ключові слова: асоціативне значення; семантичний зв'язок; ментальний лексикон; концептуальна система; мова медіа; слова-стимули "донат" і "допомога"

© Денисевич О., 2023

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну спричинило численні зміни у всіх сферах життя суспільства. З огляду на це активізувалося використання слова "донат" на позначення процесу швидкого збору коштів на потреби військових, що становить предмет пропонованого дослідження.

Лексема набула поширення в публікаціях українських медіа у 2020 р., а від 2022-го увійшла до активного слововжитку, насамперед в інтернет-просторі [5; 9]. Водночас відомий мовознавець Ю. Шевчук піддав критиці особливості вживання цього терміна в неправильній транслітерації, адже лексема "донат" відповідає англійському слову *doughnut* або у простішому варіанті усталеного написання — *donut*. А от слово "жертвувати" англійською — *to donate* (донейт), пожертва — *donation* (донейшн). Всупереч цим лексичним нормам українська мова засвоїла слово "донат", а не "донейшн". Причину цього явища науковець вбачає в запозиченні англіцизмів українською через російську [8], хоча й фіксуємо спроби використання лексеми "донейшн" [7].

Отже, вважаємо актуальним дослідження динаміки та особливостей використання певних лексем, що залежать від впливу зовнішніх подій на життя українського суспільства.

Аналіз джерел і публікацій. Українські мовознавці активно досліджують процес адаптації англіцизмів на різних рівнях мови: фонетичному, морфемному, граматичному та лексико-семантичному (Л. Прийма [4], Г. Гудима, Ю. Молоткіна, Т. Шинкар та інші). Проблематиці добору українських відповідників до англійських запозичень, а також їх засвоєнню в ментальному лексиконі присвячено праці Н. Михайличенко. Я. Битківська зосередила увагу на аспектах засвоєння та розвитку семантики англіцизмів в українській мові. Іншомовні запозичення в мові медіа є предметом дослідження Л. Архипенко, Є. Карпіловської, Н. Клименко, Д. Мазурик, Н. Попової, Л. Струганець, О. Стишова та інших.

Ментальний лексикон вивчають з позиції різних наук і завдань дослідження — від когнітивної психології до лінгвістики. З розвитком психолінгвістики у 1950—1960-х рр. питання ментального лексикону розглядали Ч. Осгуд та Дж. Діз. Суттєвий внесок у розвиток теорії ментального лексикону зробили Д. Керол, В. Левелт, Ч. Філлмор, Б. Аткин, Л. Засекіна та С. Засекін.

Мета статті — дослідити специфіку функціонування запозичених слів в українській мові та аспекти їх засвоєння в ментальному лексиконі

носіїв української мови на прикладі формування асоціативного значення слів-стимулів "донат" і "допомога".

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку війни в українському інформаційному полі набуло поширення запозичене слово "донат" (від англ. лексеми *donate*, що пов'язана з іменником *donation* — дар, пожертва й походить від лат. *dōnāre* — давати [6]), яке має значення "добровільна пожертва на підтримку чогось або когось (переважно в мережі)". Таку дефініцію наведено у "Словнику відповідників до іншомовних термінів", в якому також зауважено: "Значення та походження англ. *donate* якнайкраще передає слово *данок*, наявне у "Словарі української мови" Бориса Грінченка (СГ, I, 357). Натомість у слововжитку помітно переважає словосполука *доброчинний (благодійний) внесок*" [6].

На цьому порталі українського словотвору можна оцінити та вподобати питомий відповідник до будь-якого запозиченого слова або запропонувати власний варіант. Наприклад, найбільшу кількість уподобань має слово "данок" — 46 (станом на 11.12.2023). Наступні позиції посідають лексеми "внесок" — 29; "дарунок" — 14; "пожертва" — 14; "даток" — 11; "дар" — 9; "віддяка" — 9, "дара" — 8; "приносини" — 7; "щедрість" — 5. Така опція дає змогу розширити межі слововжитку, адже заохочує ширшу аудиторію до створення відповідників до іншомовних слів.

Розглянемо докладніше, яке місце посідає нове для українців слово іншомовного походження "донат" у слововжитку та чи засвоєно його значення в нашому ментальному лексиконі.

Термін "ментальний лексикон" вперше використано 1966 р. у статті Р. Олфілда *"Things, Words and the Brain"* на позначення слів, які зберігаються у довготривалій пам'яті людини [12].

Поняття ментального лексикону намагалися сформулювати й автори книги *"The Mental Lexicon: Core Perspectives"* [10]: це когнітивна система, що констатує здатність до свідомої та несвідомої лексичної активності.

Українські психолінгвісти С. Засекін та Л. Засекіна визначають ментальний лексикон як систему знань індивіда про слова та еквівалентні ним одиниці, що виконує складні функції не лише із зазначеними мовними одиницями, а й також зі структурами позалінгвального знання, що лежать в їхній основі [3, с. 58]. На думку науковців, "у ментальному лексиконі зберігаються не всі значення, які можуть забезпечити становлення психологічної структури значення слова". Решта необхідних значень наявна в *кон-*

цептуальній системі [3, с. 62], котра охоплює не лише вербальні, а й невербальні знання про світ. На противагу ментальному лексикону концептуальну систему потрактовують як сукупність концептів чи ментальних репрезентацій різного типу [3, с. 58].

Лексикон не можна розглядати як систему, організовану за чіткими логічними правилами чи підпорядковану принципу когнітивної економії, оскільки засади організації його різних сфер різноманітні. У сучасній психолінгвістиці ментальний лексикон також розуміють як асоціативно-вербальну мережу [1, с. 247].

Основу структури лексикону людини задає *асоціативно-вербальна мережа*, котра слугує засобом репрезентації мовної свідомості й доступу до єдиного інформаційного тезауруса — повного обсягу енциклопедичних і мовних знань, що зберігаються пам'яттю й супроводжуються емоційними враженнями та системою норм і оцінок, які накладаються на знання. Такий підхід дає змогу розглядати індивідуальний лексикон особистості як динамічне ментальне утворення зі специфічною організацією одиниць [1, с. 249].

Розглянемо безпосередньо *асоціативне значення*. Значення, що виявляється під час психолінгвістичних експериментів, завжди об'ємніше й глибше, ніж зафіксоване у словниках [1, с. 245]. Асоціативне значення може прямо чи опосередковано віддзеркалювати культурну концепцію певної мовної спільноти, зокрема її спосіб мислення, культурні особливості тощо. Аналізуючи асоціативне значення слів, можемо зробити висновок щодо прямого впливу соціальної культури на семантику [11].

Результати дослідження. В асоціативному експерименті увагу зосереджено на семантичному наповненні розуміння слова-стимулу.

Опитування дало змогу сформувати перелік слів, які домінували в інформаційному просторі від жовтня 2023 р., і скласти список слів-стимулів для подальшого дослідження. У пропонованій розвідці розглядатимемо слова "донат" і "допомога" та способи їх функціонування в ментальному лексиконі мовців.

Слово "донат" увійшло в ментальний лексикон українців та є зрозумілим для переважної частини носіїв української мови, про що свідчать результати проведеного авторкою експерименту. Зокрема, було опитано 222 респонденти: 56% — особи віком від 18 до 34 років; 31% — від 35 до 50 років; 13% — старші за 50 років. Поміж них жінки становили 74%, чоловіки — 26%. Методом дослідження було обрано вільний асоціативний

експеримент, в якому опитаний мав назвати перше слово, що спадає на думку після прочитання слова-стимулу. Цей метод надає можливість зібрати цікавий та корисний матеріал для подальших досліджень у багатьох галузях знань: психота етнолінгвістиці, психології, соціології, антропології тощо.

Дослідження виявило, що серед 222 респондентів найчастішою реакцією на слово-стимул "донат" є *допомога* — 46 разів. Це слово також наявно у списку слів-стимулів, однак не має жодного голосу. В асоціативному полі є реакції *внески* — 1; *пожертва* — 3, які також знаходимо серед українських заміників слова "донат".

В асоціативному полі слова-стимулу є певні семантичні групи, сформовані реакціями. Виокремимо доволі численну групу, що має реакції з компонентом *перемога*: *перемога* — 3; *до перемоги, на крок ближче до перемоги; наша перемога; допомога на перемогу; те, що допомагає у перемозі; гроші на перемогу; внесок у перемогу; ми переможемо, бо ми розумні і сильні*. Частина реакцій віддзеркалює допомогу військовим: *ЗСУ* — 9; *допомога захисникам, армії; надсилає та надсилає ЗСУ; тільки для ЗСУ; допомога ЗСУ на дрони; байрактар* — 2; *Україна*.

Реакції, які мають зі словом-стимулом парадигматичний зв'язок на основі спільності: *допомога* — 46; *пожертва* — 3; *подарунок* — 2; *підтримка* — 9; *благодійність* — 4; *потреба, поміч, вчинок, внески*. Ці реакції можуть слугувати заміниками слова-стимулу.

В асоціативному полі наявні реакції респондентів, переконаних, що донат — це насамперед *гроші* — 13; *кошти* — 3; *користь, гроші на ЗСУ* — 3; *гривня, кожна гривня має значення* — 6. Кілька реакцій стосуються здійснення фінансових операцій: *Приват24, картка* — 2; *біткойн*.

Реакції, в яких є діяльнісний компонент: *поповнення, перевірка, скинути, відправляємо людям на допомогу*. До цієї групи також віднесемо реакції, виражені такими лексемами: *необхідність* — 4; *потрібно* — 4; *необхідно, треба* — 2; *завжди, обов'язково, звичайно* та емотикон +.

Реакції, які пов'язані з особами: *Притула* — 9; *волонтери, волонтер, люди*, а також з організацією: *ЮНІСЕФ*.

Кілька реакцій описують слово-стимул "донат" як *щоденний, добровільний, обов'язковий*.

Лише дві реакції стосуються первинного значення слова: *пончик* — 2 і *смачний перекус*. Один раз зафіксовано відсутність відповіді та реакції — *не знаю, незрозуміле слово*.

Багато реакцій містять **конотативний компонент** із позитивним забарвленням: *добре* — 2; *надія* — 3; *супер, круто, добро, золото, сила, милосердя, доброта, дякую, небайдужість, всі молодці, пишаюся, з радістю*.

Усвідомлення важливості здійснення donatів уособлюють такі реакції: *обов'язок* — 2; *обов'язок кожного, порятунок, добра справа, щира допомога, найлегша допомога, маленький посильний внесок; єдиний вихід; плата за те, що не на фронті; інший фронт*.

Емоційне формулювання мети donату: *один зі способів допомогти знищити ворога; нищить ворога*.

Негативне ставлення до слова-стимулу "donat": *бідність, погано, халява, крисуки та коришуни*.

Слово-стимул "donat" має асоціативне значення *допомога*, бо саме ця реакція, як зазначалося, є найчастотнішою в асоціативному полі. Зафіксовано й інші реакції зі словом "допомога": *грошова допомога, допомога в грошовому еквіваленті; найлегша допомога; допомога на перемогу; допомога захисникам; фінансова допомога; відправляємо людям на допомогу; те, що допомагає у перемозі; щира допомога; допомогти та отримати допомогу; грошова допомога ЗСУ; допомога ЗСУ; фінансова допомога людей*.

Вважаємо за доцільне розглянути слово-стимул "допомога" у порівнянні зі словом-стимулом "donat". Якщо лексема "donat" увійшла в українську мову нещодавно завдяки технологіям здійснення онлайн-платежів, то слово "допомога" має давнє походження: "...праслов'янське *pomogti, pomagati «допомогти», давніше «потягти, підтягти (важкі речі)», похідне від *mogti в давнішому значенні «тягти»" [2]. Цікава семантика цієї лексично одиниці, що походить від слова "тягти" (важкі речі), тобто допомагати робити те, що важко.

Для слова-стимулу "допомога" найчастотнішою реакцією є *швидко* — 18.

Реакції асоціативного поля слова-стимулу "допомога" об'єднуються подібними семантичними зв'язками: реакції-синоніми до слова-стимулу, емоційні реакції, реакції-оцінки, реакції, що визначають особу, яка здійснює допомогу, найменування того, що може бути допомогою.

Реакції-синоніми до слова-стимулу "допомога": *підтримка* — 14; *волонтерство* — 5; *порятунок* — 2; *потреба, вимога, відповідальність, благодійність*. Респонденти також прирівнювали "допомогу" до *безпеки*. Реакції-синоніми з емоційним і метафоричним компонентами: *добро* — 13; *дружба* — 2; *серце* — 2; *рука* — 2; *світло* — 2; *зброя* — 2; *сила*.

Група реакцій, які створюють зі словом-стимулом зв'язок, що відповідає на запитання: **Хто** здійснює допомогу: *волонтер* — 6; *волонтери* — 2; *друзі* — 4; *друг* — 4; *ЗСУ* — 4; *Хрест* — 3; *Червоний Хрест, лікарі* — 2; *людина, люди* — 2; *психолог, медики, Борис Джонсон, союзники, близькі, тато, рятувальники, фонди, медицина, рідні*; **Від кого**: *лікарня, Польща* — 2; *від США, від держави, від людей*; **Кому** надається допомога: *людям* — 4; *хворим* — 2; *дітям, людині, усім, близьким, пораним, тим, хто потребує, потерпілим, нужденним, військовим, Україні*; **Що** може бути допомогою: *співчуття* — 2; *взаєморозуміння, захист, лікування, усмішка, автомобіль, життя, віра*.

Дія: *надавати*.

Швидкість: *терміново, швидко, завжди, поруч, разом*.

Яка: *швидко* — 18; *медична* — 8; *перша* — 3; *гуманітарна* — 2; *потрібна* — 2; *моральна, психологічна, невідкладна, безкорисна, непотрібна, важлива, волонтерська, потрібна для ЗСУ, соціальна*.

Емоції, які викликає слово-стимул "допомога": *радість* — 5; *вдячність* — 5; *турбота* — 4; *щирість* — 3; *людяність* — 3; *доброта* — 3; *подяка* — 3; *любов, щедрість, жалість, надія на людство, страждання, страх, полегшення, самозадоволення, не бути байдужим*.

З двох проаналізованих полів бачимо, що слово "donat" більше, ніж "допомога" пов'язане з підтримкою армії, у ньому сильніше виражений конотативний фрагмент асоціативного значення. Асоціативне поле слова-стимулу "допомога" респонденти сприймали у ширшому значенні — як допомогу і військовим, і цивільним.

Цікавим є той факт, що респонденти часто використовували для відповіді більше ніж одне слово, хоча в інструкції до експерименту зазначалося: "Запишіть перше слово, яке Вам спадає на думку після прочитання слова-стимулу". Оскільки у вільному асоціативному експерименті дослідження зазвичай проводяться в групах, а в нашому випадку за допомогою онлайн-опитування, неможливо візуально простежити реакцію респондента чи з'ясувати, чому вона саме така. Тенденція відповідати реченням може бути спричинена, на нашу думку, кількома чинниками: 1) складністю теми; 2) бажанням висловитися. Окрім того, слово-стимул може торкатися актуальних і водночас болючих тем та емоцій, спричинених війною, тому, цілком ймовірно, респондент міг забути, що має відповісти одним словом.

В асоціативному полі слова "допомога" зафіксовано лише одну реакцію *донат*, тоді як в асоціативному полі слова-стимулу "донат" реакцію *допомога* висловлено 46 разів.

Донат — це виключно фінансова допомога, яку здійснюють добровільно, тому слухними є пропозиції словників українського словотвору замінити цю лексему на слова "данок", "внесок".

Висновки. Вільний асоціативний експеримент, під час якого респондентові потрібно швидко надати реакцію на слово-стимул, може стати своєрідним "лакмусовим папірцем" для перевірки засвоєння певного слова чи його замінника в ментальному лексиконі. Асоціативне поле допомагає виявляти лексеми, які мовці пов'язують зі словом-стимулом, а також з'ясувати, чи знаходять відгук запропоновані мовознавцями українські відповідники в носіїв мови. Водночас наголосимо, що в такому експерименті маємо справу з вільним асоціюванням, тому реакція може утворювати зі словом-стимулом різноманітні семантичні зв'язки.

Проведене дослідження виявило, що слово-стимул "донат" має центральне асоціативне значення, яке формує лексема "допомога" (здебільшого грошова, але для досягнення високої мети) — 46 повторень в асоціативному полі. Водночас слово "допомога" має широке асоціативне значення — найбільш повторюваною реакцією є *швидка*. Результати опитування демонструють, як формується асоціативне значення слова з огляду на політичні події та, навпаки, як події зовнішнього світу впливають на внутрішню форму слова.

Асоціативні поля слів-стимулів "донат" і "допомога" надають не лише лінгвістичні відомості: як формується асоціативне значення, якою частиною мови втілено реакції, синтаксичне оформлення реакцій, семантичний зв'язок між стимулом та реакцією тощо, а ретранслюють важливу психологічну та соціальну інформацію: настрій населення, позитивну налаштованість на перемогу, готовність боротися, боронити свою землю усіма силами та на всіх фронтах, жертвувати життям задля перемоги.

Список бібліографічних посилань

1. Гапченко О. А. Індивідуальний лексикон особистості як особливе ментальне утворення. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (1). С. 239—249. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mikks_2013_46\(1\)_30](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mikks_2013_46(1)_30).
2. Українські словники. *Горох*. URL: <https://goroh.pp.ua>.
3. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Вступ до психолінгвістики : навч. посіб. Острог : Вид-во ун-ту "Острозька академія", 2002. 168 с.
4. Прийма Л. Граматичне освоєння англіцизмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40 (2). С. 71—80.
5. Перекладаємо слово донат (гроші). *Словотвір*. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/donat-hroshi>.
6. Запозичення. *Світ*. *Словник відповідників до іношомовних термінів*. URL: <https://svit.org.ua/донат>.
7. Соха А. Вдячність і донейти. Як українські читачі можуть підтримати медіа і що з цього отримають? 10.02.2020. *MediaLab*. URL: <https://medialab.online/news/donejty/>.
8. Шевчук Ю. Про донати, пожертви і пончики. 24.11.2021. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/108927>.
9. Феномен українських донатів, або як українці збирають мільйони у країні, охопленій війною. 11.02.2022. *Visit Ukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1293/fenomen-ukrainskix-donativ-abo-yak-ukrainci-zbirayut-milioni-u-kraini-oxoplenii-viinoyu>.
10. Gonia J., Libben G. (2007). The Mental Lexicon: Core Perspectives : e-book. *Brill*. 2007. URL: <https://brill.com/display/title/23295>.
11. Mao C. (2013). Associative Meaning in Social and Cultural Context. *Proceedings of the 2nd International Conference on Science and Social Research*. doi: 10.2991/ICSSR-13.2013.140.
12. Oldfield R. C. (1966) Things, Words and the Brain. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. 1996. Volume 18. Issue 4. P. 340—353.

Olena Denysevych,

PhD of Philological Sciences, Associate Professor

Functioning of borrowed words in the mental lexicon of Ukrainians (on the example of the stimulus word "donation")

The article analyzes the associative meaning of the stimulus word "donat" in the mental lexicon of native speakers of the Ukrainian language, raises the problem of the specificity of learning borrowed words in the Ukrainian language.

The role of the media in the introduction of a new lexical unit into mass circulation and aspects of the actualization of the use of the word due to the influence of social and political events are considered.

The question of the functioning of new lexical units and their place in the mental lexicon is highlighted.

Shades of associative meanings of the stimulus words "donate" and "help" were studied. The obtained results confirm that the associative experiment can provide not only linguistic, but also psychological and social information.

Keywords: associative meaning; semantic connection; mental lexicon; conceptual system; mass media language; stimulus words "donate" and "help"

References

1. Hapchenko O. A. (2003). Indyvidualnyi leksykon osobystosti yak osoblyve mentalne utvorennia. *Movni i kontseptualni kartyny svituiu*, 46 (1), pp. 239—249. Available at: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mikks_2013_46\(1\)_30](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mikks_2013_46(1)_30)
2. Ukrainski slovnyky. (n. d.). *Horokh*. Available at: <https://goroh.pp.ua>.
3. Zasiakina L. V. & Zasiakin S. V. (2002). Vstup do psikholinhvistyky : navch. posib. Ostroh: Vyd-vo un-tu "Ostrozka akademiia".
4. Pryima L. (2020). Hramatychno osvoiennia anhlytsyzmiv u suchasni ukrainskii movi. *Linhvistychni studii*, 40 (2), pp. 71—80.
5. Perekladayemo slovo donat (groshi). (n. d.). *Slovotvir*. Available at: <https://slovotvir.org.ua/words/donat-hroshi>.
6. Zapozychennya. (n. d.). *Svit. Slovník vidpovidnikiv do inshomovnih terminiv*. Available at: <https://svit.org.ua/донат>.
7. Sokha A. (2020). Vdiachnist i doneity. Yak ukrainski chytachi mozhut pidtrymaty media i shcho z toho otrymaui? *MediaLab*. Available at: <https://medialab.online/news/donejty/>.
8. Shevchuk Yu. (2021). Pro donaty, pozhertvy i ponchyky. *Zbruc*. Available at: <https://zbruc.eu/node/108927>.
9. Fenomen ukrainskykh donativ. Abo yak ukrainsi zbyrauiut miliony u kraini, okhopenii viinoiu. (2022). *Visit Ukraine*. Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/1293/fenomen-ukrainskix-donativ-abo-yak-ukrainsci-zbirayut-milioni-u-kraini-oxopenii-viinoiu>.
10. Gonia J. & Libben G. (2007). *The Mental Lexicon: Core Perspectives : e-book*. Brill.
11. Mao C. (2013). Associative Meaning in Social and Cultural Context. *Proceedings of the 2nd International Conference on Science and Social Research*. doi:10.2991/ICSSR-13.2013.140.
12. Oldfield R. C. (1966). Things, Words and the Brain. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 18 (4), pp. 340—353.

Надійшла до редакції 21 грудня 2023 року

КОНФЕРЕНЦІЇ. ВИСТАВКИ

УДК 026:61]:005.745](477)"364"(045)

Олена Кірішева,

головна бібліотекарка відділу організаційної
та науково-методичної роботи

Національної наукової медичної бібліотеки України,
e-mail: kirishevaolena@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4932-3604>

Медичні бібліотеки України: взаємодія під час війни

Зважаючи на основну місію — надання своєчасної та життєво необхідної інформації для порятунку життя й охорони здоров'я народу України, особливо під час воєнного стану, працівники вітчизняної мережі медичних бібліотек постійно підтримують колег, піклуються про читачів, обмінюються досвідом, донатять на Збройні сили України, активно займаються волонтерством, шукають нові формати роботи для забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ) як головна медична книгозбірня й методичний центр мережі медичних бібліотек країни щороку проводить міжнародні

науково-практичні конференції, учасники яких обговорюють найактуальніші питання. У 2022 р., через введення воєнного стану в Україні, форум не відбувся. 15—16 листопада 2023 р. у змішаному форматі було проведено XXI Міжнародну науково-практичну конференцію "Трансформація діяльності медичних бібліотек в реаліях сьогодення", що зібрала майже 100 учасників з усіх куточків України, партнерів з Латвії, Польщі, Великої Британії. Коло порушених питань було доволі широким. Учасники обговорювали новітні технології та онлайн-сервіси в бібліотечно-інформаційному забезпеченні медичної науки, освіти та практичної охорони здоров'я; діяльність

медичних бібліотек в умовах воєнного стану; надання доступу до світових інформаційних ресурсів медичної галузі в забезпеченні вітчизняної медицини науковою інформацією; об'єднання ресурсів бібліотек у формуванні спільного інформаційного простору; розвиток партнерства з видавничими, культурними, громадськими організаціями, установами освіти; дослідження фондів медичних бібліотек України як складника національної інтелектуальної спадщини; видавничу діяльність; медичне краєзнавство, зокрема збереження традицій і нові форми роботи; імідж і професійні компетенції працівників бібліотек у сучасному інформаційному середовищі тощо.

Тема війни стала лейтмотивом доповідей учасників конференції. Відкрила захід в. о. генерального директора ННМБУ, заслужений працівник культури України *Тетяна Остапенко* доповіддю "Спільними зусиллями наближаємо перемогу". Вона зазначила: "24 лютого 2022 року ми прокинулись в іншому світі, в якому лютий триває вже понад півтора року. Повномасштабне вторгнення росії на територію незалежної України принесло на нашу землю розруху і смерть. Тисячі втрачених життів, розкиданих по світу сімей, зруйновані міста і села. Викрадаються і вивозяться в московію не лише речі елементарного вжитку, а й наші діти, національні святині, музейні цінності. Порушуючи всі норми міжнародного права, ворожий сусід руйнує житлові будинки, історичні пам'ятки і пам'ятники, навчальні заклади, бібліотеки, музеї. Свідомо знищується українська культура, історична національна пам'ять".

Радник міністра охорони здоров'я України, професор кафедри організації медичного забезпечення ЗСУ Української військово-медичної академії, президент Українського медичного клубу, відповідальний секретар Світової федерації українських лікарських товариств, заслужений працівник охорони здоров'я України *Іван Сорока* привітав учасників форуму, наголосивши на важливості професійного єднання у цей нелегкий час.

Багаторічний учасник наукових конференцій, великий друг і меценат ННМБУ, лікар, історик медицини, голова товариства "Шпиталь Уяздовський" із Варшави *Кишиштоф Круліковський* щиро подякував учасникам конференції за згуртованість і сміливість. Його промова засвідчила, що Польща є постійним надійним партнером нашої країни і дружній польський народ підтримує українців і словом і ділом. Оратор репрезентував доповідь "20 років музею Шпиталю Уяздовського".

Надзвичайно зворушливо звернулася до учасників наукового форуму почесна гостя з Риги, директорка Академічної бібліотеки Латвійського університету, кавалер латвійського ордена Трьох Зірок, кавалер ордена княгині Ольги III ступеня, докторка філології *Вента Коцере*.

Вона пригадала, як 2007 р. познайомилася з керівництвом Національної наукової медичної бібліотеки України під час візиту української делегації до Латвії в межах проєкту "Медицина у гармонії з мистецтвом". Ця ініціатива поєднала українські медичні наукові видання і 53 художні полотна, репрезентовані науковцем, доктором медичних наук, академіком Національної академії медичних наук України, заслуженим діячем науки і техніки України *Владиславом Безруковим*, який на той час очолював ДУ "Інститут геронтології імені Д. Ф. Чеботарьова НАМН України". 16 вересня 2023 р. він пішов у засвіти. Пані Вента та присутні вшанували пам'ять цієї непересічної особистості.

Вента Коцере дуже шанобливо ставиться до української культури, освіти й науки. Вона 52 рази відвідувала Україну й мріє приїхати ще. Насамкінець побажала нашій країні якнайшвидшої перемоги та можливості спілкуватися на наукових форумах наживо.

Президент Громадської спілки "Українська асоціація видавців і книгрозповсюджувачів", заслужений працівник культури України, талановитий поет *Олександр Афонін* завжди є бажаним гостем Національної наукової медичної бібліо-

теки України. У вітальному слові Олександр Васильович наголосив, що ця загарбницька війна негативно вплинула на книговидавництво в державі. Останніми роками ця галузь потерпає чи не найбільше. У порівнянні з 2021 р., видання книг в Україні скоротилося вчетверо, наразі залишилося приблизно 600 видавництв. Водночас є й позитивні моменти, зокрема 2023 р. почали активніше друкувати нові підручники для школярів. Зважаючи на те, що Україна обрала європейський шлях, є надія й на відродження книговидавничої галузі.

Не оминув увагою цю важливу тему ще один почесний гість Міжнародної науково-практичної конференції *Ігор Степурін* — видавець, голова благодійного фонду "Бібліотечна країна". У виступі він наголосив на важливості співпраці організацій, задіяних у сфері книговидання та книгорозповсюдження, з бібліотеками.

З вітальним словом до учасників конференції звернулася ректорка університету "Академія Добробут", професорка кафедри біомедицини та нейронаук Київського академічного університету, докторка біологічних наук *Нана Войтенко*.

Серед доповідачів були не лише працівники мережі медичних бібліотек України, а й науковці, викладачі з різних столичних закладів вищої освіти. Зокрема, професор кафедри давньої та нової історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук *Віктор Короткий* виступив із доповіддю "Іван Лазаревич — лікар і колекціонер".

Професорка кафедри організації медичного забезпечення ЗСУ Української військово-медичної академії, кандидатка історичних наук *Ірина Пасько* провела дослідження стану довкілля в умовах війни крізь призму наукових фондів ННМБУ та репрезентувала його результати в доповіді "Науково-практичні видання з проблем стану довкілля України в умовах воєнних дій в фондах ННМБУ: 2014—2023 рр."

Від 24 лютого 2022 р. українці живуть у постійному стресі з відчуттям страху. Вони відчують емоційне виснаження, постійну втому й тривожність, проте гуртуються та роблять все можливе задля перемоги у несправедливій загарбницькій війні. Цій темі також було присвячено низку виступів.

Зокрема, директорка Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету *Ірина Киричок* ознайомила учасників із результатами анкетування бібліотек медичних університетів України під час російської воєнної агресії, проведеного у 2022—2023 рр.

Головна бібліотекарка відділу організаційної та науково-методичної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України *Олена Кірішева* здійснила ґрунтовний огляд діяльності наукових бібліотек закладів вищої медичної освіти України у подоланні викликів війни 2022—2023 рр. У своїй презентації вона вперше використала можливості штучного інтелекту під час створення фотографій.

Низку доповідей було присвячено функціонуванню окремих наукових бібліотек закладів вищої медичної освіти.

Зокрема, директорка Наукової бібліотеки Буковинського державного медичного університету *Ганна Кіселиця* виголосила доповідь "Роль бібліотеки закладу вищої освіти БДМУ в допомозі науковцю". Її заступниця *Олена Гімчинська* розкрила тему "Інформаційно-пошукові системи на сайті бібліотеки БДМУ".

Директорка Наукової бібліотеки Полтавського державного медичного університету *Ольга Боровик* разом із провідною бібліотекаркою *Галиною Шишовою* репрезентували доповідь "Актуальність медіа-інформаційної грамотності в освітньому просторі".

Директорка Наукової медичної бібліотеки Черкаської медичної академії *Ліліана Діхтярук* поділилася досвідом створення хабу цифрової освіти у своїй бібліотеці.

Працівниці Наукової бібліотеки Запорізького державного медико-фармацевтичного університету *Анастасія Катаннікова* — завідувачка сектору наукометричного аналізу, та *Наталія Тюркеджи* — провідний бібліограф відділу інформаційно-аналітичного моніторингу, запропонували слухачам спільну доповідь "Еволюція функцій Наукової бібліотеки Запорізького державного медико-фармацевтичного університету та її роль у сучасному університетському середовищі".

Завідувачка науково-методичного відділу Наукової бібліотеки імені Гордія Палія ВНМУ імені М. І. Пирогова *Ярослава Бондарчук* висвітлила власний погляд на майбутнє бібліотек у доповіді "Майбутнє українських бібліотек: аналіз сучасних тенденцій та контрверсійні роздуми".

Вагомим напрямом роботи бібліотечних установ останніми роками є доступ до світових інформаційних джерел. Ця тема стала вкрай актуальною з початком пандемії COVID-19, а згодом і військової агресії з боку сусідньої країни. Зазначену проблему було порушено у виступах багатьох учасників.

Зокрема, старша наукова співробітниця Customer Success Consultant, Clarivate, кандидатка

біологічних наук *Ірина Тихонкова* у презентації розповіла про виклики та можливості для медичної науки під час війни.

Заступниця генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України *Тетяна Мусяєнко* репрезентувала широкий спектр інформаційних сервісів Національної наукової медичної бібліотеки України.

Стипендіатка Німецької національної бібліотеки, національна координаторка проекту Research4Life в Україні, фахівчиня з бібліотечної справи *Маргарита Цюра* зацікавила учасників форуму доповіддю "Доступ до світових інформаційних ресурсів медичної галузі у забезпеченні вітчизняної медицини науковою інформацією" (за можливостями платформи Research4Life, що надає відкритий доступ до бази повнотекстових медичних і біологічних ресурсів Hinari).

Завідувачка сектору відділу науково-інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України *Олена Полякова* запропонувала список періодичних видань для розміщення публікацій медиків.

Заступник генерального директора Національної наукової медичної бібліотеки України з інформаційних технологій *Юрій Шкода* надав практичні поради щодо створення нового репозитарію задля збереження оцифрованих наукових видань для майбутніх поколінь українців.

Важливість науково-методичної роботи бібліотек у сучасному інформаційному середовищі важко переоцінити. Цьому питанню присвятили виступ колежанки з Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Завідувачка відділу наукових видань, кандидатка історичних наук, доцентка *Оксана Клименко* разом із завідувачкою відділу науково-методичної роботи, кандидаткою наук із соціальних комунікацій *Оленою Сокур* ознайомили учасників з доповіддю "Науково-методична робота у сучасному інформаційному середовищі: теоретичні засади".

Через реорганізацію частини обласних наукових медичних бібліотек шляхом приєднання до обласних універсальних бібліотек більшість регіонів втратили координаційні центри, і наразі роботу зосереджено в ННМБУ. Досвідом роботи відділу медичної літератури Хмельницької ОУНБ в умовах війни поділилася його завідувачка *Ірина Козак*.

Кілька виступів було присвячено питанню вивчення історичної минувшини крізь призму діяльності лікарів на теренах України.

Завідувачка сектору рідкісних книг і рукописів *Лариса Щукіна* із заступницею директорки

Наукової бібліотеки імені Гордія Палія Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова *Масю Мельник* запропонували до уваги учасників спільне дослідження "Історія українських акушерських шкіл за книгами з фонду рідкісних видань наукової бібліотеки ВНМУ імені М. І. Пирогова".

Директорка Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидатка історичних наук, старша дослідниця, заслужений працівник культури України *Марта Надрага* виступила з презентацією "Лікарі Галичини. Доктор Теодозія Туна-Надрага (1893—1976)".

Головна бібліотекарка відділу науково-дослідної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України *Валентина Харченко* репрезентувала цікаве дослідження "Про роль жінок в історії вітчизняної медицини".

Наразі актуальним питанням для українських бібліотек є робота з очищення книжкових фондів від російської літератури у світлі завдань Стратегії інформаційної безпеки. Саме цьому нагальному питанню було присвячено виступ завідувачки відділу організаційної та науково-методичної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України *Світлани Науменко*.

Для бібліотек завжди актуальною є робота зі збереження фондів. Завідувачка відділу депозитарного зберігання наукової літератури та книгообміну Національної наукової медичної бібліотеки України *Лілія Правовєрова* ознайомила учасників конференції з традиційними та інноваційними підходами до збереження приватних колекцій відомих учених-медиків у фондах ННМБУ.

Болюче питання — поповнення наукових фондів, а особливо, у контексті нинішніх реалій, літературою на тему військової медицини. Про останні надходження до фондів головної медичної книгозбірні країни доповіла завідувачка відділу комплектування наукових фондів ННМБУ *Людмила Бондар*.

Важливою проблемою сьогодення є збереження здоров'я як фізичного, так і духовного, яке під час війни потерпає найбільше. За результатами соціологічного дослідження, нещодавно проведеного фахівцями Українського інституту майбутнього, психоемоційний стан українців можна трактувати як переддепресійний: постійна тривога, страх, втома, занепокоєння, стурбованість, безсоння тощо. За інформацією МОЗ України, майже 1 5 млн укр інаців найближчим часом потребуватимуть психо-

логічної підтримки, зокрема діти війни, військово-вслужбовці та їхні родини, військові та цивільні, які повернулися з полону та багато інших людей з емоційною травмою внаслідок російської агресії. Як допомогти собі та своїм близьким в умовах війни, як підтримувати психоемоційну рівновагу, як упоратися з тривожними станами, як позбутися почуття провини? Цих та інших, вкрай важливих питань торкалися учасники конференції.

Експертка Україно-швейцарського проекту "Діємо для здоров'я", експертка з місцевого розвитку та управління змінами Великої Британії, членкиня Міжнародної федерації коучінгу (ISF) та Інституту лідерства Великої Британії (IoL) *Зорина О'доннелл* репрезентувала науково обґрунтований метод впливу на поведінку людей "Здорові розмови".

Виконавча директорка Благодійного фонду "Бібліотечна країна" *Люсьєна Шум* зацікавила слухачів доповіддю "Міжсекторальне партнерство задля покращення громадського здоров'я: досвід впровадження проекту «Здорові бібліотеки»".

Завідувачка відділу зовнішніх комунікацій та маркетингу Національної наукової медичної бібліотеки України *Світлана Кириї* виголосила доповідь "Промоція здоров'я: проекти і партнерська взаємодія Національної наукової медичної бібліотеки України під час війни".

Нині тема здоров'я нації хвилює науковців і психологів-практиків. Варто зауважити, що фахівці ННМБУ організують різноманітні соціокультурні заходи на підтримку психічного здоров'я людей, які постраждали внаслідок війни, втратили рідних, домівки, були змушені полишити рідний край. Відбуваються презентації книг і зустрічі з професійними психологами, лікарями-практиками, а також виставки картин відомих лікарів.

Упродовж 2023 р. проведено кілька важливих заходів, зокрема 9 лютого — онлайн-презентація книги Валерія Зливкова і Світлани Лукомської "Діти війни: теоретико-методичні та практичні аспекти психологічної допомоги". Наразі надання психологічної допомоги, особливо дітям, які переживають війну, є чи не найголовнішим завданням зі збереження психічного здоров'я нації. У продовження цієї надважливої теми 13 квітня 2023 р. відбулася презентація монографії Валерія Зливкова, Світлани Лукомської, Наталії Євдокимової та Світлани Ліпінської "Діти і війна".

16 травня 2023 р. у ННМБУ проведено зустріч з Михайлом Матяшем — заслуженим лікарем України, доктором медичних наук, про-

фесором, завідувачем кафедри загальної і медичної психології Національного медичного університету імені О. О. Богомоляця. Під час лекції М. Матяш розповів, як розпізнати панічну атаку, упоратися з власними психоемоційними реакціями та різними виявами посттравматичного стресу, які є методи й техніки мінімізації психологічних наслідків травм: вправи заземлення, техніки дихання та релаксації. Михайло Миколайович навів результати масштабного дослідження, проведеного фахівцями впродовж квітня 2022 р. — січня 2023 р. щодо психологічних змін української молоді, зумовлених війною. Учасниками дослідження стали майже 5 тис. осіб із 60 міст і місцевих громад України. Аналізуючи результати, професор дійшов невтішних висновків, адже люди переживають глибокі психологічні драми: смерть близьких, втрату житла, симптоми психологічної травми свідка та синдрому провини вцілілого.

Подальше життя та професійна діяльність українців залежать від того, коли наше славне військо здобуде перемогу на фронті. А бібліотечні фахівці продовжують тримати "культурний тил", забезпечуючи лікарів вкрай необхідною науковою літературою з метою набуття нових знань задля збереження здоров'я наших бійців на передовій та у шпиталях, лікування мирного населення й надання психологічної допомоги. Темі іміджу та професійної компетенції бібліотекаря в сучасному інформаційному середовищі присвячено спільну доповідь директорки Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки *Людмили Васюхи* та її співробітниць: завідувачки відділу *Викторії Гетманчук* і провідної бібліотекарки *Ангеліни Васькевич*.

На жаль, не всі заявлені доповіді було виголошено з об'єктивних причин, проте їх загал увійде до збірки матеріалів конференції. За результатами проведеного наукового форуму було ухвалено рекомендації та підготовлено сертифікати учасників. Конференція відбувалася у змішаному форматі, запис можна переглянути у YouTube (перший день роботи: <https://youtu.be/iV3QHKyWDzA?si=iY6WtC9M2JQaxhFV>; другий: <https://youtu.be/eiKSAyJxwsA?si=xhpyrUZ8Lb3pKUYR>).

Попри жахи кровопролитної війни, співробітники медичних бібліотек України згуртувалися й продовжують працювати. Задля перемоги вони невпинно допомагають захисникам, волонтерам, внутрішньо переміщеним особам; регулярно збирають кошти на потреби ЗСУ; здійснюють

волонтерську діяльність; стають донорами для поранених бійців; підіймають патріотичний дух читачів з допомогою книжкових і віртуальних виставок. Наприклад, у ННМБУ постійно експонуються книжкові виставки "Історія України", "До дня Соборності України", "Вільна, соборна, могутня, єдина — моя Україна", "Україна: жорна

історії — вимелена правда", "Військова медицина", "На допомогу військовому лікарю" та інші.

Спільними зусиллями наближаємо перемогу, самовіддано працюючи та підтримуючи незламний дух української нації, поки наші мужні воїни боронять рідну землю на передовій!

Надійшла до редакції 14 листопада 2023 року

Покаж чик ст ат ей і мат еріалів, опублікованих у ж урналі за 2023 рік

СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Ера домінування Розуму	9, 10, 11, 12.....	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Культурна спадщина України у століття цифрових технологій	1.....	3

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

<i>ВАСЬКІВСЬКА О.</i> Аналіз адміністративних даних випуску видань України у 2022—2023 роках.....	6.....	12
<i>ВІРИЧ Т.</i> Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2022 року за розділами УДК.....	8.....	3
<i>ВОРОНЦОВА А., МУЗИЧЕНКО Н.</i> Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2022 року.....	4.....	3
<i>ГУЦОЛ Г.</i> Бібліографічні та історико-фондознавчі дослідження Книжкової палати України.....	6.....	20
<i>ГУЦОЛ Г.</i> Прикладні наукові дослідження Книжкової палати України у 2022 році: зміст, результати, впровадження	3.....	3
<i>ЄЖИЖАНСЬКА Т.</i> Книжкові видавництва України в умовах перманентної кризи.....	6.....	29
<i>ЖЕЛЕЗНЯК М., ІЩЕНКО О., СТЕПАНЕНКО М.</i> Українські енциклопедичні видання: проблеми формально-змістової взаємодії.....	4.....	11
<i>МАЛЮК Є.</i> Ремедіація книги в аудіовізуальному мистецтві на прикладі відеоігор	12.....	11
<i>МАЦЮК О.</i> Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова.....	9.....	10
<i>ОНИЩУК М.</i> Система зберігання обов'язкового примірника у провідних країнах світу.....	3.....	12
<i>ОНИЩУК М., ТАТАРІНОВА Л.</i> Авторське право: боротьба з піратством і плагіатом у цифрову добу (морально-психологічний аспект).....	10.....	9
<i>ОЧЕРЕТЯНА Л.</i> Книги України у дзеркалі державної бібліографії (за матеріалами бази даних державної бібліографії "Літопис книг" за 2022 рік).....	6.....	3
<i>Періодичні та продовжувані видання, випуск яких розпочато у 2023 році (за матеріалами надходжень обов'язкових примірників у Книжкову палату України).....</i>	12.....	16
<i>ТАТАРІНОВА Л.</i> Моделі державної підтримки сфери книговидавництва у країнах Європи	8.....	11
<i>УСТІННІКОВА Т., ЖИГУН Т.</i> Аналіз стану доставляння обов'язкових примірників видань України у 2022 році	5.....	3
<i>ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.</i> Плагіат сьогодні.....	4.....	18

РЕЦЕНЗІЇ

<i>КЕПІН Д.</i> Музеологія: погляд з Одеси	2.....	18
<i>КЕПІН Д.</i> Нове видання з музейництва та пам'яткоохоронної справи.....	12.....	20
<i>КЕПІН Д.</i> Нове видання з найдавнішої історії	7.....	51
<i>КЕПІН Д.</i> Світ каменю.....	3.....	34
<i>СЄРОВ Ю.</i> Аналіз онлайн-комунікації з використанням комп'ютерно-лінгвістичних технологій.....	3.....	31
<i>СМИРНА Л.</i> Фахова вища освіта в Україні в нових суспільно-політичних реаліях.....	12.....	17

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>АРСЕСНКО А.</i> Американські публічні бібліотеки у жорнах неолібералізму та неофашизму	5.....	23
<i>БАШМАНІВСЬКИЙ В., БАШМАНІВСЬКА Л., АНДРОСОВИЧ О.</i> "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" — вагома компонента сучасного навчального процесу.....	2.....	8
<i>БЛАШКІВ О., ЛІЩИНСЬКА Н.</i> Контекстуальні чинники та мотиваційні можливості технології гейміфікації під час вивчення навчальної дисципліни "Масова комунікація та інформація".....	11.....	16
<i>ВАСИЛЕНКО В., БОРСУКОВСЬКА А., ЯВОРСЬКА Ю.</i> Особливості використання інструментів дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час воєнного стану.....	7.....	16
<i>ДЕНИСЕВИЧ О.</i> Функціонування запозичених слів у ментальному лексиконі українців (на прикладі слова-стимулу "донат").....	12.....	40
<i>ІЛЬГАНАСВА В.</i> Когнітивна соціальна комунікація в єдиній медійній системі суспільства	8.....	18

<i>ЛЬГАНАСВА В.</i> Соціальна взаємодія в інтегральному розвитку суспільства	2	3
<i>ЛЬГАНАСВА В.</i> Розвиток інтегрального підходу в методології наукових досліджень і соціальної практики	10	19
<i>КОЛЕСНИКОВА Т.</i> Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань	7	3
<i>ЛИСА І.</i> Комікси як окремий складник структури медіапростору	2	13
<i>МАРКОВА В.</i> До питання про об'єкт книгознавства	6	48
<i>МАРКОВА В., СУХОВІЙ О.</i> Генеалогічний підхід до вивчення феномену читання	1	11
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Проекти збереження культурної спадщини в Нідерландах	1	4
<i>УДОВЕНКО А.</i> Кризові комунікації українських профспілкових громадських організацій в умовах війни	9	18
<i>ЦУРІНА Е.</i> Контентні трансформації інтернет-видання DOU в умовах воєнного стану	11	10
БІБЛОТЕЧНА СПРАВА		
<i>ГАЛИЦЬКА С.</i> Зв'язок бібліотечних класифікацій з електронним каталогом на сайтах національних бібліотек	4	28
<i>ГРАБАР Н., КИСЛЮК Л.</i> Професійне спілкування в науковому середовищі бібліотечної сфери	6	36
<i>ІВАНЕНКО С.</i> Участь науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона в наукометричних дослідженнях	4	35
<i>КЛИМЕНКО О., СОКУР О.</i> Національна електронна бібліотека України: нормативно-правове забезпечення	5	10
<i>КЛИМЕНКО О., СОКУР О.</i> Підвищення кваліфікації бібліотекарів як пріоритетний напрям науково-методичної роботи у НБУВ в умовах суспільних викликів	9	37
<i>КРОПОЧЕВА Н.</i> Особливості змісту та технологій висвітлення інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек в умовах воєнного стану	2	19
<i>НЕДОШИТКО І., БЛОВУС Л., ВІЛЬКОВА Т.</i> Соціальні мережі як рекламний ресурс сучасної бібліотеки	1	37
<i>РЖЕУСЬКИЙ А., КУНАНЕЦЬ Н.</i> Електронні інформаційні ресурси бібліотек класичних університетів України	3	35
<i>РЖЕУСЬКИЙ А., КУНАНЕЦЬ Н.</i> Інформаційно-технологічні платформи наукових бібліотек закладів вищої освіти України	6	42
<i>РЖЕЧИЦЬКА С.</i> Сучасний стан і перспективи розвитку бібліотек закладу вищої освіти	11	24
<i>СЕНЧЕНКО Н.</i> Актуальні питання формування цифрових колекцій електронних бібліотек	1	15
<i>СОЛОДЕНКО Г.</i> Електронні путівники — важливий інформаційний ресурс наукової бібліотеки	1	25
<i>ТУРОВСЬКА Л.</i> Трансформація діяльності наукової бібліотеки в умовах воєнного стану	1	31
<i>ЧУМАК Є.</i> Електронні бібліотеки як вагомий складник національного інформаційного простору України	4	16
<i>ЯВОРСЬКА Т.</i> Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання	4	21
КУЛЬТУРА КНИГИ ОЧИМА ЧИТАЧІВ		
<i>ПЛУС А.</i> Книга — показник рівня інтелектуального потенціалу населення	3	19
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО		
<i>КУШНАРЕНКО Н., СОЛЯНИК А.</i> Семантичний складник української вишивки як виду документа	10	31
ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ		
<i>МИЛЬЧЕНКО Л.</i> Проблема розвитку української мови: хронологія лінгвоциду у датах і документах, законодавчі акти незалежної України та потрактовування сучасних медіа	8	46
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
<i>ГАВРИЛЮК М., ДУМИН І.</i> Інформаційна система для перевірки номенклатури справ	8	23
<i>ДОБРЕЛЯ О.</i> Історія розвитку соціальних мереж: основні періоди	7	29
<i>КОЛОСКОВА Г.</i> Бібліотечно-інформаційний потенціал як складник ресурсного потенціалу інформаційної економіки регіону	4	39
<i>КОПАНЄВА В.</i> Наукова комунікація в цифровому середовищі	9	27
<i>МАКАРОВА М.</i> Соціальні мережі як провідні джерела інформації в умовах війни	10	25
<i>МАТВІЄНКО О., ЦИВІН М.</i> Інформаційна безпека та документознавча освіта: фахівці із захисту інформації з обмеженим доступом	7	23
<i>ПІСКОЗУБ Л.</i> Культура текстового контенту вебсайту з погляду фахівця-редактора	5	29

<i>ШИЙКА С.</i> Теоретико-прикладні аспекти формування Цифрової платформи книжкової індустрії як складової частини інформаційного простору.....	4, 5.. 48, 36
ЖУРНАЛІСТИКА ТА МЕДІА	
<i>САЗОНОВА Ю.</i> Парадигма спорту як засобу етнонаціональної ідентифікації у спортивній клубній пресі.....	8..... 28
ЗАРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ	
<i>ДОЯР Л.</i> Видатний цукроварник України (присвячується пам'яті О. Зайця).....	2..... 28
<i>ДОЯР Л.</i> Військова періодика незалежної України: віхи історії та сучасний стан.....	8..... 33
<i>ДОЯР Л.</i> Десятирічка ідеологічних ювілеїв та її віддзеркалення в періодиці УРСР 1970-х років.....	5..... 39
<i>ДОЯР Л.</i> Друковані видання України 1919 року: агітаційно-пропагандистський сегмент (за матеріалами фонду Державного архіву друку).....	7..... 43
<i>ДОЯР Л.</i> Кривий Ріг як центр важкої промисловості УРСР: роль науковців Кривбасу в розвитку гірничорудної галузі (на друках 1970-х років).....	11..... 31
<i>ДОЯР Л.</i> Сільськогосподарська тематика як пріоритетний зміст друкованої періодики УРСР 1970-х років.....	3..... 42
<i>ДОЯР Л.</i> Спортивні злети Радянської України на сторінках республіканського журналу "Старт" 1970-х років.....	9..... 43
<i>ДОЯР Л.</i> Фонд журналів Державного архіву друку: огляд за 2018—2022 роки.....	1..... 48
<i>КЕПІН Д.</i> Пресознавчі аспекти музейної та пам'яткоохоронної справи в Україні (за матеріалами періодичних видань 1922 року фонду Державного архіву друку).....	7..... 36
<i>ШУЛЬЖЕНКО С., ШУЛЬЖЕНКО К.</i> Створення електронної бази ретроспективної бібліографії газетного фонду Державного архіву друку.....	1..... 42
ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ	
<i>МИЛЬЧЕНКО Л.</i> Українська мемуаристика: віхи історії та сучасний стан.....	10, 11.. 42, 37
<i>ЯКУБОВА Т., МАТВІШИН Я.</i> Знаний львівський фізик Войцех Урбанський та його книги.....	12..... 29
ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ	
<i>ЛОЩИНСЬКА Н.</i> Григорій Сковорода в сучасній українській бібліографії.....	2..... 33
<i>РЕВА Л.</i> Про себе, про час і про нинішню війну.....	10..... 47
<i>ШУМЛОВА А.</i> Українське питання в історико-культурній спадщині письменника-патріота І. Нечуя-Левицького: джерелознавчі спостереження (до 185-річчя від дня народження).....	11, 12.. 49, 22
ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ПАМ'ЯТНІ ДАТИ	
<i>ДАВИДОВА І., ПАВЛЕНКО І.</i> Галина Миколаївна Швецова-Водка: життя як служіння науці.....	5..... 49
ЗАРУБЕЖЕМ	
<i>ГУМЕНЧУК А.</i> Французька модель вищої бібліотечно-інформаційної освіти: когнітивні та організаційні особливості.....	1..... 47
<i>ДМИТРЕНКО Т.</i> Мережеві зв'язки бібліотеки Фрайбурзького університету на регіональному, національному та міжнародному рівнях.....	2..... 39
<i>СІНЬВЕНЬ С.</i> Напрями соціокультурної модернізації публічних бібліотек Китаю.....	2, 3..... 49
<i>ШУАЙТЯНЬ В.</i> Розвиток системи книгрозповсюдження КНР у контексті основних етапів цифрової трансформації.....	2..... 44
<i>ШУАЙТЯНЬ В.</i> Цифровізація читання як стимул інноваційної діяльності в галузі книгрозповсюдження у КНР.....	8..... 41
КОНФЕРЕНЦІЇ. ВИСТАВКИ	
<i>КІРІШЕВА О.</i> Медичні бібліотеки України: взаємопідтримка під час війни.....	12..... 45
<i>Показ чик</i> статей і матеріалів, опублікованих у журналі за 2023 рік.....	12..... 50

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 68 пр. Зам. 4.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html